

אוניברסיטת תל-אביב

הפקולטה לרפואה ע"ש סאקלר

בית הספר למקצועות הבריאות ע"ש שטייר

החוג לסייעוד

תוכנית המוסמך

קבלת מידע וחשיבותו בחינוך טרום נישואין, מגדר,

ותחושת סיפוק מחיי הנישואין ומחיי האישות

בקרב המגזר הדתי לאומי יהודי

עבודה לשם קבלת תואר מוסמך

מוגשת על ידי

עידית רייס 060163995

מנחה:

פרופ' תמר קרוליק

יועצת:

ד"ר עירית בלובשטיין

מנחת חוץ:

ד"ר אנה וולסקי רובל

אוקטובר 2011 - תשרי תשע"ב

חלק בעולם

חלק כחלק

המסע עוד לא הושלם

והדרך מטלטלת

אנשים צמאים לקשר

אנשים זקוקים לגשר

על הגשר הנטוי

יש תקוה ויש סכוי.

רחל שפירא.

הכרת תודה

"הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו".

עבודה שכזו, איננה נטוויית בידי יד אומן אחת. ליצירה הזו ישנם הרבה מושכים בחוטים. האחת מושכת בכישור, האחרת מתמקדת באריגה ובין לבין יש עוד המון עמלים על מנת להביא למוצר מוגמר את הרצון והחזון. תודה **למשיבים** הרבים, שהשקיעו מזמנם, ששיתפו ואפשרו להגיע למקומות אינטימיים, ואשר בזכותם, למעשה, עבודה זו קיימת. תודה לפרופ' **תמר קרוליק**, ד"ר **עירית בלובשטיין** וד"ר **אנה וולסקי רובל**, שטרחו בהנחיה. לורד **ולדמן**, מזכירת תארים מתקדמים, שליוותה תמיד עם מאור הפנים והסבלנות עד אין-קץ. לגב' **עליזה יפה**, אשר בזכותה נוצר הקשר הראשוני עם ד"ר אנה וולסקי רובל. לד"ר **עפרה שלו**, ד"ר **רותי פויכטוונגר סגל**, הרבנית רות **בנימין**, **נעה נויבירט**, **ורד שטטמן**, **שמוליק פריירייך**, **רננה הרץ**, **ריבי ראוכברגר**, **הילה יפרח** ו**חגית נופר** על הליווי והתמיכה בשלבים השונים. **לאראלה חזן**, שעליה נאמר "מורה טוב מורה לחיים", ולמרצות ד"ר **לורי גליק**, ד"ר **ליאורה נבון** וד"ר **מרב בן נתן**, שכל אחת בדרכה השאירה חותם בדרכי. להורי, **שרה ודוד פריירייך**, לחמותי **יהודית** ולחמי **ישראל רייס**, אשר טרחו בשמרטפות ובעזרה התמידית. לסבי **ישעיהו פריירייך**, לסבתי **חנה ראוכברגר**, ולסבי **דב ז"ל** שתמיד מאמינים בי.

לעוד רבים מגיעה התודה, ולמי שחלילה נשמט מהרשימה שלוחה סליחה מראש. תודה אחרונה, שרק מי שנמצא לידך 24 שעות בכל זמן נתון יכול להבין עד כמה היא כנה, **לעמית**, המלווה, המעודד, המשמרטרף, עוזרת הבית לעת מצוא, התומך האין סופי והמקום שהוא הבית. תודה. זה לא מובן מאליו. תודה על הסבלנות. וגם לכם: **יגל**, **טל-שחר**, **נויה ותכלת עמליה**, שהבנתם שלפעמים אמא צריכה לתפקד תחת כובע אחר...

מעריכה מאד, עידית

תוכן העניינים

עמוד מס'	נושא
I	תקציר
1	1. מבוא
3	2. מסגרת מושגית
3	2.1 חינוך טרום נישואין
7	2.2 מגדר
8	2.3 סיפוק מחיי הנישואין והאישות
10	3. סקירת ספרות
10	3.1 המגזר הדתי לאומי יהודי
12	3.2 חינוך טרום נישואין
12	3.2.1 מטרת הענקת מידע בחינוך טרום נישואין
13	3.2.2 תכנים בקבלת מידע בחינוך טרום נישואין
14	3.2.3 גורמים המשפיעים על קבלת מידע בחינוך טרום נישואין
15	3.3 קשר בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין
17	3.4 קשר בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות
19	3.5 ההבדל המגדרי בקבלת חינוך טרום נישואין
20	3.5.1 ההבדל המגדרי בקבלת מידע בנושאי מיניות בחינוך טרום נישואין
21	3.6 מגדר כגורם המתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין
23	3.7 מגדר כגורם המתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות
25	4. השערות ומודל המחקר
26	5. שיטות המחקר
26	5.1 הנבדקים

26	5.2 כלי המחקר
26	5.2.1 שאלון פרטים דמוגרפיים ושאלות רקע על חינוך טרום נישואין
28	5.2.2 שאלון חינוך טרום נישואין
29	5.2.3 שאלון סיפוק מחיי הנישואין
31	5.3 הליך המחקר
32	5.4 תיאור שיטות ניתוח הממצאים
33	6. תוצאות
33	6.1 סטטיסטיקה תיאורית
39	6.2 סטטיסטיקה הסקית
39	6.2.1 השערה מספר 1
39	6.2.2 השערה מספר 2
40	6.2.3 השערה מספר 3
40	6.2.4 השערה מספר 4
41	6.4.5 השערה מספר 5
41	6.3 ניתוחים נוספים
46	7. דיון
	7.1 הקשר בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין במגזר הדתי לאומי יהודי
46	
	7.2 הקשר בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות במגזר הדתי לאומי יהודי
48	
	7.2.1 קבלת מידע בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי ותחושת הסיפוק מחיי אישות
48	

	7.2.2 תפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי ותחושת	
51	הסיפוק מחיי אישות	
52	7.3 ההבדל המגדרי בקבלת חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי	
	7.4 המגדר כגורם המתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין	
54	במגזר הדתי לאומי יהודי	
	7.5 המגדר כגורם המתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות	
55	במגזר הדתי לאומי יהודי	
56	7.6 ממצאים וניתוחים נוספים	
57	7.6.1 מאפייני חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי	
58	7.6.2 המדריכים בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי	
60	7.6.3 גישת המודרכים בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי	
61	7.6.4 קבלת מידע בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי	
63	7.6.5 תפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי	
63	7.6.6 ההבדל המגדרי בקבלת מידע בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי	
	7.6.7 ההבדל המגדרי בתפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי	
64	יהודי	
65	7.6.8 הקשר בין תחושת סיפוק מחיי הנישואין לתחושת סיפוק מחיי אישות	
68		8. מגבלות המחקר
70		9. תרומות המחקר
70	9.1 תרומות תיאורטיות	
70	9.2 תרומות מעשיות	
73	9.2.1 מחקרים נוספים	
74	9.2.2 מדיניות	

75		10. מקורות
81		11. נספחים
81	שאלון הדרכה טרום נישואין בקרב המגזר הדתי לאומי יהודי	נספח א
88	שאלון הדרכה טרום נישואין לזוגות אורתודוכסים יהודיים	נספח ב
96	אישור ועדת הלסנקי	נספח ג
97	טופס הסכמה מדעת	נספח ד
98	התפלגות משתנים סוציו-דמוגרפיים	נספח ה
99	סיכום תשובות לשאלות מס' 53-54 בשאלון מס' 1	נספח ו
107	סיכום תשובות לשאלות מס' 48-50 בשאלון מס' 2	נספח ז
118	סיכום תשובות לשאלה מס' 16 בשאלון מס' 3	נספח ח
i		תקציר באנגלית

לוחות

עמוד מס'		לוח
33	התפלגות משתנים סוציו-דמוגרפיים	לוח 1
34	תיאור נתונים אישיים רציפים	לוח 2
34	התפלגות משתני רקע של חינוך טרום נישואין	לוח 3
36	תיאור התפלגות משתני המחקר	לוח 4
37	התפלגות המשתנה הבלתי תלוי – קבלת המידע	לוח 5
38	התפלגות המשתנה הבלתי תלוי – חשיבות המידע	לוח 6
	מתאמי פירסון בין כל משתני המחקר: קבלת מידע ותפיסת חשיבות המידע לבין סיפוק מחיי	לוח 7
39	נישואין ומחיי האישות – לפי הציונים הכוללים	
40	בדיקת הבדל בין נשים וגברים לגבי חינוך טרום נישואין – מבחן T למדגמים בלתי תלויים	לוח 8
41	מתאמים ומתאמים חלקיים בין קבלת מידע לסיפוק מחיי נישואין ומחיי אישות	לוח 9
42	מתאמי פירסון בין סיפוק מחיי אישות לבין גישת המדריך, גישת המוודרך ותפיסת ההדרכה	לוח 10
42	תיאור מבחן χ^2 בין סיפוק מחיי נישואין לבין הכשרה פורמאלית של מדריך	לוח 11
43	תיאור מבחן χ^2 בין סיפוק מחיי אישות לבין מספר אנשים בהדרכה	לוח 12
43	תיאור מתאם פירסון בין סיפוק מחיי נישואין לבין מספר שעות בכל מפגש הדרכה	לוח 13
43	תיאור מתאם פירסון בין סיפוק מחיי נישואין לבין סיפוק מחיי אישות	לוח 14

תרשימים

עמוד מס'	תרשימים
25	1 מודל המחקר תרשימים
45	2 מודל המחקר עם בדיקת קשרים תרשימים
46	3 מודל תוצאות המחקר תרשימים

תקציר

חינוך טרום נישואין הינו פרק חשוב בתחום חינוך לבריאות, וקידום בריאות. תוכניות לימוד טרום נישואין הוכחו כמקנות ידע, מקדמות רווחה נפשית ופיזית ומעלות את תחושת הסיפוק מחיי הנישואין ומחיי האישות¹. במגזר הדתי לאומי יהודי תוכנית חינוך טרום נישואין נקראת "הדרכת כלות וחתנים". קיימים מחקרים שנערכו בקרב תרבויות שונות בתחום זה והשפעותיו, אולם בסקירת ספרות רחבה נמצא, כי חסרה ספרות המתייחסת לנושא זה ביחס למגזר הדתי לאומי יהודי. השוני התרבותי מהווה קושי להכללה מתרבות אחת למשניה. בין מטרות המחקר הנוכחי ניתן למנות את בדיקת מידת הקשר בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין לסיפוק מחיי הנישואין ומחיי האישות במגזר הדתי לאומי יהודי. בנוסף, נבדק ההבדל המגדרי בקבלת חינוך טרום נישואין והשפעתו כגורם המתווך את הקשר בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין ומחיי האישות. כמו כן נבדקו התכנים הנלמדים בחינוך טרום נישואין במגזר זה. המדגם היה מדגם נוחות שכלל 119 נבדקים, ביניהם 47 גברים ו- 72 נשים מהמגזר הדתי לאומי יהודי בישראל, הנשואים חמש שנים או פחות, אשר השתתפו בחינוך טרום נישואין. כלי המחקר היה שאלון שהורכב משלושה חלקים: שאלון רקע להדרכה טרום נישואין, שאלון חינוך טרום נישואין ושאלון סיפוק מחיי הנישואין. משך מילוי השאלון ארך כ- 25 דקות. ממצאי המחקר הראו קשר חיובי בין תפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין, כמו גם בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות במגזר הדתי לאומי יהודי. לא נמצא שוני מגדרי בקבלת חינוך טרום נישואין, וכן מגדר לא נמצא כגורם מתווך בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין ומחיי האישות. יחד עם זאת, לפי ממצאי המחקר ניתן לשער, כי העשייה החינוכית בתחום חינוך טרום נישואין מטיבה עם הפרט ברבדים שונים הן בפן הפיזי-מיני והן בפן הרווחה הנפשית. בעזרת הידע שהתקבל מתוצאות המחקר הנוכחי ניתן יהיה לתרום לתכנון תוכניות ליבה לחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי, תוך שילוב מבורך של הידע הסיעודי הכולל ידע רפואי, פיזיולוגי, ביולוגי, פתולוגי ונפשי בתחום החינוך המיני, מתוך ראיית הפרט כאישות הוליסטית. הכנסת חינוך מיני כחלק מחינוך טרום נישואין, עשויה להגביר את תחושת הרווחה הנפשית והפיזית ועשויה לקדם את בריאותו של הפרט ומשפחתו. כמו כן, שילוב סגל סיעודי בתחום זה עשוי להוות כתובת חיצונית בלתי תלויה באם יתעוררו בעתיד בעיות בתפקוד המיני, וכן לשמש מקור למידע אמין ומקצועי

¹ חיי מין, להלן: חיי אישות.

בנושא חינוך לבריאות מינית. יש לציין, כי על מנת להטיב עם כלל האוכלוסייה יש צורך בביצוע מחקרי המשך, אשר יעניקו מידע והבנה בנוגע לצרכי האוכלוסיות השונות. וכן ביצוע מחקרים נוספים במגזר הדתי לאומי יהודי אשר יעמיקו יותר בתכנים ודרכי הלימוד, וזאת על מנת ליצור תוכניות חינוך טרום נישואין המשרתות את צרכי המודרכים ומטיבות עימם בצורה מרבית.

1. מבוא

כשלושים וארבעה אלף זוגות יהודים התחתנו בישראל בבתי דין המוסמכים לעריכת נישואין. לשמונים ושישה נקודה שלוש אחוז מהזוגות שנישאו היו אלו הנישואין הראשונים (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2008). לגבי אוכלוסיות אחרות מדווח כי 50% מהזוגות, שנותרים נשואים בנישואין ראשונים, חשים סיפוק מחיי הנישואין (McGeorge & Carlson, 2006). במדינת ישראל כל כלה יהודייה מחויבת בפגישת הכנה עם מדריכת כלות בנושא טהרת המשפחה, לקראת הנישואין, להבדיל מהחתן שאינו נדרש לכך (נהלי רישום נישואין, הרבנות הראשית, 2009; נויברט, תש"ע).

חינוך טרום נישואין שייך לתחום חינוך וקידום בריאות ורפואה מונעת. לחינוך טרום נישואין מיוחסות השפעות חיוביות בתחומים רבים (נויברט, תש"ע; Baucom, Hahlweg, Atkins, Engl, & Thurmaier, 2006; Lee & Kim, 2007; Petty, 2007; Valiente, Belanger, & Estrada, 2002). הכנה מתאימה לקראת הנישואין, תוך קבלת תכנים וכלים, מדווחת כמשפיעה על איכות ויציבות הנישואין (נויברט, תש"ע; Del Campo, Garrison, & Del Campo, 2001) ועל ידי כך משפיעה גם על הסיפוק מהם. יחד עם זאת, חסרה ספרות המתייחסת למהות חינוך טרום נישואין (נויברט, תש"ע) והשפעתו על סיפוק מחיי הנישואין על כלל האוכלוסייה ובפרט במגזר הדתי לאומי יהודי.

במצבים בהם קיים חסר בחינוך טרום נישואין, המתבטא לעיתים בהנחיה לקויה ושאיננה מתאימה לחתן ולכלה, עלולה להיווצר החלשות של התא המשפחתי. כמו כן, העדר הכנה בתחום יחסי האישות עלול ליצור ספקות, תחושת תסכול ומתח נפשי, ועלול לפגוע בקשר המתהווה בין החתן והכלה (נויברט, תש"ע). במגזר הדתי לאומי יהודי קיים חינוך טרום נישואין הנקרא: "הדרכת כלות וחתנים", אך לא קיים מידע על תכני ההדרכה ומידת השפעתה על תחושה הסיפוק מחיי הנישואין וחיי האישות בקרב מגזר זה. רובם המוחלט של המחקרים נעשו בארצות ובתרבויות שונות (נויברט, תש"ע; Del Campo et al., 2001; McGeorge & Carlson, 2006; Risch, Riley, & Lawler, 2003; Wong, 2005; Ye, 1990). אך לא בישראל ולא על המגזר הדתי לאומי יהודי. בנוסף, נכון להיום ידוע מעט על הקשר בין מגדר וחינוך טרום נישואין באוכלוסייה הכללית (Crowe, 2004; Silliman & Schumm, 1995), ולא ידוע כמעט כלל מה מידת הקשר בקרב המגזר הדתי לאומי יהודי.

המחקר הנוכחי התמקד במשתנים חינוך טרום נישואין, מגדר וסיפוק מחיי הנישואין וחיי האישות תוך ניסיון להבהיר את מידת הקשרים ביניהם. נבדקו מרכיבי המידע הקשורים בתחושת הסיפוק מחיי הנישואין וחיי האישות, ומידת הקשר בין מגדר לבין תכני הדרכת כלות וחתנים בקרב המגזר הדתי לאומי יהודי. המחקר עשוי לתרום בפתיחת צוהר לזיהוי, סימון ואיתור צרכיהם של המודרכים בחינוך טרום נישואין, תוך הקשבה לקולם של הגברים והנשים גם יחד. כדאי לשקול פיתוח מדיניות אשר תמסד את תחום חינוך טרום נישואין מתוך הכרה בהשפעותיו על החברה והפרט, ופיתוח תוכניות הכשרה ולימודי המשך למדריכים ולמודרכים. כמו כן, כדאי לשקול פיתוח תפקיד לאחות קהילה המומחית במיניות וזוגיות תוך שילובה בתוכניות חינוך טרום נישואין ובמסגרות החינוכיות, וזאת על מנת לקדם את רווחתם של הפרטים בחברה בכלל, ובחברה הדתית לאומית יהודית בפרט.

2. מסגרת מושגית

המושגים חינוך טרום נישואין, מגדר וסיפוק מחיי הנישואין והאישות, שימשו כמסגרת מושגית של המחקר

הנוכחי.

2.1 חינוך טרום נישואין (Premarital education)

חינוך הינו מערכת מסודרת של הכשרת והדרכת השכל, הרוח והמוסר (Oxford, 1993). החינוך מקנה

ערכים, דרכי חשיבה, הכשרים רוחניים, הרגלים וידיעות לעיצוב אופיו, דרך התנהגותו ופיתוח מידותיו של האדם (אבן שושן, 2003; בהט ומישור, 1987). ישנן הגדרות מקבילות בספרות הניתנות להמרה ביניהן בכל הקשור להקניית ידע,

הרגלים וערכים לפני הנישואין (McGeorge & Carlson, 2006), והשייך המושגי נעשה לפי התחום ממנו שאוב

המידע.

תוכניות חינוך טרום נישואין מעבירות מסר, כי חיי הנישואין הינם דבר חשוב (Stanley, 2001). חינוך טרום

נישואין מוצג כאחת הדרכים להקטנת המצוקות בחיי הנישואין הגורמות לבעיה חברתית קשה (נויבירט, תש"ע);

גירושין גובים מחיר גבוה מכל התא המשפחתי המתפרק בתחום הנפשי, הכלכלי

והחברתי. הכנה נכונה לקראת הנישואין תוך קבלת כלים ותכנים יכולה להשפיע על איכות ויציבות הנישואין (נויבירט,

תש"ע; Del Campo et al., 2001; Fawcett, Hawkins, Blanchard & Carrolldo, 2010). יעדיו העיקריים של

חינוך טרום נישואין הינם הקניית ידע, הטמעת מיומנויות וחשיפת בני הזוג לכישורים אשר ישפרו את היחסים ביניהם

ויעזרו להם להתמודד עם קשיים שעלולים להתפתח במהלך חיי הנישואין או ישפרו את מערכת היחסים ביניהם, תוך

שימת דגש על שימור השינוי שנרכש במהלך הלימוד (Senediak, 1990; Petty, 2007). תוכניות חינוך טרום

נישואין בעולם מועברות במסגרות מרכזי ייעוץ או במסגרת קהילתית (Knutson & Olson, 2003) ובמסגרות דתיות

(Knutson & Olson, 2003; Williams, 2007; Wong, 2005). למרות הוכחת יעילותן של תוכניות אלה,

ההערכה היא שרק 30% מהזוגות בארצות הברית נעזרים בשירות זה (Valiente et al., 2002). התכנים הנלמדים

בתוכניות חינוך טרום נישואין בעולם כוללים נושאים רבים, ביניהם: מיומנויות תקשורת ופתרון בעיות, תכנון משפחה,

מיניות, ציפיות מחיי הנישואין, ניהול כלכלת הבית, טקסים וחגים במעגל השנה, יתרונות וחסרונות בחיי הנישואין ועוד

(McGeorge & Carlson, 2006; Senediak, 1990).

השוני בחינוך טרום נישואין נובע משוני תרבותי, מגדרי ודתי. לדוגמה בווייטנאם ישנה הוראה מדינית המורה על הענקת מידע וחינוך טרום נישואין כמטרה עיקרית לזוגות העתידים להינשא או לנשואים. אנשים לא נשואים אינם רשאים ללמוד בתוכניות לתכנון משפחה ומנועים ממידע הקשור למיניות (Nguyen & Liamputtong, 2007).

דוגמה לשוני מגדרי בחינוך טרום נישואין הוא החינוך המוקנה בארץ. בארץ, כחלק מנהלי רישום הנישואין ברבנות הראשית לישראל, נפגשת הכלה עם אשה נשואה, שהוכשרה לכך, לשיחה בנושא טהרת המשפחה² או מביאה אישור על השתתפות בקורס הדרכת כלות, אשר עוסק בנושא זה. החתן, לעומת זאת, אינו מחויב במפגש מקדים כתנאי לרישום לנישואין (הרבנות הראשית, 2008; נויבירט, תש"ע).

לאורך ההיסטוריה היהודית, נלמדו הלכות טהרת המשפחה כחלק מהכנת הכלה לנישואין, כאשר המידע עבר מאם לבת. כיום, הדרכת כלות אינה משמשת עוד רק כאמצעי להעברת המסורת ההלכתית היהודית, כפי שהיה נהוג בעבר, אלא טומנת בחובה תפיסת עולם המכוונת למציאות חברתית ומשפחתית רצויה. התמורה בתחום זה חלה רק בעשורים האחרונים, עקב הפער הבין דורי והחלשות התקשורת הבין דורית, ובעקבות הרצון לחזק את התא המשפחתי היהודי אל מול השינויים החלים בחברה המודרנית והתרבות המערבית (נויבירט, תש"ע). בעקבות כך, נוצרו הדרכות כלות, ולאחר מכן גם הדרכות חתנים, אשר משמשים כחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי. מבנה ההדרכה, התכנים וסגנון ההדרכה נעוצים בתפיסה היהודית ומכוונים להחלשת השפעותיהם של תהליכים חברתיים-תרבותיים מערביים על התא המשפחתי, תוך חיזוקו ובסוסו (נויבירט, תש"ע; קולך, 2007).

ההדרכה במגזר הכללי הינה קצרה. לכלה קיימת בחירה להיפגש בסמוך לרישום הנישואין עם מדריכת כלות מטעם הרבנות לפגישה אחת בה ידונו בנושאי הליבה של הלכות טהרת המשפחה (הרבנות הראשית, 2008) או להיפגש עם מדריכת כלות, שאיננה שייכת לרבנות הראשית, אך מוכרת על ידה (צהר, 2008). במקרה כזה, לכלה ישנה היכולת לבחור האם תהיה זו הדרכה פרטנית או ששני בני הזוג ייקחו חלק בהדרכה. כמו כן, אורך ההדרכה תלוי בכלה ובן זוגה ויכול להמשך על פני פגישה אחת או שתיים (צהר, 2008). הדרכה זו נועדה להעניק כלים לבני הזוג המבקשים לבנות את התא המשפחתי תוך שילוב המורשת היהודית בהיבטים פסיכולוגיים וההוויה הישראלית המודרנית, והיא מבוססת על כבוד וסובלנות, מתוך מחויבות להלכה היהודית (צהר, 2008).

² טהרת המשפחה הינו הציווי ההלכתי הכולל את דרך הטהרה של האשה, ההכנה למקווה והטבילה בו, והלכות העוסקות במה מותר ומה אסור בזמן נידת האשה (הרבנות הראשית, 2008)

ההכנה לקראת חיי הנישואין במגזר הדתי לאומי יהודי הינה ארוכה יותר מההדרכה למגזר הכללי. זמן קבלת

ההדרכה הינו בסמיכות לנישואין, בתקופה שבין האירוסין לחתונה. ההדרכה עוסקת לרוב בלימוד הלכות טהרת המשפחה בצורה מעמיקה ובדרך קיומן של הלכות אלה בפועל, במבט רוחני על הזוגיות ובהיבטים של תקשורת זוגית ואינטימיות (צהר, 2008).

כיום בעקבות התמורות והשינויים בתחום הדרכות חתנים וכלות, קיימת מגמה של הדרכה מותאמת המשתדלת

לענות לצורכי המודרך תוך שימת דגש על דו-שיח בין המדריך למודרך (בניין שלם, 2008; צהר, 2008). לרוב ההדרכה נעשית לכל אחד מבני הזוג בנפרד, כך שהחתן לומד עם מדריך חתנים והכלה עם מדריכת כלות. יחד עם זאת, קיימים מודלים נוספים להדרכה, ביניהם הדרכה קבוצתית, אשר מתקיימת לרוב לחתנים בישיבות, הדרכה משותפת חלקית לבני הזוג בנושאים, העוסקים למשל בזוגיות, ועוד. רוב החתנים והכלות בוחרים לקבל הדרכה פרטנית, המאפשרת שיחה אינטימית ובירור סוגיות אישיות. היקף ההדרכה, מבחינת מספר מפגשים ואורכם, הינו שונה ממדריך למדריך וממדריכה למדריכה, ואף אצל אותם מדריך או מדריכה יכול להתקיים שינוי בהתאם למודרך העומד מולם ובהתאם להכשרתם ולגישתם להדרכה. בקרב הכלות, המפגשים מתקיימים לרוב בביתה של המדריכה, ומספרם נע בין חמישה לעשרה, כאשר הממוצע הינו שבעה מפגשים. אורך ממוצע של כל מפגש הינו בין שעה וחצי לשעתיים, כך שבממוצע הדרכה אורכת כ- 12.5 שעות (נויבירט, תש"ע).

תכני הדרכת כלות במגזר הדתי לאומי יהודי כוללים נושאים רבים. חלקם נושאים התואמים את התכנים הנלמדים בתוכניות חינוך טרום נישואין בעולם, כתקשורת בין אישית, זוגיות, מיניות והכנה לחיי אישות, תכנון משפחה, היבטים פסיכולוגיים ורפואיים בחיי הנישואין והתהליכים בבניית העולם הפנימי של בני הזוג בתוך מציאות דינמית ועוד; אך נקודת ההתייחסות וההתבוננות על תכנים אלו, הינה מנקודת מוצא של הדת היהודית והשפעתה על תחומים אלו. כמו כן, מיוחדותו של חינוך טרום נישואין במגזר נובע מכך, שעל תכנים אלו נוסף לימוד ידע הלכתי ומחשבתי מעמיק על הלכות טהרת המשפחה ולימוד על חיי נישואין המתנהלים לפי התורה (אמונה, 2008; בניין שלם, 2008; המדרשה לבנות בר אילן, 2008; מבשר שלום, 2009; צהר, 2008). למעשה ניתן לחלק את עולם התוכן של חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי לשלושה נושאים עיקריים: הלכה, זוגיות ומשפחה והכנה לחיי אישות (נויבירט, תש"ע). חלק מהתכנים נלמדים בעקבות סקרים פנים ארגונים, שנערכו מתוך מטרה של בדיקת הצרכים של

החתנים והכלות ונתינת מענה עליהם, ומתוך התחשבות במושבים של זוגות שעברו הדרכות (אנסבכר, 2009), ותוך שילוב צורכי החתנים והכלות עם המציאות ההלכתית והמודרנית (צהר, 2008). בנוסף, קיימים לימודי המשך למדריכות כלות העוסקים בנושאים נוספים והעשרה, כדוגמת: ניהול כספים, חלוקת תפקידים, תקשורת ופיתוח קונפליקטים (אמונה, 2008).

הדרכת הכלות והחתנים במגזר הדתי לאומי יהודי אמורה לכלול הכנה בתחום המיניות וחיי האישות (אמונה, 2008; בניין שלם, 2008; המדרשה לבנות, 2008; מכון פוע"ה, 2008; צהר, 2008). חשוב להבין, כי היהדות אוסרת כל מגע פיזי בין המינים לפני החתונה. טקס הנישואין מתיר את מגע בין בני הזוג ומצופה מהם לקיים יחסי אישות מלאים בליל הכלולות לאחר החתונה או בתקופה הסמוכה לו (נויבירט, תש"ע; שלו, תש"ע; Ribner & Rosenbaum, 2005).

נושאים הקשורים במיניות, כמעט ולא נידונים בצורה פורמאלית במגזר הדתי לאומי יהודי בתקופות טרום הנישואין עד לקבלת הדרכת כלות או חתנים, בגלל ערך הצניעות המוכל עליהם וההסכמה שנושא המיניות הינו נושא ש"השתיקה יפה לו". לעיתים אף מועבר המסר, שהעיסוק במיניות הינו דבר שלילי (ויס, 2000). עובדה זו עלולה להוביל לחוסר ידע והבנה בכל תחום המיניות (Ribner & Rosenbaum, 2005), וזאת למרות שהמשתייכים למגזר חשופים לחומרים רבים העוסקים במיניות דרך העולם הכללי-מערבי על ידי ספרים, סרטים, אינטרנט חשיפה לרחוב וכדומה (נויבירט, תש"ע).

המחקר הנוכחי בדק את הדרכת החתנים והכלות במגזר הדתי לאומי יהודי. מגזר זה חי בתוך מציאות מודרנית ומתוך זיקה לעולם המודרני (ויס, 2000). בעקבות כך, קיים מתח בין ההשתייכות לעולם הדתי ובין המעורבות בתוך העולם הכללי. מעורבות זו, חושפת את המגזר לנורמות שלא תמיד תואמות את עולמו, למידע רב בתחומים שונים, ביניהם תחומי הזוגיות והמיניות (ויס, 2000; נויבירט תש"ע).

במחקר נעשה שימוש במושג "חינוך טרום נישואין", ובמושגים המקבילים לו השגורים במגזר הדתי לאומי יהודי "הדרכת חתנים" או "הדרכת כלות". המחקר עסק בחינוך טרום נישואין, והעמיק בנושאי הכנה לקראת יחסי אישות ומיניות. בנוסף, נבדקו במחקר כמות וסוג המידע המתקבל בחינוך זה ותפיסת חשיבות המידע על ידי המודרכים, במטרה להבין מה נלמד ב"שטח" וליצור הלימה בין התכנים הנלמדים ובין התכנים הנצרכים לחתנים והכלות במגזר.

2.2 מגדר (Gender)

מגדר מוגדר כסיווג קבוצות של שמות עצם וכינויי גוף לזכרי או נקבי, ותרגומו לעברית הינו מין (Oxford, 1993). מין הינו כלל התכונות והשינויים האנטומיים והפיזיולוגיים המבדילים בין זכר לנקבה (אבן שושן, 2003; בהט ומישור, 1987). השימוש במילה "מגדר" מייצגת את השונות בין היות מישהו גבר או אשה, כפי שהחברה מייחסת זאת (Nguyen & Liamputtong, 2007). Connell and Hunt (2006) טוענים, כי קיים שוני קוטבי בין המינים, ולעיתים, מגדר מתבסס על חוסר שוויון בין שני המינים (Nguyen & Liamputtong, 2007).

לפי Weeks, כפי שמאוזכר אצל Nguyen & Liamputtong (2007), אחד מהגורמים העיקריים המשפיעים על עיצוב התנהגותי בקרב גברים ונשים הינו המגדר. כמו כן נמצאה השפעה הדדית בין מגדר לבין בריאות מינית ומיניות האדם (Siecus כפי שמאוזכר אצל Weston & Coleman, 2004). בריאותו המינית של האדם מורכבת, בין היתר, מהיכולת לאבחן את השפעת התרבות על תודעה והזוהות המינית, ומהיכולת לדבר על מין, מתוך הבנת הפיזיולוגיה והאנטומיה של מערכת המין (Robinson, Bockting, Simor Rosser, Miner, & Coleman, 2002). על מנת לתכנן תוכניות בריאות בנושא מיניות ותכנון משפחה יש להתחשב, בכך שחיי האישות של אנשים צעירים מעוצבים וכפופים לנורמות מגדריות (Nguyen & Liamputtong, 2007).

כל האמור לעיל, מקדם את הרציונל של נקודת המבט על המגדר. ההבדל בין המינים אינו בא לידי ביטוי רק בתרבות ובשוני פיזיולוגי, אלא הינו מהותי. במגזר הדתי לאומי יהודי השוני בין המינים בא לידי ביטוי אף בדקויות וברבדים שונים בחיי היום-יום, ומודגש ביתר שאת בהתייחסות לנושאי המיניות ולימודם (ויס, 2000) ובהכרח בא לידי ביטוי גם בתוכניות חינוך טרום נישואין.

במחקר משתנה המגדר מתייחס לשוני בין גברים ונשים בזיקה לנושאים הקשורים לזוגיות ומיניות, תוך ניסיון לעמוד על מידת השפעת המגדר כגורם המתווך את הקשר בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי הנישואין וסיפוק מחיי האישות, ומתוך ניסיון להבין מהו ההבדל המגדרי בקבלת חינוך טרום נישואין במגזר זה.

2.3 סיפוק מחיי הנישואין והאישיות (Marital and sexual satisfaction)

סיפוק מוגדר כמצב של רגשות, תענוג או שביעות רצון (Oxford, 1993). בנוסף ניתן לתאר סיפוק, כהרגשה טובה לאחר שמתמלאת תקווה או מילוי של צורך גופני או נפשי לאדם (אבן שושן, 2003; בהט ומישור, 1987). הספרות פורטת את מרכיבי הסיפוק בחיי הנישואין לאיכות הנישואין ויציבותם, למחויבות בין אישית בין בני הזוג ולהתמודדות עם פתרון בעיות (Stanley, Amato, Johnson, & Markman, 2006). בריאות מינית ויחסים אינטימיים, בכללם יחסי אישות, מובילים לסיפוק בחיי הנישואין (Novak, 2007; Pakgozar, Mirmohammadali, Mahmoudi, & Farnam, 2005). בהתאם לכך, כאשר מתגלה חוסר התאמה בין הציפיות לאינטימיות בזמן האירוסין לבין השגת האינטימיות בשנות חיי הנישואין הראשונות, בני הזוג עלולים לחוש רמת סיפוק נמוכה מחיי הנישואין (Novak, 2007).

בקרוב המגזר הדתי לאומי יהודי נישואין נתפסים כמציאות מורכבת אשר מחייבת הכנה. טרם נערכו מחקרים בנידון בקרב הדרכות חתנים, אך במסגרת מחקר חלוץ בנושא הדרכת כלות נמצא שבין יתר התכנים המועברים בהדרכת כלות מועבר לכלה גם המסר, שבסיס לחיי זוגיות טובים הוא תקשורת טובה בין בני הזוג, שהדיבור הוא הבסיס לכל הקשר ויש צורך לדבר גם כשקשה. הכלה מקבלת כלים ליצירת תקשורת טובה יותר ולריכוך מצבי משבר, ולומדת על אפשרות קיומם של קשיים בחיי הנישואין. אך למרות זאת, זוגות צעירים רבים מהמגזר חווים קשיים בקשר הזוגי ומיני. החשאיות הסובבת את כל הכרוך בקשר הזוגי, בפרט במגזר זה, גורמת לכך שהם אינם משתפים את הסביבה בקושי (נויבירט, תש"ע). דבר זה מערער בהכרח את תחושת הסיפוק מחיי הנישואין.

דבר נוסף, העלול להשפיע על תחושת הסיפוק מחיי הנישואין, הינו הטאבו הכרוך בעיסוק בנושא חיי האישיות והמגע בין גברים לנשים במגזר הדתי לאומי יהודי. עד סמוך לנישואיה האשה הדתית איננה חשופה באופן פורמאלי לנושא יחסי האישיות לא ברמת השיח בנושא, בין אם במסגרת המשפחתית ובין אם במסגרת הבית ספרית, ובוודאי לא ברמת המעשה (נויבירט, תש"ע). אותם ההרגלים חלים גם על הגברים במגזר. נויבירט (תש"ע) מציינת, כי קושי בתחום חיי האישיות עלול לגרום לפגיעה ואף להביא לפירוקה של המשפחה הטרייה.

לפי נויבירט (תש"ע), בעולמנו קיים הרגל של קבלת מענה מידי לכל צורך או רצון. הרגל זה בא לידי ביטוי גם בתוך חיי הנישואין: הצורך בסיפוק מידי של רצונות ומאוויים משפיע בצורה ישירה על היכולת להתמודד עם קשיים

או משברים בזוגיות. קשיים אלו נובעים, מכך שרבים מורגלים בקבלת מענה מיידית לכל צורך, לכן הם מתקשים להתמודד עם קשיים או תהליכים אשר אורכים זמן רב ודורשים סבלנות. מתוך אותה נקודת מבט, קיימת ציפייה שחיי האישות, כמו גם הקשר הזוגי, יהיו מספקים ומהנים, עוד טרם שהושקעו מאמצים והשתדלות על מנת לפתחם. בנוסף לכך, למרות שנושא הילודה הינו נושא מהותי בכינון התא המשפחתי במגזר הדתי לאומי יהודי, לאחרונה החלה מגמה של דחיית הילודה והרחבת התא המשפחתי על ידי זוגות צעירים בשנים הראשונות לנישואיהם. מגמה זו נשענת על התחושה, כי המחויבות כלפי המשך קיום התא המשפחתי מותנית בתחושה של התאמה זוגית וסיפוק מהקשר הזוגי לאורך זמן (נויבירט, תש"ע). המחקר הנוכחי התמקד בבדיקת תחושת הסיפוק מחיי הנישואין על ידי המרכיבים של איכות הנישואין, מחויבות בין אישית בין בני הזוג, פתרון בעיות ותחושת הסיפוק מיחסי האישות בין בני הזוג.

3. סקירת ספרות

סקירת הספרות שלהלן תציג תחילה סקירה קצרה על המגזר הדתי לאומי יהודי. לאחר מכן תובא סקירה המציגה את הקשרים בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין ומחיי האישות, ואת השוני המגדרי בקבלת חינוך טרום נישואין. המגדר יסקר גם כגורם המתווך את הקשרים בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין ומחיי האישות.

בסקירה נרחבת של הספרות נמצאה מעט מאוד ספרות מחקרית בהקשר לחלק ממשטני המחקר. כמו כן, נמצאה מעט מאוד ספרות מחקרית בקרב המגזר הדתי לאומי יהודי. עקב כך, נעשה שימוש בספרות כללית, אך מכיוון שישנו שוני בין התרבויות והדתות בנושאים אלו ניתן להכליל ולהשליך מתרבות אחת למשניה רק באופן חלקי. המחקר היחיד העוסק בהדרכת כלות במגזר הדתי לאומי יהודי פורסם לאחרונה (נויבירט, תש"ע). מטרת מחקרה של נויבירט (תש"ע) הייתה לבחון את תהליך הדרכת הכלות במגזר הדתי לאומי יהודי בשלושה היבטים שונים: אישי, בין-אישי ומערכתית-חברתי, תוך ניסיון להבין את המבנה והמאפייני הייחודי לכל אחד מההיבטים, ויצירת בסיס תיאורטי לתהליך הדרכת הכלות. המדגם כלל שתי קבוצות מחקר. הראשונה קבוצה שכללה עשר מדריכות כלה, אשר נמנו על המגזר הדתי לאומי יהודי ובעלות ניסיון של שלוש שנים לפחות בהדרכת כלות. הקבוצה השנייה כללה עשרות מהמגזר, שנישאו בחמש השנים האחרונות. המחקר היה מחקר איכותני, באמצעות ראיון עומק חצי מובנה תוך שילוב סקירת תכני הלימוד בתוכניות הכשרה שונות למדריכות כלה. תוצאות המחקר מאבחנות שלושה תחומי תוכן עיקריים בהדרכת כלות: הלכה, זוגיות וחיי אישות. בנוסף, נמצא שהדרכת כלות נתפסת כתהליך חברתי שמטרתו העצמת התא המשפחתי המסורתי וחזוק אופיו היהודי, וזאת על מנת ליצור חברה יהודית איתנה ויציבה.

3.1 המגזר הדתי לאומי יהודי

על מנת להבין מהי אוכלוסיית המחקר, יש צורך לבאר את ההגדרה של מיהו המגזר הדתי לאומי יהודי. השימוש בביטוי "דתי לאומי יהודי" מתייחס לזרם בתוך הרבדים של העולם הדתי יהודי, ללא קשר להשקפת עולם פוליטית. במשך השנים אימצו אנשי המגזר לתוך שגרת חייהם מידה כזו או אחרת של נורמות התנהגות וחשיבה האופייניות לעולם המודרני-מערבי תוך שהם מחויבים למסורת הדתית-אורתודוקסית (כהן, 2004; סטולמן, 2004). שני כוחות אלה, של תרבות המערב והמסורת הדתית, פועלים יחד ויוצרים מתח תמידי בעולמו של הפרט במגזר זה.

ההתמודדות עם המתח שנוצרת בין שני הכוחות מחלקים את המגזר הדתי לאומי יהודי למספר תתי-זרמים (דתיים ליברליים 28.4%, דתיים 44.8% וחרדים לאומיים- חרד"ל 26.8%) המוגדרים כל אחד לפי שילובו בין תרבות המערב והמסורת וההלכה הדתית ומיצגים את הרצף ההתנהגותי-דתי בין שתי קצוות המגזר: הדתי ליברלי והחרדי לאומי (כהן, 2004), כאשר ההגדרה דתי לאומי יהודי משמשת כשם כולל.

ישנן מצוות, כגון: נישואין, פריה ורביה, עונה³ ועוד, אשר יכולות להתקיים רק בתוך המסגרת המשפחתית (נויבירט, תש"ע). כמו כן, לפי ההלכה היהודית רק הנישואין מתירים מגעפיזי בכלל ומגע מיני בפרט בין בני הזוג (שלו, תש"ע), ומי שמפר זאת מתחייב באיסור הלכתי חמור (נויבירט, תש"ע). התרבות המודרנית-מערבית מרחיבה את הגדרתו של התא המשפחתי המסורתי ונתפסת כמאפשרת גירושין וכנותנת אישור לחיי זוגיות ללא כל קשר מחייב בין איש ואשה. גורמים אלו תורמים לערעור יציבות התא המשפחתי (נויבירט, תש"ע). ביטוי להשפעות אלו על התא המשפחתי במגזר הדתי לאומי יהודי ניתן לראות בניסיון לנהל אורח חיים בזיקה תרבותית כפולה (אורתודוקסית-מערבית), הבא לידי ביטוי בתפיסה, שהאיש והאשה הינם שותפים שווי משקל במערכת הזוגית ולרוב שניהם בעלי השכלה רחבה העובדים בעבודה המקנה להם מעמד ובטחון (נויבירט, תש"ע; קולך, 2007), ואף קיימת תחושה, כי כיום ניתן לפרק את התא המשפחתי ביתר קלות. בנוסף, קיימת לגיטימציה גם לתאים משפחתיים שונים מהתא המסורתי. יתרה מזאת, כיום כאשר בני זוג נישאים הם חשים שהם בחרו בכינון תא משפחתי, ושהבחירה נעשתה מתוך מחשבה ומתוך רצון של קיום מערכת משפחתית הנותנת בין היתר שדרוג לאיכות חיים רגשית המתקיימת בתוכה.

מתוך רצון לחזק את התא המשפחתי המסורתי לחיי משפחה על פי ההלכה והמסורת היהודית הוחלט למסד את הליך ההכנה של הזוגות הצעירים טרם נישואיהם. רוזן (קולך, 2007) טוענת, שכיום נדרש "שינוי של שמים וארץ" בתכני ההדרכה, לעומת מה שהיה מקובל בעבר. ואכן, בחמש השנים האחרונות ניתן להצביע על שינויים רבים בתחום הדרכת כלות וחתנים, אשר באים לידי ביטוי בהקמת פרויקטים חדשים, הכוללים תכניות הדרכה מעמיקות ומגוונות לחיי נישואין עבור כלות וחתנים ומוצעות לציבור הדתי והכללי. המטרה המרכזית של תכניות אלו היא חיזוק התא המשפחתי מבחינה רוחנית, פיזית ורגשית (נויבירט, תש"ע; קולך, 2007).

³ מצוות עונה הינה מצווה המחייבת את האיש, הבעל, לחיות חיי אישות עם אשתו.

3.2 חינוך טרום נישואין

Servadio (1954) טוען, שהאמצעי לקבלת דור בריא ושמח יותר, הוא חיי נישואין מוצלחים יותר. ולכן, לדבריו, הכרחי לשלם בעד תוכניות חינוך נאותות וטובות העוסקות בהכנה טרום הנישואין. נויברט (תש"ע) מצטטת בעבודתה אמירה חד-משמעית לגבי חשיבותו של החינוך טרום נישואין. היא מביאה דעה, שעוד בטרם שעוסקים בעניינים הטכניים של הנישואין, כדוגמת הזמנת אולם, יש לחפש מדריך חתנים ומדריכת כלות טובים. יחד עם זאת, Fawcett et al. (2010) מציינים במאמרם, שקיים צורך בשיפור תוכניות חינוך טרום נישואין, כמו גם צורך בחשיבה מחודשת, ביקורתית ויצירתית, על מנת לרענן תוכניות אלו, תוך שימת דגש על תוכן, אוכלוסיות היעד, שיטות ומנגנוני הלימוד ועוד. על מנת להטיב להבין מהן תוכניות חינוך טרום נישואין ומדעם הקשרים בין חינוך טרום נישואין ובין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין ומחיי האישות, יובהרו להלן מטרותיו של חינוך זה, תכניו, וגורמים הקשורים בקבלת המידע בחינוך טרום נישואין. למרות סקירת ספרות רחבה, לא נמצאה ספרות הסוקרת את תפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין.

3.2.1 מטרת הענקת מידע בחינוך טרום נישואין.

בין מטרותיו העיקריות של החינוך טרום נישואין ברחבי העולם ניתן למנות הקניית מידע, חשיפת בני הזוג לכישורים ולמיומנויות אשר יוכלו לעזור להם ולשפר את יחסיהם ויקנו כלים להתמודדות עם אתגרים ומצוקות העלולים להיווצר במהלך חיי הנישואין. קבלת כלים ומידע אודות כך, יכול להשפיע על איכות הנישואין ויציבותם (Del Campo et al., 2001; Fawcett et al., 2010; Petty, 2007; Senediak, 1990).

מטרותיו של חינוך טרום נישואין הנדרש על ידי הרבנות בישראל הינו הקניית מידע הלכתי להתנהלות בית יהודי לפי הלכות טהרת המשפחה (הרבנות הראשית, 2008). לעומת זאת, מטרותיו של החינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי הינו רחב יותר, והוא נותן מענה לצרכים שונים של החתן, הכלה והחברה הדתית. את מטרות החינוך טרום נישואין במגזר זה מעצבים היבטים הלכתיים, חברתיים ותרבותיים. ההדרכה הינה כלי להעברת המסר של מציאות חברתית ומשפחתית רצויה על פי המסורת ההלכתית יהודית, ולפיה קיים אינטרס אישי, משפחתי וחברתי ביצירת תאים משפחתיים יציבים, וההדרכה מכוונת לכך מתוך עידוד וחיוזוק מסר זה. בין המטרות שהוגדרו על ידי נויברט (תש"ע) ניתן לציין, חיוזוק התא המשפחתי תוך הקניית יסודות לזוגיות יציבה וכבסיס לחברה יציבה, סיוע

בקניונם של חיי אישות תקינים כבסיס לחיי משפחה נורמטיביים, תהליך רכישת ידע ועיצוב עמדות בנושאים העוסקים בהלכה, מחשבה, הכנה לזוגיות והכנה לחיי אישות. מטרות אלו באות לידי ביטוי בעולמות התוכן השונים מהם מקבלים המודרכים מידע בחינוך טרום נישואין.

3.2.2 תכנים בקבלת מידע בחינוך טרום נישואין.

ברחבי העולם, תכני הלימוד בתוכניות חינוך טרום נישואין הינם מגוונים ותלויים בתרבות ובדת. בין התכנים ניתן למנות יתרונות וחסרונות בחיי הנישואין, ציפיות מחיי הנישואין, מיומנויות ניהול קונפליקטים ותקשורת זוגית, מיניות, תכנון משפחה, כלכלת הבית ועוד (McGeorge & Carlson, 2006; Senediak, 1990). Silliman, Schumm, & Jurich (1992) מצאו במחקרם, כי זוגות המשתתפים בחינוך טרום נישואין היו מעוניינים שיושם דגש על נושא רכישת כלים למיומנויות יסוד.

עולם התוכן בחינוך טרום נישואין הנדרש על ידי הרבנות הראשית לישראל הינו עולם תוכן הלכתי הכולל את דרך הטהרה של האשה, ההכנה למקווה והטבילה בו, ומעט הלכות העוסקות במה מותר ומה אסור בזמן נידתה (הרבנות הראשית, 2008). חשוב לציין, כי כבר בראשיתה של ההלכה היהודית נקבעו הזכויות והחובות של כל אחד מבני הזוג בתוך התא המשפחתי, כך שההדרכה לחיי הנישואין מוסברת בבסיסה כבר בתורה ומתפתחת יחד עם ספרי ההלכה והקודש לאורך ההיסטוריה. חינוך טרום נישואין בעולם הדתי תפס את מקומה של העברת המסורת מאם לבת כפי שהיה נהוג מדורי דורות (נויבירט, תש"ע).

בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי התכנים רבים ואין נוהל הקובע אלו תכנים הינם תכני חובה ואלו הינם תכני העשרה. התכנים והדגשים משתנים בין מדריך למדריך בהתאם לתפיסת עולמו ולא בהכרח מועברים בצורה עקבית לכל חתן וכלה. יחד עם זאת, חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי עוסק בשלושה עולמות תוכן מרכזיים: הלכה ומחשבה יהודית, זוגיות ומשפחה והכנה לחיי אישות. שלושת עולמות התוכן הללו הינם בעלי זיקה ישירה אחד לשני ויוצרים מכלול שלם (נויבירט, תש"ע). נויבירט (תש"ע) מציינת, כי בהדרכת כלות משלבות המדריכות, בכל אחד מעולמות התוכן, ידע תיאורטי, תמיכה רגשית ונתינת כלים יישומיים. הזמן המוקדש לכל עולם תוכן משתנה בין מדריך למדריך.

קיימת הסכמה גורפת בנוגע לעובדה כי את מרכז הלימוד מהווה החלק ההלכתי, תוך ניסיון לקרבו לעולם המעשה ולחבבו על ידי עולם המחשבה (נויבירט, תש"ע; קולך, 2007). למרות שישנם מקורות שונים ללימוד הלכה, כגון בן הזוג, ספר לימוד וכיוצא בזה, וניתן ללמוד אף לבד, עדיין קיימת חשיבות ללימוד משותף. הלימוד המשותף מעניק גישור, יכולת דיון והבנה מורכבת יותר, תוך מקום לשאלות ושאלות וחידוד ההבנה, וקבלת כלים ליישום מעשי של ההלכה בעולם היום-יום (נויבירט, תש"ע).

בנוסף, קיימת כיום הבנה מצד המדריכים והמדריכות, כי ישנה חשיבות רבה ללימוד זוגיות, תקשורת והתמודדות עם משברים, ולצמצום הציפייה לעולם זוגי אידילי. הדרכתן של הכלות עוסקת רבות בהכנה לקראת חיים משותפים וכינון יחסים טובים עם בן הזוג. קיימת ציפייה מצד הכלות לקבל מידע רב בנושא זה, עקב תפיסת הנישואין כמציאות מורכבת אשר מחייבת הכנה. המדריכה מספקת מראש כלים ליצירת תקשורת טובה יותר ולריכוך מצבי המשבר. חינוך טרום נישואין המעודד עמדה ריאלית כלפי הימצאותם של קשיים בקשר הזוגי, עשוי לצמצם את אחוזי הגירושין ולשנות את צורת ההתמודדות של בני הזוג עם קשיים עתידיים (נויבירט, תש"ע; קולך, 2007).

חינוך טרום נישואין טוב צריך להעניק תמיכה נפשית ורגשית, כמו גם כלים להתחברות שכלית לחומר הנלמד, ויש להתאים את צורת העברת החומר לחתן או לכלה המודרכים, וזאת מכיוון שהכנה לקויה או דברים שנאמרו ולא התאימו למודרך, עלולים ליצור בעיות (קולך, 2007), כגון ציפיות לא ריאליות מחיי הנישואין. במסגרת חינוך טרום נישואין נתפסות מדריכות הכלה בעיני הכלות מהמגזר הדתי לאומי יהודי, כמקור מידע עיקרי למידע בנושאים אשר בדרך כלל אינם מהווים נושאים לשיח פתוח, וזאת משום נורמת הצניעות המקובלת בחברה הדתית. הלימוד במסגרת חינוך טרום נישואין מאפשר להעלות נושאים אלו לדיון מבלי להפר נורמה זו ולקבל מידע אודותם. יחד עם זאת, עדיין קיימת ביקורת על חלק מההכנה הניתנת בתחומים אלו, שהינה לוקה בחסר ואינה ממצה דייה (נויבירט, תש"ע).

Pakgohar et al. (2005) במחקרם, בדקו את השפעת התוכן המסורתי לעומת תוכן הרצאות מחודש בקרב

זוגות שהשתתפו בחינוך טרום נישואין באיראן. נמצא, כי יש לשנות את התוכן המסורתי הקיים, וכן יש להוסיף עוד שעות לזמן הלימוד. מכאן נובע כי קיימת חשיבות לתוכן תוכניות הלימוד וישנו צורך ברענונו מדי פעם בפעם. בנוסף, ישנם גורמים נוספים המשפיעים על קבלת מידע בחינוך טרום נישואין, כפי שיפורטו להלן.

3.2.3 גורמים המשפיעים על קבלת מידע בחינוך טרום נישואין.

Silliman & Schumm (1995) ערכו סקר בנוגע לעמדותיהם של סטודנטים בארצות הברית לגבי חינוך טרום נישואין. בסקר ובמחקר נוסף נמצא, כי נשים בכלל, ובעלות תמיכה משפחתית בפרט, מביעות עמדה חיובית יותר כלפי חינוך טרום נישואין, כמו גם אנשים אשר הוריהם נשואים ואנשים בעלי אמונה דתית (Clay, 2004). עמדה זו כוללת מוכנות להשתתף בקורסים ארוכים יותר מהרגיל ובשלב מוקדם יותר בזוגיות, בהבעת נכונות לשלם על תוכנית הלימוד ובהשתתפות בתוכניות מחייבות יותר (Silliman & Schumm, 1995). בנוסף, נשים העדיפו תוכניות לימוד מעמיקות יותר המתמקדות במודעות ופיתוח מיומנויות (Silliman & Schumm, 1995).

נויבירט (תש"ע) מציינת מספר גורמים אשר עשויים להשפיע על מתן וקבלת חינוך טרום נישואין. בין הגורמים היא מונה את מאפייני המדריך והמודרך, היכרות קודמת בין המדריך למודרך, מאפייני סגנון ההדרכה ומאפיינים של סביבת הלימוד. Silliman & Schumm (1995) מצאו, שבין המשתתפים בתוכניות חינוך טרום נישואין, אשר הינם אנשים בעלי אמונה דתית, קיימת עדיפות למדריך שהוא איש דת ופחות למדריכים אשר הכשרתם הינה עבודה סוציאלית או תחום בריאות הנפש.

לרוב, במסגרת חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי המדריך והמדריכה יהיו דמות חינונית ומשמעותית, בשל היותם תומכים ומלווים. נויבירט (תש"ע) דיווחה, במחקרה כי רק כלה אחת בלבד תיארה את מערכת היחסים בינה לבין מדריכתה, כמאופיינת בריחוק רגשי ובעלת אופי של מורה ותלמידה. כלות אחרות העידו, כי על אף תחושת ריחוק מסוימת הן פעלו בצורה אקטיבית ליצור פתיחות מתוך הרצון ללמוד מהמדריכה ומתוך צורך אישי לדבר. קשר פתוח מהווה בסיס לשאלת שאלות. תחושת הפתיחות הינה מדד מרכזי לפיו נמדד עומק הקשר עם המדריכה. קשר עמוק מתואר כקשר המעניק בנוסף למידע גם מתן תמיכה רגשית. אפקט חיובי, פתיחות והיעדר שיפוטיות הינם מאפיינים העיקריים הרצויים של המדריכה, שתרמו ליצירת תחושה ואוירה חיובית במהלך הלימוד המשותף, ואף גרמו בעקיפין למוטיבציה גבוהה יותר ללמוד. חשוב לציין, כי לגמישות במבנה ההדרכה תוך התאמת התכנים בצורה פרטנית לכל כלה, נמצאה השפעה על האינטראקציה בין המדריכה לכלה, והאינטראקציה היא זו שתקבע בסופו של דבר את איכות ההדרכה. אין ספק, כי איכות ההדרכה, מוטיבציה גבוהה ללמוד, אוירה חיובית

ופתיחות משפיעים בצורה ישירה על טיב חינוך טרום הנישואין אותו מקבלים המודרכים. חינוך טרום נישואין העונה על צרכי המודרך ומעניק מידע ותכנים אמינים יכול להשפיע בעתיד על תחושת הסיפוק בחיי הנישואין.

3.3 קשר בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין

לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בישראל (2008), אנשים נשואים מרוצים יותר מהחיים לעומת אנשים לא נשואים. דיווחים בארצות הברית מראים, כי 50%-40% מהנישואין הראשונים נגמרים בגירושין. יחד עם זאת, 50% מהזוגות הנותרים מדווחים על סיפוק אמיתי מנישואיהם (McGeorge & Carlson, 2006; Risch et al., 2003). חינוך טרום נישואין נמצא כאמצעי העוזר במניעת מחיר הגירושין לחברה, ליחידים ולמשפחות (נויבירט, תש"ע; Stanley, 2001; McGeorge & Carlson, 2006; Del Campo et al., 2001). לחינוך טרום נישואין השפעה מתמשכת, וזאת מכיוון שדור המתגרש מגביר סבירות לגירושין בדור הבא (Risch et al., 2003). בני זוג העומדים לפני חתונה מדווחים על רגשות מעורבים של פחד ועצבנות מחיי הנישואין הקרבים, אך יחד עם זאת הם מדווחים גם על תחושת שמחה (Ye, 1990). סיפוק מחיי הנישואין הוא פונקציה של ציפיות ותגמול מחיי הזוגיות (White, 1991). מחקרים הראו, כי לתוכניות חינוך טרום נישואין השפעות חיוביות בתחומים רבים. לדוגמה, קיימת השפעה חיובית בתחום הציפיות מחיי הנישואין (Lee & Kim, 2007). הפער הקיים בין הציפיות לבין תפיסת ההתנהגות המתקיימת בתחום היחסים האינטימיים בין בני הזוג, יכול לנבא בצורה מדויקת את רמת הסיפוק מחיי הנישואין (Kelley & Burgoon, 1991). בני זוג הנוטלים חלק בתוכנית חינוך טרום נישואין, מצליחים ליצור תיאום מציאותי בין ציפיותיהם מחיי הנישואין לבין המציאות המתקיימת בחיי הנישואין (נויבירט, תש"ע; Lee & Kim, 2007; Sharp & Ganong, 2000). בנוסף על כך, נצפה שיפור רב בתקשורת חיובית בין בני הזוג לאחר השתתפות בחינוך טרום נישואין, וכן שיפור במיומנות שונות, כדוגמת פתרון בעיות, וכן נמצא, כי חינוך טרום נישואין הקל על תהליך קבלת האחריות הכרוכה בחיי הנישואין (Baucom et al., 2006; Petty, 2007; Valiente et al., 2002). יתרה מזאת, חינוך טרום נישואין בקרב אנשים מאמינים גרם לשיפור משמעותי בתחושת הרווחה הנפשית ובידע בנושאים הקשורים לזוגיות, ותרם לשיפור שביעות הרצון, איכות ויציבות חיי הנישואין (Del Campo et al., 2001; Pakgohar et al., 2005; Wong, 2005).

השפעותיו של חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי ניכרת בקשר הזוגי והמשפחתי. החינוך מאופיין במתן כלים לבניית זוגיות ומשפחתיות יציבה ובהעברת המסר כי התא המשפחתי הוא עובדה שאיננה ניתנת לשינוי או פירוק, גם כאשר מתעוררים ספקות או קשיים. החינוך מספק כלים לבניית תקשורת והקשבה בין בני הזוג, דבר המחזק את התא המשפחתי בתחילת דרכו, וכן מחזק את היציבות החברתית וגורם לירידה בשכיחות גירושין, כך שהחברה נדרשת להשקיע פחות משאבים לטיפול בכל הקשור לפירוק משפחה. בנוסף, ניכרת השפעה במערכת היחסים בין בני הזוג, כאשר הם לומדים את גבולות הנורמה במצבים שונים ואת הדרך להתמודדות איתם, וכך הם יכולים במקרה של חריגה מגבולות אלו לטפל במצב (נויבירט, תש"ע). כדאי לציין, כילחיוןך טרום נישואין איכותי קיימת השפעה חיובית לטווח ארוך הבאה לידי ביטוי אף בדור הבא של חתנים וכלות, וזאת משום, שהכלים הניתנים בחינוך טרום נישואין משפיעים על בניית משפחה איכותית (נויבירט, תש"ע), המתנהלת נכון בצורה בריאה ומכבדת, והילדים רואים דוגמה אישית ולומדים מכך.

3.4 הקשר בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות

אין בספרות תמימות דעים בנוגע להשפעות חינוך טרום נישואין וחינוך מיני על המיניות והיי האישות. מצד אחד נמצא, שחינוך טרום נישואין מגביר את בריאותם המינית של משתתפיו, ומוביל לתחושת סיפוק מחיי הנישואין. בנוסף, נמצא כי חינוך טרום נישואין בקרב אנשים מאמינים תרם ליציבות ושיפור איכות חיי הנישואין, על ידי כך שהביא לתחושת רווחה נפשית והטיב את הידע בנושאים הקשורים למיניות, תוך יצירת בריאות מינית טובה יותר (Del Campo et al., 2001; Pakgohar, et al., 2005; Wong, 2005). בהלימה לכך, נמצא קשר חיובי בין היחסים האינטימיים בין בני הזוג לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין (Novak, 2007).

מצד שני, נמצא כי חינוך טרום נישואין בתחום המיניות לא השפיע על הגישה לתפקוד מיני (Lee & Kim, 2007) או על חרדה מינית (Calamidas, 1987). למרות זאת, דווח כי, כשמייחדים חלק מהלימוד לנושאים ספציפיים של ידע מיני, הידע הנרכש יכול למנוע כשלון בתחום זה ואף להביא לקיום יחסי מין בצורה מספקת (Fan, 1990), תוך יצירת שינוי בידע ובעמדות בתחום המיני (Low, 2004) והפחתה בתחושת האשמה הקשורה לחיי האישות (Wanlass, Kilmann, Bella, & Tarnowski, 1983). נויבירט (תש"ע) מציינת, שהדרכה טובה של חתנים וכלות

לקראת חיי אישות, עשויה לצמצם באופן משמעותי את שכיחות הקשיים והסיבוכים הכרוכים בתחילת הדרך, כך שלהכנה והדרכה טובה לקראת חיי אישות ישנה השפעה מיידית על חיי האישות.

קיים מגוון של מקורות מהם ניתן ללמוד על מיניות, התפתחות מינית, יחסי אישות וזוגיות. ממחקר שנערך בסין עולה, כי ההורים משמשים כמקור מידע מסורתי, אך רק 2% מהגברים ומהנשים אכן קבלו את הידע מהוריהם. לעומת זאת, 77% מהמשיבים צרכו ידע הקשור בתחום זה, מתוך ספרות מדעית פופולארית ומתוך מאמרים (Ye, 1990). באוכלוסיות דתיות, כדוגמת פקיסטאן, מקורות המידע של הנשים הצעירות בנושאים אלו הינו מוגבל ומסתמך על מקורות הנמצאים בתוך הבית (Hennink, Rana, & Iqbal, 2005). על מנת לקדם למידה וידע בנושאים חשובים אלו, הוקמו תוכניות לחינוך טרום נישואין וחינוך מיני.

נויבירט (תש"ע) בחרה אף היא להתייחס למקורות מהן שואבות הנשים הדתיות מידע. היא מעלה מחדש את המתח שקיים בתוך המגזר הדתי לאומי יהודי, בין המחויבות לדת ובין ההשתלבות בעולם המערבי מודרני, ומעידה כי הזמינות והנגישות הנוחה למידע חושפת את הפרט לנומרות, ערכים ומידע רב, אשר אינם עולים תמיד בקנה אחד עם ערכי התרבות היהודית. היא מוסיפה ומציינת, כי גם במגזר הדתי לאומי יהודי קיימת פעמים רבות חשיפה של הפרט לאינטרנט, רדיו וערוצי הטלוויזיה, אשר מעלים לא אחת תכנים הנוגדים את הערכים והתרבות היהודית. המתח הערכי-תרבותי בולט ביתר שאת מול תכנים העוסקים ביחסים בין גברים ונשים ובחיי המשפחה. עד לתקופה הסמוכה לנישואיה מקבלת האשה הדתית מסרים השוללים את המגע הפיזי בין גברים לנשים ואף נידונים כאיסור חמור, יתרה מזו הוא העיסוק בתחום יחסי האישות, אשר הינו טאבו ואינו חלק מהשיח במסגרת המשפחתית או החינוכית. חשיפה למקורות מידע שאינם הולמים את המקורות הדתיים יוצרת התפתחות ציפיות לא ריאליות, בעיקר בתחום הזוגי. מכאן חשיבותו הרבה של חינוך טרום נישואין יסודי ופתוח גם בנושאים אלו, כהכנה לחיי הנישואין.

למרות שהיהדות רואה ביחסי אישות טובים כלי חשוב לשמירה על "שלום הבית" ודרך להרבות אהבה ואחדות בין בני הזוג (שטינברג, תשמ"ג), נויבירט (תש"ע) מציגה במחקרה מצב בו כלות מהמגזר הדתי לאומי יהודי מגיעות לחיי הנישואין עם תפיסה, שיחסי אישות הינם דבר שלילי מעיקרם. תפיסה זו עלולה לפגוע ביחסי האישות בקרב הזוגות הצעירים, ולגרום שיבוש בנורמטיביות של חיי הנישואין. תפקידה של מדריכת הכלות הוא לארגן את

המידע הקשור בחיי אישות ולהציגו בצורה חיובית, ועל ידי כך להעניק לכלה תפיסה חיובית, אך גם ריאלית, על חיי האישות במסגרת חיי הנישואין.

ואכן, חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי משלב בתוכו הכנה לחיי אישות. הכנה זו דורשת רגישות מרבית, כיוון שעולם זה הינו טאבו עד סמוך לנישואין וקיים בו העדר ידע, עמימות וחוסר וודאות, אך מיד עם סיום טקס החתונה בני הזוג מחויבים בו מתוקף הלכתי (נויבירט, תש"ע; קולך, 2007; שלו, תש"ע). לפי שלו (תש"ע) המעבר החד בין האיסור לגעת אחד בשני לבין ההתנסות המינית הראשונה, עלול להוות בקרב חלק מהכלות חוויה בעלת פוטנציאל לתחושת לחץ גבוה. עקב כך, הנושאים והתכנים המועלים בהכנה לחיי אישות הינם קשורים להכנה נפשית ורעיונית, יחד עם מתן מידע בתחום הפיזיולוגיה והאנטומיה הנשית והגברית. המטרה בהכנה הרעיונית היא פיתוח גישה חיובית כלפי חיי אישות, אשר תעזור לקיים חיי אישות טובים, פתוחים ושמחים, כמו גם ככלי לבניית זוגיות טובה ומתמשכת. לימוד לוקה של עולם תוכן זה עלול לפגוע במערכת היחסים המתהווה בין בני הזוג ועל כן השיח בנושא הוא בעל חשיבות קריטית לתחילת הנישואין. תפקידם של המדריכים לתת כלים שיקלו על הלימוד הראשוני של יחסי האישות, תוך העברת המסר, כי מדובר בתהליך למידה הדורש זמן וסבלנות (נויבירט, תש"ע; קולך, 2007). יחד עם זאת, ניתן לראות כי קיים הבדל מגדרי בקבלת מידע בנושאים אלו בחינוך טרום נישואין.

3.5 ההבדל המגדרי בקבלת חינוך טרום נישואין

ניתן להבחין בשוני בין המינים, הבא לידי ביטוי בתגובות ובהתייחסות כלפי חינוך טרום נישואין. נשים הביעו גישה חיובית יותר כלפי חינוך טרום נישואין ומוכנות גבוהה יותר להשתתף בתוכניות לימוד העוסקות בתחום זה, מאשר גברים (Crowe, 2004; Silliman & Schumm, 1995). עוד נמצא, כי נשים מעוניינות בתכנים יותר מעמיקים, שיועברו במסגרת חינוך טרום נישואין, אשר יתמקדו במודעות ובפיתוח מיומנויות (Silliman & Schumm, 1995).

מחקר אשר נערך בקרב סטודנטים ובאוכלוסיה הסמוכה לאחת האוניברסיטאות בארצות הברית, בחן את יעילות החינוך טרום נישואין לפי פילוח מגדרי. ממצאי המחקר לא הראו שוני מובהק בין המינים, כך שיעילות התוכנית לא הושפעה ממין המשתתף. לממצא זה משמעות חיובית, כיוון שהוא מראה יעילות שווה בקרב שני המינים לחינוך טרום נישואין (McGeorge & Carlson, 2006).

במגזר הדתי לאומי יהודי, הדרכת כלות וחתנים נעשית ברובם המוחלט של המקרים בנפרד, לעיתים קיים שיתוף של שני בני הזוג בחלק מהמפגשים, אך הדבר תלוי ברצון הזוג (צהר, 2008). שוני נוסף קיים בהכשרת המדריכים. קיימות יותר מסגרות פורמאליות מוכרות להכשרת מדריכות כלה מאשר הדרכת חתנים. גברים רבים מקבלים את ההדרכה מחברים נשואים בעוד הנשים מקבלות הדרכה ממדריכות מוסמכות, דבר זה עלול ליצור פער בידע אותו קבלו בני הזוג.

3.5.1 ההבדל המגדרי בקבלת מידע בנושאי מיניות בחינוך טרום נישואין.

קיימים חוקים מגדריים המשפיעים על עיצוב התנהגותי בקרב גברים ונשים בתחום מיניות האדם (Weeks מאוזכר אצל Nguyen & Liamputtong, 2007). במחקר שנערך בווייטנאם נמצא, כי גברים ונשים כבולים בנורמות מגדריות ואינם יכולים לברוח מהן (Nguyen & Liamputtong, 2007). בחלק מהאוכלוסיות הלא מערביות, הרגישות התרבותית גורמת לכך שישנו ידע דל בכל הקשור למיניות ופריון (Mohammadi et al., 2006). נשים צעירות מקבלות מידע ממספר מוגבל של מקורות בתוך הבית (Hennink et al., 2005) או אינן מקבלות מידע כלל (Nguyen & Liamputtong, 2007). באוכלוסיות הללו האשה מזהה עם תפקיד האם והרעה, וכל הקשור לחיי האישות חייב להיות מעוגן בחיי הנישואין, בניגוד לגברים. כמו כן, התא המשפחתי מיועד להולדה, והנורמות המגדריות והמדיניות מובילות לתמיכה בכך (Nguyen & Liamputtong, 2007).

יתרה מזאת, בחלק מהאוכלוסיות הלא מערביות, קיימות נורמות של צניעות לציבור הנשי, המוטבעות בתוך המרקם החברתי, החינוך והפעילות הציבורית, דבר היוצר לחץ חברתי רב על הנשים גם בתחום המיני. האשה עלולה להגיע למצב בו דאגותיה ופחדיה שולטים בתשוקותיה. מסרים אלו משפיעים בצורה שלילית על כל הקשור בחינוך מיני ועל מיניותם של האנשים (Nguyen & Liamputtong, 2007). גם ביהדות ערך הצניעות הינו ערך תרבותי המושרש עמוק בנשים עוד מילדותן ובמקרים רבים קיימת בורות בכל הקשור למיניות. בורות זו באה לידי ביטוי בחוסר ידע באנטומיה בסיסית, העדר חקירה וגילוי עצמי וכמובן חוסר ניסיון מיני (Ribner & Rosenbaum, 2005).

במחקר שנערך בקרב סטודנטים באוניברסיטה במלזיה, וכן במחקר נוסף, נמצא, כי ידע מיני קשור בצורה

שלילית לרמת דתיות וקיימות השפעות של האמונות הדתיות על עמדות הפרט בנושאים מיניים (Low, 2004;)

Ribner & Rosenbaum של (Lancet, Modan, Kavenaki, Antonovski, & Shoham, 1978). מחקרם של

(2005), שנערך בקרב היהדות הדתית, מחזק ממצאים אלו ואף מוסיף, כי דברים מובילים לכך, שנשים דתיות יהודיות רבות חוסר צניעות, פחד, ספק, כעס, בלבול ודחייה בכל הקשור לפעילות מינית, אף שנעשית בהיתר לאחר הנישואין. יחד עם זאת, נשים דתיות לאומיות יהודיות חשופות יותר למידע פורמאלי בתחום המיניות לעומת הגברים במגזר זה, כפי שויס (2000) מדווחת במחקרה.

לעומת הנשים, הגברים בציבור הדתי לאומי יהודי מדווחים על תחושת כדידות בהתמודדות עם תחום המיניות. למעשה, נקשר קשר של שתיקה מסביב לנושאי המיניות והמסר המועבר עלול להתפרש, שהעיסוק במיניות הוא דבר נורא, שאפילו אי-אפשר לדבר עליו (ויס, 2000). בעקבות זאת, הרב אבינר התייחס לשתיקה מסביב לנושאי המיניות וטען שהינה "גרועה יותר מכל דבר אחר" (אצל ויס, 2000).

לסיכום, החוקים המאופיינים בשונות בתחום המגדר מעצבים את התנהגות הפרט. בכלל זה ניתן למנות בחברות דתיות את ערך הצניעות. ערך זה בשילוב אמונות דתיות מביא, כאמור, לידע מיני דל. הנשים במגזר הדתי לאומי יהודי חשופות יותר למידע מיני מאשר הגברים. השוני המגדרי בא לידי ביטוי בקבלת מידע בנושאי מיניות, בתגובות והתייחסות כלפי חינוך טרום נישואין. יחד עם זאת, דווח כי, רמת יעילות חינוך טרום נישואין איננה מושפעת ממין המודרך.

3.6 מגדר כגורם המתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין

לחינוך טרום נישואין השפעות חיוביות בתחומים שונים. דוגמה להשפעה חיובית על חיי הנישואין ניתן להביא בתחום הציפיות מחיים אלו (Lee & Kim, 2007). בעזרת לימוד בחינוך טרום נישואין ניתן ליצור תיאום מציאותי בין הציפיות מחיי הנישואין לבין המציאות המתקיימת בחיי הנישואין (נויבירט, תש"ע; Lee & Kim, 2007; Sharp & Ganong, 2000); וכאמור דווח, שתחושת הסיפוק מחיי הנישואין היא פונקציה של ציפיות ותגמול מחיי הזוגיות (White, 1991).

במחקר שנערך על ידי Holman, Larson, and Harmer (1994), נמצא כי לציון שמקבלים הגברים במבדק טרום נישואין יכולת ניבוי טובה יותר לתחושת הסיפוק שיחוו בחיי נישואיהם ותחושת היציבות בהם, מאשר לציוני הנשים. כמו כן, גברים הביעו סיפוק רב יותר מחיי הנישואין מאשר נשותיהם, ולאמונתם הדתית השפעה רבה יותר על חיי נישואיהם (Fowers, 1991). אנשים מאמינים אשר השתתפו בתוכנית חינוך טרום נישואין חשו שיפור

בידע הקשור לזוגיות, כמו גם שיפור בתחושת הרווחה הנפשית, בשביעות הרצון, איכות ויציבות חיי נישואיהם (Del Campo et al., 2001; Pakgohar et al., 2005; Wong, 2005).

מתחים בחיי הנישואין עשויים להיגרם בעקבות הקשר המיני, תקשורת, הורות והילדים, וחלוקת המטלות בחיי הנישואין (Fowers, 1991). Schulz, Cowan, Pape Cowan, & Brennan (2004) חקרו את ההבדלים בין המינים בהתנהגות במהלך חיי הנישואין. המחקר התמקד בזוגות נשואים אשר מילאו שאלונים בסוף יום העבודה ולקראת זמן השינה. בממצאי המחקר מדווח, כי הבדלים מגדריים התנהגותיים מועצמים במצבי לחץ. אך יחד עם זאת, במהלך חיי נישואין יום-יומיים שגרתיים הבדלים אלו לא באו לידי ביטוי. דוגמה למצב לחץ אשר נבדק במחקרם הינו יום עבודה עמוס. לאחר יום כזה, נשים הביאו יותר כעס לתוך חיי הנישואין, בעוד הגברים נטו להיסגר. בנוסף, נמצא כי לשינויים בקצב שיגרת יום העבודה קיימת השפעה על התנהגותן של הנשים בחיי הנישואין, וזאת לעומת הגברים אשר לא הושפעו מכך כלל. כמו כן, Fowers (1991) במחקרו דיווח, כי גברים השיגו רווחה נפשית גבוהה יותר מחיי הנישואין מאשר נשים. אחד ההסברים שנתנו לכך, הינו החלוקה האי-שוויונית של מטלות הקשורות לחיי הנישואין בין המינים.

על סמך מחקרים, נמצא שהלימוד בחינוך טרום נישואין הקל על תהליך קבלת האחריות הכרוכה בחיי הנישואין, ונצפו שיפורים בתקשורת הבין זוגית ובמיומנויות שונות, כפתרון בעיות, לאחר השתתפות בתוכניות אלו (Baucom et al., 2006; Petty, 2007; Valiente et al., 2002). חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי מספק כלים לבניית תקשורת והקשבה זוגית, וזאת על מנת ליצור זוגיות וחיי משפחה יציבים. בנוסף, לומדים בני הזוג דרכי התמודדות עם חיי היום-יום וכן עם מצבים שונים, וכך ביכולתם לאתר מצבים חריגים המצריכים פנייה ליעוץ או טיפול (נויבירט, תש"ע).

מתוך הספרות שהובאה, לא ניתן להציג עמדה חד משמעית לגבי ה מגדר כגורם המתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין. מחד ניתן לטעון, כי גברים עשויים להפיק תועלת מחינוך טרום נישואין בכך שילמדו בחינוך זה את הדברים הזקוקים אצלם לחיזוק, הניתנים לאבחון במבדק שניתן לערוך לפני הלימוד (Holman, Larson, and Harmer, 1994). מאידך, נשים עשויות להפיק תועלת עקיפה מחינוך טרום נישואין, וזאת על ידי השתתפות בני זוגן בחינוך מסוג זה בו נלמדת קבלת האחריות הכרוכה בחיי הנישואין

(Baucom et al., 2006; Petty, 2007; Valiente et al., 2002), ובתוך כך השתתפות שוויונית במטלות היום-יום, כך שתתאפשר רווחה נפשית בחיי הנישואין הן לגבר והן לאשה (Fowers, 1991).

3.7 מגדר כגורם המתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות

Larson, Anderson, Holman, & Niemann (1998) בחנו מהם מדדי הניבוי בתקופת טרום הנישואין

בקרב גברים ונשים, אשר להם קשר לסיפוק המיני בשנת הנישואין הראשונה. אוכלוסיית המחקר הייתה אוכלוסייה נוצרית לבנה, בני המעמד הבינוני, רובם אדוקים, בארצות הברית. במחקר נבדק מדגם של 70 זוגות, אשר היו מספר חודשים לפני הנישואין. הנבדקים מילאו שאלון שעסק בתחושת אמפתיה, תקשורת פתוחה, תפיסת יציבות מערכת היחסים והערכה עצמית. לאחר שנת הנישואים הראשונה נתבקשו הנבדקים למלא שאלון הערכה, שמדד את תחושת הסיפוק המיני מחיי הנישואין. לפי ממצאי המחקר, המנבאים הטובים ביותר, בתקופת טרום הנישואין, לתחושת סיפוק מיני מחיי הנישואין בקרב הגברים הינם: הערכה עצמית של נשותיהן, תקשורת פתוחה של נשותיהן ותפיסת יציבות מערכת היחסים מצד נשותיהן. ניתן לראות כי הגברים הושפעו בצורה ישירה מהתנהגות והתנהלות נשותיהן, והן למעשה היו הגורם המרכזי ליצירת תחושת סיפוק מיני מחיי הנישואין. עבור הנשים הנבדקות, המדדים המנבאים הטובים ביותר לתחושת סיפוק מיני מחיי הנישואין היו: תחושת הערכה עצמית, תקשורת פתוחה עם בני זוגם, ויצירת תקשורת אמפאטית מצד בני זוגם.

אישה בעלת הערכה עצמית גבוהה יכולה לקבל ולהעניק הנאה מינית לבן זוגה מתוך נקודת חוזק כשהביטחון

והאמון העצמי מעניקים לה כוח ליישם את יכולותיה ולהביאן לידי ביטוי במערכת היחסים המינית. בנוסף, אשה המנהלת מערכת תקשורת פתוחה עם בן זוגה, יכולה להסביר את צרכיה ורצונותיה המיניים, ועל ידי כך להגיע לסיפוק מיני גבוה יותר. יצירת תקשורת פתוחה על ידי האשה משפיעה אף על תחושת הסיפוק המיני של הגבר, וזאת עקב כך, שבעקבות פתיחותה של האשה נפתח הגבר ומשתף בצרכיו ורצונותיו המיניים. כמו כן, תקשורת פתוחה מצידה של האשה היוצרת הבנה לצרכיה ורצונותיה המיניים, משפיעה על תפיסת יכולת סיפוק והענקת חוויה מינית מהנה של הגבר כלפי האשה. כך בעקיפין מושגת תחושת סיפוק מינית גבוהה יותר אצל הגבר, מתוך תפיסת מצב כי הוא מהנה ומספק את בת זוגו, מבחינה מינית (Larson et al., 1998).

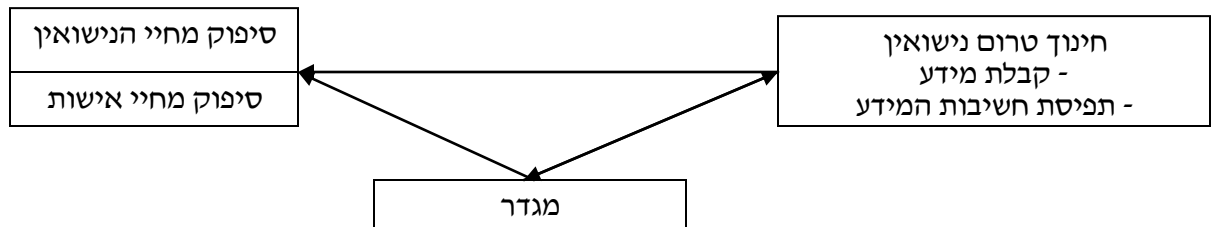
מסקנת החוקרים (Larson et al., 1998) היא, כי באמצעות הערכה פרטנית של הפרט בנושאי תקשורת זוגית, הערכה עצמית ויציבות היחסים הבין-אישיים זוגיים, ניתן יהיה להעצים את המודרך בנושא הזקוק לחיזוק על ידי הלימוד בחינוך טרום נישואין. כך ניתן יהיה להשפיע בצורה חיובית על החוויה המינית בחיי הנישואין. יתרה מזאת, המשתנים של האשה, שהוערכו בטרם הנישואין, השפיעו בצורה רבה יותר על תחושת הסיפוק מחיי האישות בקרב הנשים, ועל ידי כך בצורה עקיפה גם בקרב הגברים לאחר הנישואין. ממצא זה מעניק פוטנציאל השפעה גבוה יותר של חינוך טרום נישואין בקרב נשים, מאשר בקרב גברים, בתחום תחושת הסיפוק המיני לאחר הנישואין, אשר נמצא כמשפיע רק בצורה עקיפה- על ידי הנשים- על תחושת הסיפוק המינית בקרב הגברים.

יחד עם זאת, ניתן לראות בקרב שני המינים, כי תקשורת הינה מרכיב מרכזי בניבוי תחושת הסיפוק המיני בחיי הנישואין. כאשר מתקיימת תקשורת פתוחה מצד האשה, ותקשורת אמפאטית מצדו של הגבר נוצר מרחב בו מתאפשר דו-שיח זוגי (Larson et al., 1998). כפי שהוזכר לעיל, ניתן ללמד מיומנויות תקשורת שונות ועל ידי כך לשכלל ולהטיב את התנהלותו של הפרט, ואכן תקשורת זוגית הינה אחד מנושאי הלימוד בחינוך טרום נישואין (נויבירט, תש"ע; קולך, 2007; 1990; Senediak, 2006; McGeorge & Carlson, 2006). מתוך כל האמור, ניתן לסכם ולומר, כי שיפור ולימוד מיומנויות תקשורת זוגית והעצמת הערכה עצמית בקרב הנשים בתוכניות חינוך טרום נישואין, עשוי להשפיע על תחושת הסיפוק המיני לאחר הנישואין בקרב הנשים ועל ידי כך גם בקרב הגברים.

4. השערות ומודל המחקר

1. קיים קשר בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי הנישואין במגזר הדתי לאומי יהודי.
2. קיים קשר בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי האישות בחיי הנישואין במגזר הדתי לאומי יהודי.
3. קיים הבדל מגדרי בקבלת חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי.
4. מגדר הינו גורם המתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי הנישואין במגזר הדתי לאומי יהודי.
5. מגדר הינו גורם מתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי האישות במגזר הדתי לאומי יהודי.

תרשים 1

5. שיטות המחקר

המחקר שנערך הינו מחקר תיאורי מתאמי. הפרק יעסוק בתיאור הנבדקים, כלי המחקר, הליך המחקר ותיאור

שיטות ניתוח הממצאים.

5.1 הנבדקים

אוכלוסיית המחקר הייתה בוגרים מהמגזר הדתי לאומי יהודי בארץ ישראל, אשר השתתפו בהדרכת כלות וחתנים כחלק מההכנה לחיי נישואין. המדגם הינו מדגם נוחות, שכלל 119 נבדקים, מתוכם 47 גברים ו-72 נשים. קריטריוני ההכללה במדגם היו:

א. קבלת חינוך טרום נישואין- הדרכת חתנים או כלות

ב. נשואים בנישואין ראשונים

ג. נשואים עד חמש שנות נישואין, כולל השנה החמישית.

חשוב לציין, כי חלק מהנבדקים הינם זוגות נשואים זה לזו, וחלק מהנבדקים ענו על השאלון כיחידים.

5.2 כלי המחקר

איסוף הנתונים התבצע באמצעות העברת שאלון (ראה:נספח א), שכלל שלושה תתי שאלונים; כל שאלון ממוספר בפני עצמו.

5.2.1 שאלון פרטים דמוגרפים ושאלות רקע על חינוך⁴ טרום נישואין.

שאלון "פרטים דמוגרפים ושאלות רקע על חינוך טרום נישואין" כלל סך הכל 54 שאלות, מתוכן 42 שאלות שהתבססו על שאלון "הדרכת טרום נישואין לזוגות אורתודוקסים יהודיים" (ראה:נספח ב) שהיה בתהליכי פיתוח, וחובר על ידי רובל וריבנר (2008) למטרות מחקר אינפורמטיבי עבור אנשי הוראה ומטפלים בתחום החינוך המיני. בזמן בניית השאלון, נערך לכלי מבחן של תוקף נראה בעזרת מומחים. השאלון "הדרכת טרום נישואין לזוגות אורתודוקסים יהודיים" של רובל וריבנר כלל 79 שאלות. בשאלון הנוכחי נכללו 42 שאלות בנושאי דמוגרפיה ורקע על חינוך טרום נישואין (שאלות 1-42), בהן התבקש הנבדק למלא פרטים אישיים: מין, גיל, פרטים על הנישואין ועל הילדים, ארץ מוצא, השכלה, זהות דתית, איזור מגורים ואיזור קבלת חינוך טרום נישואין, הגישה בבית לתחום המיניות, מי המליץ על חינוך טרום נישואין, המדריך והכשרתו, סוג ההדרכה, פרטים על המפגשים, חלוקת הקדשת

⁴ בשאלון ישנו שימוש בביטוי הדרכת כלות וחתנים, אשר להלן: חינוך טרום נישואין

זמנים לתכנים וחומרי העזר ללימוד. שאלות 1, 8, 10-13, 15, 18-35, 40-42 הינן שאלות ברירה, בהן מתבקש הנבדק לבחור מסיח אחד, כגון כן או לא (שאלות 40-42), מלבד בשאלה המתייחסת להמלצה על ההדרכה (מקודד כשאלות 21-32) בה ניתן לבחור יותר. בשאלות 8, 10, 34-35, ו-42 היה מקום לנבדק לפירוט והרחבה. שאלות 2-9, 14, 16-17, 36-39 הינן שאלות פתוחות בהן התבקש הנבדק לענות בכתב את תשובתו האישית, שאלות אלו לא נותחו לצורכי המחקר הנוכחי, אך היגדים מתוך התשובות שימשו להמחשת ואפיון ממצאי המחקר במהלך הדיון(ראה: נספחים ו-ח). שאלות 36-39 הינן שאלות העוסקות ברקע טכני להדרכה: מספר מפגשים, שעות בכל מפגש, שעות שהוקדשו ללימודי אינטימיות, מיניות והלכה.

על כך הוספו על ידי עורכת המחקר, 12 שאלות (שאלות 43-54) הבודקות את תחושתו הסובייקטיבית של הנבדק בקשר לגישת המדריך, תכנים בחינוך ויעילותו, וההבדל בין המינים בקבלת המידע בהדרכה. השאלות הינן שאלות ברירה, בהן הנבדק התבקש לבחור מסיח אחד. בשאלות 52-54 היה לנבדק מקום לפירוט והרחבה. שאלות 43-51 הינן שאלות בהן התבקש הנבדק לדרג על סולם ליקרט בן 5 דרגות את תחושתו הסובייקטיבית ותפיסתו את ההדרכה, כאשר מספר 1 מסמן את הדירוג הנמוך ביותר ומספר 5 את הגבוה ביותר. הציון מתקבל מסכום המספרים שסומנו. טווח הציונים יכול לנוע בין 3-15, כך שככל שהציון גבוה יותר, כך נאמדת גישת המדריך להדרכה בצורה חיובית יותר (שאלות 43, 45-46). טווח הציונים להערכת תחושת המודרך ותפיסתו את ההדרכה נע בין 3-15, כך שככל שהציון גבוה יותר, כך נאמדת גישת המודרך כחיובית יותר (שאלות 44, 47-51). שאלות 49-52 התייחסו לתפיסת ההדרכה בהסתכלות רטרוספקטיבית, כאשר טווח הציונים יכול לנוע בין 4-17, כך שככל שהציון יותר גבוה, תפיסת ההדרכה בהסתכלות רטרוספקטיבית הייתה חיובית יותר. שאלות 53-54 מרחיבות את השאלון המקורי, בכדי לקבל תמונה של השקפה מגדרית על ההדרכה, ונוספו על ידי עורכת המחקר על סמך ניסיון מעשי וסקירת ספרות. שאלות אלו הן שאלות ברירה כאשר מספר 1 מסמן "לא" ומספר 2 מסמן "כן". מלבד זאת, ישנו מקום לנבדק, אם ברצונו לפרט ולהסביר את תשובתו. מהימנותו של החלק הזה בשאלון (שאלות 43-54) נבדקה במהלך המחקר הנוכחי ונמצאה מהימנות של $\alpha = 0.81$.

5.2.2 שאלון חינוך טרום נישואין.

שאלון "חינוך טרום נישואין" עוסק בבדיקת סוג וכמות המידע אותו קיבל הנבדק בהדרכה, וכן בתפיסת חשיבות המידע עבורו. גם שאלון זה התבסס על שאלון "הדרכת טרום נישואין לזוגות אורתודוקסים יהודיים" של רובל וריבנר (2008). בשאלון המקורי היו 17 שאלות, שעוסקות בתוכן ההדרכה בתחום החינוך המיני. שאלות (שאלות-30 ו-46) אלו נשארו במתכונתן המקורית, אך הוסף להן על ידי עורכת המחקר בהתבסס על ניסיון מעשי, חלק השואל עד כמה היה חשוב לנבדק לקבל את המידע במהלך ההדרכה. כמו כן, הוספו שאלות המייצגות תכנים נוספים הניתנים בהדרכה בנושאי ההלכה (שאלות 1-16), זוגיות ומשפחה (שאלות 18-29). סך הכל מונה שאלון זה 92 שאלות.

השאלות בנויות בטבלה, כאשר מרכז הטבלה מייצג באיזו מידה קיבל המודרך מידע על נושא זה וצד שמאל של הטבלה מייצג את מידת תפיסת החשיבות של קבלת הנושא על ידי הנבדק. הנבדק התבקש לדרג על סולם ליקרט בין 5 דרגות את מידת החשיבות שהוא ייחס לתכנים השונים, כשמספר 1 מייצג כלל לא חשוב ומספר 5 הינו חשוב במידה רבה, ועד כמה הוא קיבל מידע זה, כשמספר 1 מייצג כלל לא הועבר ומספר 5 הועבר במידה רבה. ציון ניתן לכל חלק בנפרד ומורכב מסכימת המספרים שסומנו. סך הכל קיבל הנבדק 6 ציונים שונים: שלושת הציונים הראשונים מורכבים מחלקה המרכזי של הטבלה ומייצגים באיזו מידה קיבל הנבדק מידע בכל תחום בפני עצמו בנושאי ההלכה (ציון 1, כאשר מינימום הינו 17 ומקסימום הינו 85), זוגיות ומשפחה (ציון 2, כאשר מינימום הינו 12 ומקסימום הינו 60) ויחסי אישות (ציון 3, כאשר מינימום הינו 17 ומקסימום הינו 85); שלושת הציונים הנותרים מורכבים מחלקה השמאלית של הטבלה בה התבקש הנבדק לסמן את מידת תפיסת החשיבות של קבלת מידע בנושאי הלכה (ציון 4, כאשר מינימום הינו 17 ומקסימום הינו 85), זוגיות ומשפחה (ציון 5, כאשר מינימום הינו 12 ומקסימום הינו 60) ויחסי אישות (ציון 6, כאשר מינימום הינו 17 ומקסימום הינו 85). לאחר מכן, סוכמו שני ציונים נוספים, כל אחד בנפרד, המציינים את הציון הכולל של מרכז הטבלה, המייצג את מידת קבלת מידע בנושאים השונים (כאשר ציון מינימום הינו 46 וציון מקסימום הינו 230) והציון הכולל של צידה השמאלית של הטבלה המייצג את מידת תפיסת החשיבות של קבלת הנושאים על ידי הנבדקים (כאשר ציון מינימום הינו 46 וציון מקסימום הינו 230). ככל שהציון המייצג את מרכז הטבלה גבוה יותר, הדבר מעיד, כי במהלך ההדרכה ניתן יותר מידע ויותר תכנים נלמדו, וכן ככל שהציון המייצג

את צידה השמאלי של הטבלה גבוה יותר, הדבר מעיד על כך שתפיסת חשיבות המידע של קבלת התכנים הינה גבוהה יותר.

שאלות 47-50 הינן שאלות שנוספו על ידי עורכת המחקר בהתבסס על ניסיון מעשי, הבאות לתת דגש על תכנים שהנבדק חש צורך אישי ללמוד ולהעמיק בהם. שאלה 47 הינה שאלת בחירה, ושאלות 48-50 הינן שאלות פתוחות בהן התבקש הנבדק לענות בכתב את תשובתו האישית, ללא יכולת לבחור תשובה מבין מבחר תשובות. לא נעשה ניתוח לשאלות אלו לצרכי המחקר הנוכחי, אך היגדים מתוכן ישמשו לאפיון והמחשת ממצאי המחקר בדיון (ראה: נספח ז). מהימנותו של שאלון זה נבדקה במהלך עריכת המחקר הנוכחי ונמצאה מהימנות של $0.97 = \alpha$ לחלק הבודק באיזו מידה קיבל הנבדק מידע על התכנים השונים, כלומר, כמה נושאים נלמדו במהלך ההדרכה. בנוסף, נמצאה מהימנות של $0.95 = \alpha$ לחלק שבודק את מידת תפיסת החשיבות של קבלת מידע בנושא.

5.2.3 שאלון סיפוק מחיי הנישואין.

שאלון "סיפוק מחיי הנישואין" מחולק לשני חלקים. החלק הראשון "סיפוק מחיי הנישואין", מורכב משאלות 1-9, ומבוסס על שאלון למדידת סיפוק מחיי הנישואין שחובר על ידי Stanley et al. (2006). השאלון תורגם בשיטת Brislin (1980) לצורך המחקר על ידי החוקרת. השאלון מחולק לתת קטגוריות הבודקות:

א. איכות הנישואין ויציבותם (שאלות 1-2, מהימנות $0.73 = \alpha$; Stanley et al. 2006). שאלה מספר 1 הינה שאלת ברירה בה התבקש המשיב לסמן את המסיח המשקף בצורה סובייקטיבית את הרגשתו לגבי נישואיו בראייה כללית מתוך 3 אפשרויות. שאלה מספר 2 הינה שאלת ברירה העוסקת בתחושת הסיפוק הסובייקטיבית מחיי הנישואין של המשיב, בה ניתן לבחור מתוך 5 אפשרויות. בקידוד הציונים של שאלה זו הוברו מספר 1 ומספר 2 למספר 1 חדש, ציון מספר 3 הפך למספר 2 וציון מספר 4 ומספר 5 קודדו ביחד למספר 3. כך נוצרה הקבלה של 3 ציונים בין שתי השאלות, וחושב ציון מסכם לפי סכימת המספרים שסומנו. ציון 2-3 מעיד על תפיסת איכות נישואין ויציבותם כנמוכה. ציון 4 על תפיסת איכות נישואין ויציבותם כבינונית, וציון 5-6 על תפיסת איכות נישואין ויציבותם כגבוהה. במחקר הנוכחי נמצאה מהימנות $0.67 = \alpha$ לחלק זה.

ב. אתגרים בחיי הנישואין (שאלות 3-6, מהימנות $0.76 = \alpha$; Stanley et al. 2006). הנבדק התבקש לסמן עד כמה הוא חווה את המצבים המוצגים, כאשר מספר 1 מיצג אף פעם או כמעט אף פעם, מספר 2 פעם בכמה זמן ומספר 3

לעיתים קרובות. הציון חושב לפי סכימת המספרים שסומנו, כאשר ציון 4-6 מעיד על מיעוט אתגרים בחיי הנישואין, ציון 7-9 מעיד על מידה בינונית של אתגרים בחיי הנישואין, וציון 10-12 מעיד על אתגרים רבים יותר בחיי הנישואין. במחקר הנוכחי נמצאה מהימנות $\alpha=0.59$ לחלק זה.

ג. מחויבות בין אישית בין בני-הזוג (שאלות 7-9, מהימנות $\alpha=0.69$; Stanley et al. 2006). הנבדק התבקש לסמן את מידת הסכמתו עם ההיגדים, על פי סולם ליקרט בין 5 דרגות, כשמספר 1 מציג מאד לא מסכים, ומספר 5 מסכים מאד. הציון מחושב, לאחר קידוד הפוך של שאלה מספר 8 לפי סכימת המספרים שסומנו. טווח הציונים נע בין 7-11, כך שככל שהציון גבוה יותר, הוא מעיד על מחויבות בין אישית רבה יותר בין בני הזוג. במחקר הנוכחי נמצאה מהימנות $\alpha=0.51$ לחלק זה.

ניתן לעשות שקלול של כלל הציונים שהתקבלו על מנת לתת ציון סופי כולל. ככל שהציון גבוה יותר הסיפוק מחיי הנישואין רב יותר. Stanley et al. (2006) מדווחים על תוקף ומהימנות משביעי רצון. במחקר הנוכחי נמצאה מהימנות $\alpha=0.74$ של כל השאלון יחד (שאלות 1-9).

חלקו השני של שאלון "סיפוק מחיי הנישואין" מבוסס על שאלון "הדרכת טרום נישואין לזוגות אורתודוקסים יהודיים" של רובל וריבנר (2008), ועוסק בתחושת הסיפוק מחיי האישות. בחלק זה ישנן 15 שאלות. בשאלות 1-2 הנבדק התבקש לסמן את תחושת הסיפוק אותה הוא חש ב-12 החודשים האחרונים מבחינה פיזית ונפשית. המסיחים בשאלות אלו שונו מהשאלון המקורי בכדי ליצור איזון נכון בין החיובי לשלילי. בשאלות 3-15 הנבדק התבקש לסמן את המספר המייצג בצורה הטובה ביותר את הרגשתו לגבי תגובותיו ליחסי האישות בדרך כלל. המספרים סודרו על סולם ליקרט בן 7 דרגות, כאשר בין שני צדי הסולם ישנם היגדים המציינים תחושה והיפוכה. דוגמה לתחושה, שניתן לחוש לאחר יחסי אישות, היא תחושת סיפוק. בצד ימין של הסולם מצוין "בכלל לא מסופק", כאשר מצד שמאל מצוין "מאד מסופק". הנבדק התבקש לסמן את המספר המתאים לו בין שתי התחושות. מספר 1 מייצג הזדהות מלאה עם התחושה הרשומה בצד ימין של הסולם ומספר 7 מייצג הזדהות מלאה עם התחושה הרשומה בצידו בשמאלי של הסולם. הציון הורכב מסכום המספרים שסומנו לאחר קידוד הפוך של שאלות 4, 7-8, 10, 12, 14. ככל שהציון גבוה יותר, כך תחושת הסיפוק גבוהה יותר. לאחר סכימת המספרים נעשתה חלוקת קידוד לפי 0-14 כלל לא מסופק, 15-28

לא מסופק, 29-42 לא כל כך מסופק, 43-57 מסופק במידה בינונית, 58-71 די מסופק, 72-85 מסופק, 86-100 מסופק מאד. שאלה 16 הינה שאלה פתוחה המאפשרת לנבדק להביע הערות והארות.

מהימנות השאלון נבדקה במהלך המחקר הנוכחי ונמצאה מהימנות של $\alpha=0.89$.

5.3 הליך המחקר

המחקר בוצע לאחר קבלת אישור מועדת הלסנקי של אוניברסיטת תל-אביב (ראה: נספח ג). בטרם מילוי השאלון הוסבר לנבדקים, בעל פה ובכתב, מהן מטרת המחקר, אופי, תוכן השאלון ודרך מילואו, דרך יצירת קשר עם עורכת המחקר והצורך לחתום על טופס הסכמה מדעת להשתתפות במחקר והחתמה על טופס זה (ראה: נספח ד). כמו כן, הוסבר לנבדקים על זכותם להפסיק את תהליך ההשתתפות במחקר בכל עת שיחפצו בכך, שלא יפורסם כל מידע מזהה אודותם ושהשימוש במידע יהיה לצורכי מחקר ופרסום בלבד.

בשלב הראשון, בחודש אב תשס"ט (אוגוסט 2009) נערך פיילוט של ארבעה שאלונים, על מנת לבדוק את בהירות השאלון. המשיבים בפיילוט נדגמו במדגם נוחות ובשיטת "חבר מביא חבר". בהתאם להערות המשיבים נערכה הגהה מחודשת של השאלון והוערך מחדש משך זמן מילוי השאלון, אשר נקבע על 20-25 דקות. בשלב השני, על מנת לאסוף נתונים, חולקו למעלה מ-200 שאלונים. אף בשלב זה נדגמו המשיבים בשיטת מדגם נוחות ובשיטת "חבר מביא חבר". מועמדים, שענו על קריטריוני הכניסה למדגם ונתנו הסכמה מדעת, קיבלו את השאלון והחזירוהו לעורכת המחקר. מאה ועשרים שאלונים הוחזרו, מתוכם נפסל שאלון אחד עקב חוסר התאמה לאוכלוסיית המחקר, מכיוון שלא היה מהמגזר. שלב איסוף הנתונים נמשך כשישה וחצי חודשים (בין החודשים תשרי-אייר תש"ע, ספטמבר-אפריל 2010).

לאור הכרות עם אוכלוסיית המחקר ומתוך רצון ליצור שיתוף פעולה במילוי שאלון בעל תוכן רגיש ואינטימי, השאלון יועד למילוי עצמי, שלא בנוכחות עורכת המחקר. הנבדק בחר את זמן ומקום מילוי השאלון בתנאים המתאימים ונוחים לו. רוב השאלונים הועברו למשיבים באמצעות עורכת המחקר. השאלונים חולקו במעטפות זהות, כאשר על גבי המעטפה נכתבה כתובת למשלוח השאלונים המלאים. בנוסף, מסיבות טכניות, נשלחו מספר שאלונים בדואר אלקטרוני ומולאו ישירות לתוך גיליון נתונים מיוחד, אשר איננו חושף את זהות הנבדק, ועל ידי כך נשמר עקרון האנונימיות של ממלא השאלון.

5.4 תיאור שיטות ניתוח הממצאים

לצורך בחינת השערה מספר 1, כי קיים קשר בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי הנישואין במגזר הדתי לאומי יהודי, בוצע מתאם פירסון בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות מידע (שאלון חינוך טרום נישואין) לבין סיפוק מחיי הנישואין. לצורך בחינת השערה מספר 2, כי קיים קשר בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי האישות בחיי הנישואין במגזר הדתי לאומי יהודי, בוצע מתאם פירסון בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות מידע (שאלון חינוך טרום נישואין) לבין סיפוק מחיי האישות (שאלון סיפוק מחיי הנישואין). לצורך בחינת השערה מספר 3, כי קיים הבדל מגדרי בקבלת חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי, בוצע מבחן T בלתי תלוי בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות מידע (שאלון חינוך טרום נישואין) לבין התפלגות מגדרית. לצורך בחינת השערה מספר 4, כי מגדר הינו גורם המתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי הנישואין במגזר הדתי לאומי יהודי, נעשה בשלב הראשון מתאם חלקי בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות מידע (שאלון חינוך טרום נישואין) לבין סיפוק מחיי הנישואין (שאלון סיפוק מחיי הנישואין) תוך החזקת מגדר כקבוע וללא החזקת מגדר כקבוע. בשלב השני נעשתה השוואה בין שני המתאמים על מנת לבדוק האם קיים הבדל מובהק ביניהם לפי מבחן טרנספורמציה של פישר. לצורך בחינת השערה מספר 5, כי מגדר הינו גורם מתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי האישות במגזר הדתי לאומי יהודי, נעשה בשלב הראשון מתאם חלקי בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות מידע לבין סיפוק מחיי האישות (שאלון סיפוק מחיי הנישואין) תוך החזקת מגדר כקבוע וללא החזקת מגדר כקבוע. לאחר מכן, נבדק האם קיים הבדל מובהק בין המתאמים על ידי מבחן טרנספורמציה של פישר.

6. תוצאות

פרק התוצאות כולל תת פרקים של סטטיסטיקה תיאורית, סטטיסטיקה הסקית וניתוחים נוספים.

6.1 סטטיסטיקה תיאורית

השאלון הועבר ל-119 נשים וגברים נשואים השייכים למגזר הדתי לאומי יהודי בארץ ישראל. כשני שלישי

מהמשיבים⁵ היו נשים, מרביתם ילידי ישראל ובעלי השכלה אקדמאית (ראה: לוח 1). כמחצית מהמשיבים צעירים

מגיל 25 שנים, ו-40% (n=47) מהם נשואים פחות משנתיים. לכשליש מהמשיבים אין ילדים, לכשליש יש ילד אחד

ולכשליש יש שניים עד ארבעה ילדים. לגבי עמדות כלפי מיניות בבית ציינו 63% (n=72) מהמשיבים כי הגישה בבית

לנושא הייתה גישה סגורה (ראה: נספח ה).

לוח 1: התפלגות משתנים סוציו דמוגרפיים

(%)	n		
40%	47	גברים	מין
60%	72	נשים	
42%	50	מניקה	מצב האשה
20%	24	בהריון	
4%	5	בטיפולי פוריות	
34%	40	ללא דיווח מיוחד	
91%	107	ישראל	ארץ לידה
1%	1	צרפת	
5%	6	ארה"ב	
3%	4	רוסיה	
17%	20	תיכונת	השכלה
83%	98	אקדמאית	
89%	104	דתי לאומי יהודי	זהות דתית
11%	13	חרד"ל	

⁵ התייחסות לשני המינים יחד, אלא אם כן יצוין אחרת, להלן: המשיבים

לוח 2 מציג את הנתונים האישיים הרציפים. ניתן לראות, כי טווח גיל המשיבים נע בין 19 ל- 38 עם חציון של 26 שנים. גילם הממוצע של המשיבים בעת חתונתם היה 23.35 שנים, עם חציון של 23 שנים. טווח מספר שנות נישואיהם נע בין 0.2 ל- 5.9 שנים עם חציון של 3 שנים.

לוח 2: תיאור נתונים אישיים רציפים

משיבים	טווח	ממוצע	סטיית תקן	
118	38.0 – 19.0	26.20	3.46	גיל
119	34.0 – 18.5	23.35	3.15	גיל חתונה
118	5.9 – 0.2	2.89	1.56	שנות נישואין
119	4 - 0	1.10	1.00	מספר ילדים
80	5.0 – 0.1	2.11	1.38	גיל הילד הבכור
38	2.5 – 0.1	0.93	0.72	גיל הילד הצעיר

ניתן לראות בלוח 3, שמחצית מהמשיבים קיבלו את ההדרכה במרכז הארץ ובירושלים, ו- 70% (n=82)

מהמשיבים קיבלו את ההדרכה מידי מדריכת כלות או מדריך חתנים, כאשר ל- 68% (n=81) מהמדריכים הכשרה פורמאלית. רוב המשיבים קבלו הדרכה פרטנית. לפי 71.5% (n=82) מהמשיבים, חלוקת הקדשת הזמנים לתכנים של הלכה הינה רבה ורבה מאד, לעומת דיווח של 59.5% (n=70) על מעט או מעט מאד זמן המוקדש לתכנים העוסקים באינטימיות ומיניות. בעיני רוב המשיבים ישנו שוני בהדרכות בין החתן לכלה, וכשני שלישי מהם סבורים, כי כך צריך להיות.

לוח 3: התפלגות משתני רקע של חינוך טרום נישואין

n	(%)	
25	21%	מיקום קבלת ההדרכה
30	25%	צפון הארץ
28	24%	מרכז הארץ
21	18%	ירושלים
13	12%	יהודה שומרון
		דרום הארץ

1%	1		חבר	זהות המדריך הראשי
20%	24		רב	
7%	8		רבנית	
18%	21		מדריך חתנים	
52%	61		מדריכת כלות	
2%	2		אחר	
27%	32		לא יודע	מדריך בעל הכשרה פורמאלית
5%	6		לא	
68%	81		כן	
97.5%	116		פרטני	מספר משתתפים בהדרכה
2.5%	3		קבוצתי	
12%	13		עד ארבעה	מספר מפגשים
38%	42		5-7	
22.5%	25		8	
21.5%	24		9-12	
6%	7		13 ומעלה	
31%	35		עד שעה	שעות בכל מפגש
32%	36		שעה וחצי	
27%	31		שעתיים עד שלוש	
10%	11		שלוש שעות ומעלה	
19.5%	22	מעט מאד	אינטימיות ומיניות	חלוקת הקדשת זמנים לתכנים
40%	48	מעט		
16%	19	בינוני		
19.5%	22	הרבה		
5%	6	הרבה מאד		
6%	7	מעט מאד	הלכה	
17.5%	20	מעט		
5%	6	בינוני		
54%	62	הרבה		
17.5%	20	הרבה מאד		

55.5%	66	לא	קבלת חומר כתוב בנושאי אינטימיות ומיניות מהמדריך	עזרי לימוד בהדרכה
44.5%	53	כן		
67%	80	לא	שימוש בחומר זה במהלך ההדרכה	
33%	39	כן		
13.5%	16	לא	לימוד מתוך ספר במהלך ההדרכה	
86.5%	103	כן		
29%	34	לא		שוני סובייקטיבי בהדרכות בין החתן לכלה
71%	84	כן		
38%	45	לא		האם צריך להיות שוני בהדרכות?
62%	74	כן		

לוח 4 מתאר את התפלגות משתני המחקר. ניתן להבחין, לפי מספר המשיבים, שחלק מהמשיבים בחרו למלא את השאלונים בצורה חלקית, ועל כן נותחו רק השאלונים אשר מולאו בצורה מלאה. בממצאים המתייחסים למשתנים התלויים, סיפוק מחיי הנישואין וסיפוק מחיי האישות, ניתן לראות, כי מידת סיפוק מחיי נישואין בקרב המשיבים הינה בינונית (ממוצע 3.40 בסולם 1 עד 5 מקביל לציון 68 בסולם 1 עד 100). כמו כן נמצא, כי קיימת תחושת סיפוק מחיי אישות בקרב המשיבים (ממוצע 5.5 בסולם 1 עד 7 מקביל לציון 79 בסולם 1 עד 100). לגבי המשתנים הבלתי תלויים, נמצא כי קבלת המידע בקרב המשיבים הינה בינונית (ממוצע 3.11 בסולם 1 עד 5 מקביל לציון 62 בסולם 1 עד 100). לעומת זאת, מידת תפיסת חשיבות המידע בקרב המשיבים הינה גבוהה (ממוצע 4.11 בסולם 1 עד 5 מקביל לציון 82 בסולם 1 עד 100).

לוח 4: תיאור התפלגות משתני המחקר

מרכיב (שאלות)	n	טווח	ממוצע	סטיית תקן
סיפוק מחיי הנישואין	106	5.00 – 1.80	3.40	0.37
סיפוק מחיי אישות	105	6.60 – 2.60	5.50	0.91
קבלת מידע	104	4.89-1.28	3.11	0.90
תפיסת חשיבות המידע	104	5.00-1.76	4.11	0.75

לוח 5 ו-6 מראים את התפלגות הקריטריונים של המשתנים הבלתי תלויים- קבלת מידע ותפיסת חשיבות המידע. הלוחות מחולקים לניתוח של המדגם הכללי ולפי התפלגות מגדרית. כפי שניתן לראות בלוח 5 במדגם הכללי, 40% (n=45) מהמשיבים דיווחו כי המידע (באופן כללי) הועבר במידה רבה, שליש דיווחו על העברת מידע במידה בינונית, והשאר דיווחו כי המידע הועבר במידה רבה מאד, נמוכה או לא הועבר כלל. לעומת זאת, בלוח 6 ניתן לראות כי יותר ממחצית המשיבים חושבים, שהמידע שמתקבל בחינוך טרום נישואין הינו חשוב מאד.

לפי התפלגות מגדרית המוצגת בלוח 5, ניתן לראות כי בנושא ההלכה קיבלו שני המינים מידע במידה רבה ורבה מאד. בנושא זוגיות ומשפחה קיבלו כשני שלישי מהגברים מידע במידה רבה ורבה מאד, בעוד שפחות ממחצית מהנשים קיבלו מידע במידה רבה ורבה מאד. בנושא יחסי אישות, מעל לשליש מהגברים והנשים קיבלו מידע במידה מועטה או לא קיבלו כלל.

לוח 5: התפלגות המשתנה הבלתי תלוי – קבלת המידע (עפ"י סכימת מספרים)

במידה רבה מאד (185-230)		במידה רבה (139-184)		במידה בינונית (93-138)		במידה מועטה (47-92)		כלל לא (עד 46)			
%	n	%	n	%	n	%	n	%	n		
36%	40	41%	46	22%	24	1%	1	=	=	הלכה	מדגם כללי
23%	26	29%	32	20%	22	25%	28	3%	3	זוגיות ומשפחה	
15%	17	22%	24	27%	30	32%	35	4%	5	יחסי אישות	
13%	14	40%	45	33%	37	13%	15	1%	1	כללי	
30%	20	48%	32	22%	15	=	=	=	=	הלכה	נשים
18%	12	27%	18	24%	16	28%	19	3%	2	זוגיות ומשפחה	
13%	9	20%	13	30%	20	31%	21	6%	4	יחסי אישות	
9%	6	39%	26	40%	27	12%	8	=	=	כללי	
46%	20	32%	14	20%	9	2%	1	=	=	הלכה	גברים
32%	14	32%	14	14%	6	20%	9	2%	1	זוגיות ומשפחה	
18%	8	25%	11	23%	10	32%	14	2%	1	יחסי אישות	
18%	8	42%	19	22%	10	16%	7	2%	1	כללי	

לפי התפלגות מגדרית המוצגת בלוח 6 בנוגע לתפיסת חשיבות המידע, רובם המוחלט של הנשים והגברים תופסים את חשיבות קבלת מידע בנושא הלכה כחשוב במידה רבה ורבה מאד. כמו כן, רוב הנשים ורוב הגברים תופסים את חשיבות קבלת מידע בנושא זוגיות ומשפחה כחשוב במידה רבה ורבה מאד. בניגוד לתמימות הדעים בין המינים עד כה, בנושא יחסי אישות 89% (n=60) מהנשים תופסות את חשיבות קבלת מידע בתחום זה כחשוב במידה רבה ורבה מאד, וזאת לעומת 75% (n=33) מהגברים התופסים אותו ככזה. לפי הממצאים נשים מדרגות את נושאי הלימוד לפי תפיסת חשיבות המידע בקטגוריה של "חשוב מאד" בסדר יורד של: חיי אישות, הלכה וזוגיות ומשפחה מקבלים מיקום שווה. לעומת זאת, גברים מדרגים את נושאי הלימוד לפי תפיסת חשיבות המידע בסדר יורד של: הלכה, זוגיות ומשפחה, חיי אישות.

לוח 6: התפלגות המשתנה הבלתי תלוי – תפיסת חשיבות המידע (עפ"י סכימת מספרים)

חשוב מאד (230-185)		חשוב (184-139)		חשוב במידה בינונית (138-93)		חשוב במידה מועטה (92-47)		כלל לא חשוב (עד 46)			
%	n	%	n	%	n	%	n	%	n		
66%	73	30%	34	4%	4	=	=	=	=	הלכה	מדגם כללי
64%	70	24%	27	7%	8	3%	3	2%	2	זוגיות ומשפחה	
57%	63	27%	30	8%	9	7%	8	1%	1	יחסי אישות	
56%	32	27%	16	3%	4	3%	4	1%	1	כללי	
61%	41	34%	23	5%	3	=	=	=	=	הלכה	נשים
61%	41	26%	18	9%	6	2%	1	2%	1	זוגיות ומשפחה	
65%	44	24%	16	5%	3	5%	3	1%	1	יחסי אישות	
66%	42	30%	19	2%	1	3%	2	=	=	כללי	
73%	32	25%	11	2%	1	=	=	=	=	הלכה	גברים
67%	29	21%	9	5%	2	5%	4	2%	1	זוגיות ומשפחה	
43%	19	32%	14	14%	6	11%	2	=	=	יחסי אישות	
56%	24	30%	13	7%	3	5%	2	2%	1	כללי	

6.2 סטטיסטיקה הסקית

בתת פרק זה יבחנו השערות המחקר.

6.2.1 השערה מספר 1

לפי השערה מספר 1 קיים קשר בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי הנישואין במגזר הדתי לאומי יהודי. לצורך בחינת השערה זו בוצעו מתאמי פירסון. הממצאים, המוצגים בלוח 7, מעידים, כי לא נמצא קשר בין קבלת המידע בחינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי הנישואין במגזר הדתי לאומי יהודי. יחד עם זאת, נמצא קשר חיובי בין תפיסת חשיבות המידע באופן כללי, ותפיסת חשיבות המידע בנושא זוגיות ומשפחה בחינוך טרום נישואין, לבין סיפוק מחיי הנישואין במגזר הדתי לאומי יהודי. כלומר, ככל שתופסים את המידע בחינוך טרום נישואין כחשוב יותר, כך עולה אצל המשיבים הסיפוק מחיי הנישואין. **השערה מספר 1 אוששה בצורה חלקית.**

לוח 7: מתאמי פירסון בין כל משתני המחקר:

קבלת מידע ותפיסת חשיבות המידע לבין סיפוק מחיי נישואין ומחיי האישות – לפי הציונים הכוללים

סיפוק מחיי האישות	סיפוק מחיי נישואין		
0.304**	0.113	הלכה	קבלת מידע
0.238*	0.109	זוגיות ומשפחה	
0.249*	0.101	יחסי אישות	
0.289**	0.141	כללי	
0.258**	0.163	הלכה	תפיסת חשיבות המידע
0.071	0.216*	זוגיות ומשפחה	
-0.048	0.112	יחסי אישות	
0.059	0.204*	כללי	
==	0.194*		סיפוק מחיי האישות

*P<0.05, **P<0.01, N=105

6.2.2 השערה מספר 2

לפי השערה מספר 2 קיים קשר בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי האישות בחיי הנישואין במגזר הדתי לאומי יהודי. לצורך בחינת השערה זו בוצעו מתאמי פירסון. כפי שניתן לראות בלוח 7, נמצא קשר חיובי בין קבלת המידע, על כל מרכיביו, בחינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי אישות

במגזר הדתי לאומי יהודי. כלומר, ככל שמקבלים יותר מידע בחינוך טרום נישואין כך עולה תחושת הסיפוק מחיי אישות. בנוסף, נמצא קשר חיובי בין תפיסת חשיבות המידע ההלכתי בחינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי אישות במגזר הדתי לאומי יהודי. כלומר, ככל שתופסים את המידע ההלכתי בחינוך טרום נישואין כחשוב יותר, כך עולה תחושת הסיפוק מחיי האישות. מכל האמור לעיל, ניתן להסיק, **כי השערה מספר 2 אוששה.**

6.2.3 השערה מספר 3.

לפי השערה מספר 3 קיים הבדל מגדרי בקבלת חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי. על מנת לבחון השערה זו, בוצע מבחן T למדגמים בלתי תלויים. כפי שניתן לראות בלוח 8, לא נמצא הבדל מגדרי בקבלת חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי, כמו גם בתפיסת חשיבות המידע. על כן ניתן להסיק, **כי השערה מספר 3 לא אוששה.**

לוח 8: בדיקת הבדל בין נשים לגברים לגבי חינוך טרום נישואין – מבחן T למדגמים בלתי תלויים

T	סטיית תקן	ממוצע	משיבים	משתנה
1.066	46.20	145.98	45	גברים
	36.87	137.58	67	נשים
1.807	43.07	178.36	45	גברים
	31.64	191.12	67	נשים

6.2.4 השערה מספר 4.

לפי השערה מספר 4 מגדר הינו גורם המתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין במגזר הדתי לאומי יהודי. השערת התיווך נבדקה בשני שלבים. בשלב הראשון נבדקה הקורלציה בין המשתנה הבלתי תלוי, חינוך טרום נישואין, לבין המשתנה התלוי, תחושת הסיפוק מחיי הנישואין. באותו שלב נבדקה גם הקורלציה בין המשתנה הבלתי תלוי לתלוי תוך החזקת "מגדר" כמשתנה קבוע. תוצאות ניתוח זהניתן לראות בלוח 9. לפי הלוח ישנה מגמה של הבדל במובהקות, הבדל מובהק מראה על תיווך, אך על מנת להוכיח הבדל מובהק נערך השלב השני. בשלב השני נערכה השוואה בין שני המתאמים בעזרת מבחן הטרנספורמציה של פישר. לפי המבחן של פישר לא נמצא הבדל מובהק בין שני המתאמים, ועל כן מגדר אינו משתנה מתווך בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין במגזר הדתי לאומי יהודי. בנוסף, מגדר נבדק, באותה הדרך, כגורם מתווך את

הקשר בין תפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין. אף כאן, נראים הבדלים במתאמים המוצגים בלוח 9, אך הבדלים אלו אינם מובהקים לפי מבחן פישור. מכל האמור, ניתן לסכם, כי **השערה**

מספר 4 לא אוששה.

לוח 9: מתאמים ומתאמים חלקיים בין קבלת מידע וחשיבות מידע לבין סיפוק מחיי נישואין ומחיי אישות

סיפוק מחיי אישות	סיפוק מחיי נישואין		
0.266**	0.157	(ללא החזקת מגדר כקבוע)	קבלת מידע
0.255**	0.193*	(תוך החזקת מגדר כקבוע)	קבלת מידע
0.029	0.222*	(ללא החזקת מגדר כקבוע)	חשיבות מידע
0.055	0.281**	(תוך החזקת מגדר כקבוע)	חשיבות מידע

*P<0.05, **P<0.01, N= 106

6.2.5 השערה מספר 5.

לפי השערה מספר 5 מגדר הינו גורם מתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי האישות במגזר הדתי לאומי יהודי. בדומה להשערה מספר 4, גם כאן השערת התיווך נבדקה בשני שלבים. בשלב הראשון נבדקה הקורלציה בין המשתנה הבלתי תלוי, חינוך טרום נישואין, לבין המשתנה התלוי, תחושת הסיפוק מחיי האישות. באותו השלב נבחנה הקורלציה בין המשתנה הבלתי תלוי לתלוי תוך החזקת "מגדר" כמשתנה קבוע. תוצאות הניתוח של שלב זה ניתן לראות בלוח 9. לפי הנתונים המוצגים בלוח, קיימת מגמה של הבדל בין המתאמים, אך בכדי לבסס הבדל מובהק נערך השלב השני בו נערכה השוואה בין שני המתאמים בעזרת מבחן הטרונספורמציה של פישור. לפי המבחן של פישור אין הבדל מובהק בין שני המתאמים, ועל כן מגדר אינו משתנה מתווך בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי אישות במגזר הדתי לאומי יהודי. בנוסף לכך, מגדר גם אינו מתווך את הקשר בין תפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין ובין תחושת הסיפוק מחיי אישות במגזר הדתי לאומי יהודי. כלומר,

השערה מספר 5 לא אוששה.

6.3 ניתוחים נוספים

על מנת למצוא אלו ממשתני הרקע של המחקר קשור ים לסיפוק מחיי נישואין וסיפוק מחיי אישות נעשו ניתוחים תוך שימוש במתאמי פירסון, ספירמן וחי בריבוע, כולל ניתוחים המשווים בין המגדרים. ניתוחים אלו ברובם, לא העלו ממצאים מובהקים. יחד עם זאת, נמצאו ממצאים מובהקים הקשורים לנתוני הרקע של ההדרכה. דוגמאות למבחר נושאים שנותחו ולא העלו ממצאים מובהקים הינם: ניתוחים של כלל המשיבים מול ניתוחים של זוגות הנישואים

זה לזה, איך המשתנים הבאים משפיעים על תחושת סיפוק מחיי הנישואין/אישות ועל קבלת מידע ותחושת חשיבות קבלת מידע- לחוד ועם חלוקה מגדרית: גיל, גיל בעת חתונה, מספר ילדים, מצב האשה, ארץ לידה, השכלה, חזרה בתשובה, סוג מגורים, איזור קבלת ההדרכה, עמדות כלפי מיניות בבית, המדריך הראשי, הכשרה פרמאלית, מספר מפגשים, שעות בכל מפגש, מספר שעות שהוקדשו לאינטימיות ומיניות, מספר שעות שהוקדשו להלכה, קבלת חומרים כתובים ושימוש בהם, לימוד מתוך ספר וגישת המדריך להדרכה.

נמצא קשר חיובי בין גישת המודרך ותפיסת המודרך את ההדרכה לבין סיפוק מחיי אישות, כך שככל שהמשיב הציג גישה חיובית יותר לחינוך טרום נישואין הוא גם חש סיפוק רב יותר מחיי האישות; וכן, ככל שהמשיב תפס את הדרכתו בצורה חיובית יותר הוא חש סיפוק רב יותר מחיי האישות (ראה: לוח 10). בממצא זה ישנו שוני מגדרי, כאשר הנשים מביעות סיפוק רב יותר מחיי האישות אם גישתן לחינוך טרום נישואין הייתה חיובית ותפיסתן את ההדרכה בצורה חיובית, לעומת הגברים בהם לא נמצאו קשרים אלה. כלומר, תחושת הסיפוק מחיי אישות בקרב הנשים, קשורה יותר לגישתן ותפיסתן את ההדרכה בחינוך טרום הנישואין, לעומת הגברים.

לוח 10: מתאמי פירסון בין סיפוק מחיי אישות לבין גישת המדריך, גישת המודרך ותפיסת ההדרכה

תפיסת הדרכה	גישת מודרך	גישת מדריך			
0.250**	0.276**	0.180	N=119	מדגם כללי	סיפוק מחיי אישות
0.321*	0.312*	0.178	N=72	נשים	
0.024	0.047	0.122	N=47	גברים	

*P<0.05, **P<0.01

כמו כן, כפי שניתן לראות בלוח 11, נמצא קשר בין הכשרתו הפורמאלית של המדריך לבין סיפוק מחיי הנישואין. מדריך בעל הכשרה פורמאלית היה בעל קשור בקשר חיובי עם תחושת הסיפוק מחיי הנישואין. אך יחד עם זאת, לא נמצא הבדל מגדרי קשר.

לוח 11: תיאור מבחן χ^2 בין סיפוק מחיי נישואין לבין הכשרה פורמאלית של מדריך

הכשרה פורמאלית			
28.383*	N=80	מדגם כללי	סיפוק מחיי נישואין
12.815	N=49	נשים	
17.949	N=31	גברים	

בלוח 12 ניתן לראות, כי נמצא קשר בין מספר האנשים שהשתתפו בהדרכה לבין סיפוק מחיי אישות. כפי שנכתב לעיל, רובם המוחלט של המשיבים קבלו הדרכה פרטנית. על כן ניתן לומר, כי הדרכה פרטנית משפיעה על תחושת הסיפוק מחיי האישות. יחד עם זאת, מעניין לציין את הממצא המתאר קשר שלילי בין מספר שעות בכל מפגש הדרכה לבין סיפוק מחיי נישואין (ראה: לוח 13), כך שככל שהיו פחות שעות בכל מפגש בהדרכה כך הסיפוק מחיי הנישואין עלה.

לוח 12: תיאור מבחן χ^2 בין סיפוק מחיי אישות לבין מספר אנשים בהדרכה

מספר אנשים בהדרכה			
134.917**	N=105	מדגם כללי	סיפוק מחיי אישות
93.984	N=63	נשים	
16.275	N=42	גברים	

לוח 13: תיאור מתאם פרסון בין סיפוק מחיי נישואין לבין מספר שעות בכל מפגש הדרכה

מספר שעות מפגש			
-0.200*	N=100	מדגם כללי	סיפוק מחיי נישואין
-0.183	N=59	נשים	
-0.232	N=41	גברים	

*P<0.05

לוח 14 מציג את הקשר בין סיפוק מחיי נישואין לבין סיפוק מחיי אישות. ניתוח זה נראה לכאורה כמיותר או מובן מאליו, אך יחד עם זאת מעניין לראותו בצורה מבוססת עובדות. נמצא כי ככל שיש סיפוק רב יותר מחיי הנישואין, כך קיים סיפוק רב יותר גם מחיי האישות.

לוח 14: תיאור מתאם פירסון בין סיפוק מחיי נישואין לבין סיפוק מחיי אישות

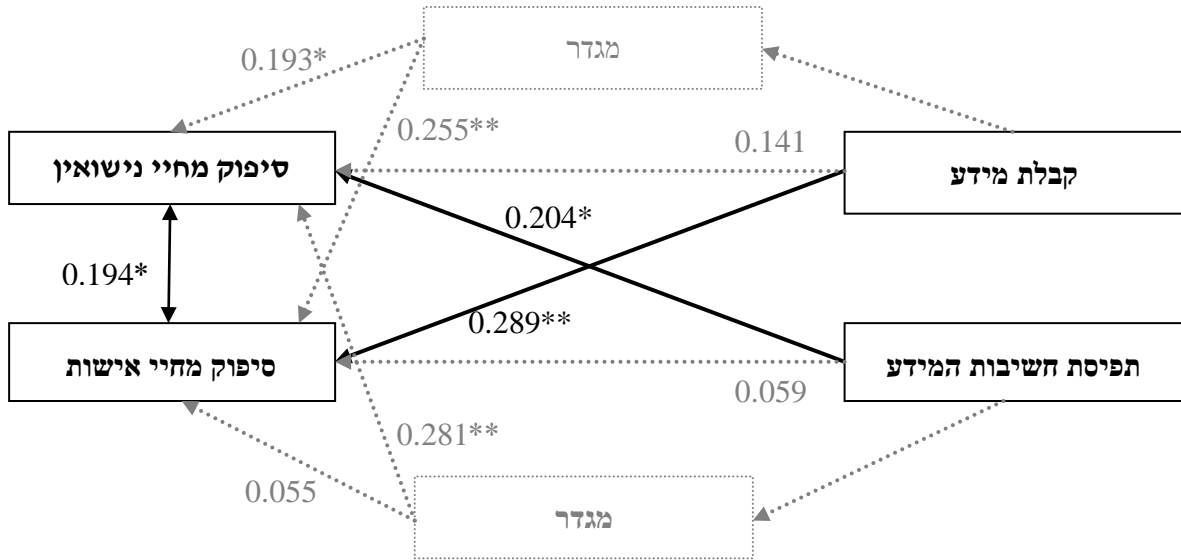
סיפוק מחיי אישות			
0.194*	N=105	מדגם כללי	סיפוק מחיי נישואין
0.235	N=63	נשים	
0.080	N=42	גברים	

*P<0.05

בפרק זה הוצגו ממצאי המחקר. בתת פרק שעסק בסטטיסטיקה התיאורית, נמצא כי מידת הסיפוק מחיי הנישואין בקרב המשיבים הייתה בינונית, אך נמצאה תחושת סיפוק מחיי האישות. התפיסה הסובייקטיבית של מידת קבלת המידע הייתה בינונית, בעוד שבניתוח השאלון "חינוך טרום נישואין" הבוהן בצורה אובייקטיבית את הנושאים שנלמדו, דווחה מידת קבלת מידע במידה רבה. מידת תפיסת חשיבות המידע הייתה גבוהה הן בתפיסה הסובייקטיבית והן בניתוח השאלון "חינוך טרום נישואין". נושא ההלכה נתפס כחשוב במידה רבה ורבה מאד בקרב שני המינים. בדירוג תפיסת חשיבות של נושאי הלימוד בחינוך טרום נישואין אצל הנשים, חיי אישות נמצאו במקום הראשון, ואילו אצל הגברים במקום האחרון.

מן הממצאים שהוצגו בתת פרק שעסק בסטטיסטיקה ההסקית, עולה כי מתוך 5 השערות המחקר, 2 השערות אוששו בצורה מלאה או חלקית, ואילו 3 השערות לא אוששו. המודל הבא (ראה: תרשים 2) מייצג את הקשר בין קבלת מידע ותחושת הסיפוק מחיי הנישואין (0.141) ומחיי האישות (0.289^{**}), ובין תפיסת חשיבות קבלת המידע לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין (0.204^*) ומחיי האישות (0.059). משתנה המגדר הוצא מחוץ למודל ונצבע באפור וקשריו מוצגים בקו מקוטע, עקב כך שהממצאים הראו, כי אין קשרים מובהקים בין קבלת מידע תוך החזקת מגדר כמשתנה קבוע לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין (0.193^*) ומחיי האישות (0.255^*). כמו כן, לא נמצא קשר מובהק בין תפיסת חשיבות המידע תוך החזקת מגדר כמשתנה קבוע לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין (0.28^{**}) ומחיי אישות (0.055). בנוסף, מוצג הקשר בין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות (0.194^*).

תרשים 2: מודל המחקר עם בדיקת קשרים

בתת פרק שעסק בניתוחים הנוספים, נמצא קשר בין הכשרתו הפורמאלית של המדריך לתחושת הסיפוק מחיי

הנישואין. ככל שהיו פחות שעות בכל מפגש בהדרכה, כך עלתה תחושת הסיפוק מחיי הנישואין. כמו כן, נמצא

שהדרכה פרטנית משפיעה על תחושת הסיפוק מחיי אישות. יתרה מכך, נמצא קשר חיובי בין תחושת הסיפוק מחיי

אישות לבין גישת המודרך ותפיסתו את ההדרכה. לבסוף, נמצא שככל שקיימת תחושת סיפוק מחיי הנישואין, כך

קיימת תחושת סיפוק רבה יותר מחיי האישות. יש לציין כי למרות שנעשו השוואות מרובות, לא נערך תיקון בונפרוני

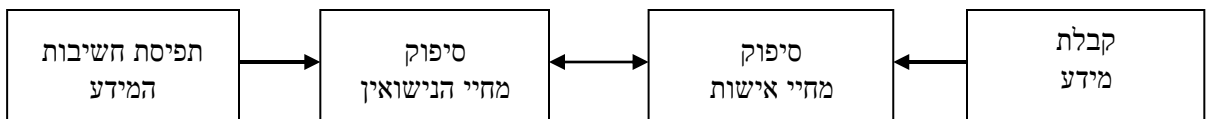
היות ולא מדובר כאן בהשוואות מתוכננות ועל-כן רמת המובהקות של מתאמים אלו נמוכה יותר בפועל.

7. דיון

חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי טרם נחקר בעבר, מלבד מחקר חלוץ יחיד שנעשה בקרב נשות המגזר ועסק בהדרכת כלות, ללא התייחסות להדרכת חתנים (נויבירט, תש"ע) על כן, היה קושי באיתור ספרות וכלי מחקר. יחד עם זאת, בכך גם טמון ייחודו של מחקר זה. המחקר נותן במה לא רק לקולן של הכלות, אלא גם לקולם של החתנים, ויכול להוות אבן דרך למינוף חינוך טרום נישואין כגורם המקדם בריאות נפשית ופיזית תוך חינוך לבריאות ואף כמרכיב של רפואה מונעת.

המחקר הנוכחי עסק בבדיקת הקשרים בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין כמו גם תחושת הסיפוק מחיי האישות בנוסף, נבדק ההבדל המגדרי בקבלת חינוך טרום נישואין, והשפעתו כגורם המתווך את הקשר בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין ותחושת הסיפוק מחיי האישות במגזר הדתי לאומי יהודי. את ממצאי המחקר ניתן לסכם על ידי הצעת מודל חדש (ראה: תרשים 3), אשר מתייחס רק להשערות שאוששו ולמצא של השפעת חיי הנישואין על חיי האישות. כך ניתן לראות, שקבלת מידע קשורה לתחושת סיפוק מחיי האישות שקשורה לתחושת סיפוק מחיי הנישואין, ותפיסת חשיבות המידע קשורה לתחושת סיפוק מחיי הנישואין שקשורה לתחושת סיפוק מחיי האישות.

תרשים 3: מודל תוצאות המחקר

7.1 הקשר בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין במגזר הדתי לאומי יהודי

לא נמצא קשר בין קבלת המידע בחינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי הנישואין במגזר הדתי לאומי יהודי. יחד עם זאת, נמצא קשר חיובי בין תפיסת חשיבות המידע לבין סיפוק מחיי הנישואין במגזר זה. בנוסף, נמצא קשר בין תפיסת חשיבות המידע בנושא זוגיות ומשפחה לבין סיפוק מחיי הנישואין. ככל שהמשיבים תפסו את המידע בחינוך

טרומ נישואין כחשוב יותר, כך עלתה אצלם תחושת הסיפוק מחיי נישואיהם. מהאמור לעיל עולה, כי השערה זו אוששה בצורה חלקית.

הספרות הדנה בנושא קבלת מידע בחינוך טרום נישואין וסיפוק מחיי הנישואין, נוקפת לזכותו של חינוך זה השפעות חיוביות רבות. בין השפעותיו של חינוך טרום נישואין ניתן למנות את היותו גורם המשפר את איכות ויציבות חיי הנישואין ועוזר במניעת גירושין (נויבירט, תש"ע; McGeorge & Carlson, 2006; Del Campo et al., 2001; Stanley, 2001). לעומת זאת, בסקירה נרחבת של הספרות, לא נמצאה התייחסות להיבט תפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין ותחושת הסיפוק מחיי הנישואין.

כאמור בפרק הממצאים, מידת הסיפוק מחיי הנישואין בקרב המשיבים הייתה בינונית. ניתן להציע הסבר משותף לממצא זה, וכן לכך שההשערה בדבר קשר בין קבלת המידע בחינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי הנישואין לא אוששה. ההסבר עשוי להיות גילם הצעיר של המשיבים. מעל לשמונים אחוז מהמשיבים, התחתנו בהיותם בני 25 שנים ומטה (ראה: נספח ה), גיל בו ניסיון החיים מוגבל והכלים להתמודדות עם מצבים שונים עדיין חסרים. בקרב שני שלישי מהמשיבים, האשה נמצאה במצב אשר אינו דומה למצב בתחילת הנישואין, כדוגמת: הריון, הנקה וטיפול פוריות (ראה: לוח 1). מצבים אלו עלולים לדחוק את הזוגיות מעט הצידה, ובהכרח משפיעים השפעה ישירה על חיי הנישואין ותחושת הסיפוק מהם. זמנים אלו מהווים התמודדות רבה בפני כל זוג, ובייחוד בפני בני זוג בתחילת דרכם שטרם הספיקו לבסס את הזוגיות או ללמוד כיצד להתגבר ביחד על קשיים גם אם המידע אותו קיבלו בחינוך טרום נישואין היה מקצועי ומקיף.

את הקשר החיובי בין תפיסת חשיבות המידע באופן כללי ותפיסת חשיבות המידע בנושא זוגיות ומשפחה בחינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי הנישואין, ניתן להסביר בכך שתפיסת ידע בנושא זוגיות ומשפחה מאפשר להתמודד עם האתגרים והקשיים הקיימים כחלק ממכלול הזוגיות, ועל ידי כך למנפם לזוגיות אידילית אמיתית, ולא זוגיות דמיונית המנותקת מהמציאות, ועל ידי זאת להגביר את תחושת הסיפוק מחיי הנישואין. ניתן לשער, שכאשר פרט לומד משהו שנראה חשוב בעיניו, הוא ינסה גם ליישם את הלימוד הלכה למעשה. על כן, אם מישהו הלומד חינוך טרום נישואין, תופס את התכנים הנלמדים כבעלי חשיבות, והתכנים נכונים בעיניו ומתיישבים ביחד עם ערכיו והשקפת עולמו, ואולי אף עם הדוגמה האישית לה היה חשוף בביתו, הרישהוא גם ינסה ליישם את הלימוד בתוך עולמו האישי-

בתוך נישואיו, מה שיוביל לסיפוק מחיי נישואיו. לעומת זאת, קבלת מידע לא בהכרח משקפת את ההזדהות עימו ואת החשיבות אותו מייחס הלומד לחומר הנלמד, דבר המסביר את הממצא כי לא נמצא קשר בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין, לבין סיפוק מחיי הנישואין.

7.2 הקשר בין קבלת מידע ותפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות

במגזר הדתי לאומי יהודי

במחקר הנוכחי נמצא קשר חיובי בין קבלת המידע, על כל מרכיביו, בחינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי אישות במגזר הדתי לאומי יהודי. כלומר, ככל שמקבלים יותר מידע בחינוך טרום נישואין כך עולה תחושת הסיפוק מחיי אישות. לא נמצא קשר בין תפיסת חשיבות קבלת המידע לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות במגזר זה. יחד עם זאת, בניית תחושת חשיבות כל נושא לימוד בפני עצמו, נמצא קשר חיובי בין תפיסת חשיבות קבלת מידע בנושא ההלכתי לבין תחושת הסיפוק בחיי האישות. כך שלמעשה, תפיסת חשיבות קבלת מידע הלכתי בחינוך טרום נישואין עשויה להגביר תחושת סיפוק מחיי האישות בקרב אנשי המגזר. ניתן לומר, כי ההשערה אוששה באופן חלקי.

7.2.1 קבלת מידע בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי ותחושת הסיפוק מחיי האישות.

כאמור, נמצא קשר חיובי בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי האישות במגזר הדתי לאומי. עד סמוך לנישואין, כל הקשור בחיי אישות במגזר זה נמצא תחת טאבו ואין מתקיים בו שיח. לאחר האירוסין השיח מותר, והעיסוק בחיי אישות מתעצם לנוכח קבלת אישור ותוקף דתי למעשה על ידי טקס הנישואין (נויבירט, תש"ע; שלו, תש"ע). יחסי אישות נהפכים באחת מאיסור למצווה. שינוי התנהגותי זה כרוך לעיתים בקושי נפשי ותרבותי, אשר עלול ליצור לחץ על החתן והכלה (שלו, תש"ע), כמו גם לפגוע בקיום יחסי האישות בקרב הזוגות הצעירים דבר שעלול לערער את הבסיס לחיי נישואין נורמטיביים (נויבירט, תש"ע).

בספרות ישנן דעות שונות בנוגע להשפעותיו של חינוך טרום נישואין על חיי האישות, אך יחד עם זאת ישנם דיווחים התומכים בכך, שקבלת ידע בנושא זה במהלך הלימוד בחינוך טרום נישואין יכול להביא לשיפור הבריאות המינית (Pakgohar et al., 2005), לסייע בשינוי עמדות וידע בתחום המיני (Low, 2004), להפחית את תחושת האשמה הקשורה בחיי אישות (Wanlass et al., 1983), למנוע כשלון בקיום היחסים ולהביא לקיום יחסי אישות מספקים (Fan, 1990). נויבירט (תש"ע) מציינת שאחת ממטרותיו של לימוד נושא זה במגזר הדתי לאומי יהודי, הינו

פיתוח גישה חיובית כלפי חיי אישות תוך מתן מידע בנושאים פיזיולוגיים ואנטומיים גבריים ונשיים, וזאת על מנת לייצור חיי אישות טובים, פתוחים ושמחים, אשר משמשים חלק מבניית זוגיות טובה ומתמשכת. נויבירט (תש"ע) אף טוענת, כי לקבלת מידע לקראת חיי אישות קיימת השפעה מיידית על החתן והכלה ותפקודם המיני, תוך שהא מצמצם בצורה ניכרת את שכיחותם של הקשיים והסיבוכים העלולים להיווצר בתחום זה בתחילת דרכו של הזוג הצעיר. בנוסף על כך, כאשר אנו מתבוננים במגזר הדתי לאומי יהודי השרוי במתחים רבים, כדוגמת תרבות המערב אליה הוא חשוף מצד אחד (כהן, 2004; נויבירט, תש"ע; סטולמן, 2004) והדרישות הדתיות וקיומן מצידו האחר, נוצר מצב בו מתקבלת לעיתים תמונה לא מציאותית בכל הקשור למיניות, אינטימיות וחיי אישות. כפי שנויבירט (תש"ע) מציינת, בעקבות החשיפה למקורות מידע אשר אינם הולמים את המקורות הדתיים, נוצרות ציפיות לא מציאותיות בעיקר בתחום הזוגי. ציפיות אלו עלולות להתנפץ נוכח קיום יחסי אישות בצורה מעשית לאחר החתונה ולצור תחושה של שבירת פנטזיה, חוסר סיפוק ואולי אף תחושת כשלון. כאשר ניתן מידע אמין, מציאותי ומתקיים שיה פתוח המאפשר שאילת שאלות ועימות בין הציפיות לעובדות ניתנים לחתן ולכלה כלים בהם הם יכולים לשרטט את חוויית חיי האישות בצורה ריאלית עוד בטרם נפגשו עימה. כך למעשה נוצרת צפייה למפגש המיני תוך תחושת סיפוק במהלכו ואחריו, מתוך הבנה כי גם כאן בנושא חשוב זה תהליך הלמידה הינו רב ודורש זמן והשקעה הדדית בין בני הזוג על מנת להגיע להנאה הדדית בקיום היחסים.

כפי שניתן לראות, קיימת הלימה בין הממצא, שקיים קשר חיובי בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי האישות, לבין הספרות. ניתן להרחיב את ההסבר על ממצא זה, באמצעות הסתכלות על כל תחום לימוד בצורה נפרדת. את הקשר בין קבלת מידע בנושא ההלכה לתחושת הסיפוק מחיי האישות, ניתן להסביר בכך שאשר חתן וכלה מקבלים הדרכה בנושא ההלכתי בחינוך טרום נישואין הם מקבלים למעשה "הוראות הפעלה" הלכתיות לכל הפרטים הקשורים בחייהם החדשים, כולל תחום חיי האישות. כאשר נלמדים היסודות הדתיים המחייבים את קיום חיי האישות, יכול הפרט המאמין לחוש כי במעשיו הוא מבצע את רצון האל. על ידי כך נוצרת רווחה נפשית וקבלה של הדברים, גם אם ברמה האישית הם לעיתים קשים לו. כך נוצר מצב בו הפרט חש שבהיותו מקיים יחסי אישות הוא מקיים מצווה ופועל לפי הנורמות הדתיות המצופות ממנו. קבלת מידע בנושא חיי אישות מהכיוון ההלכתי, עשוי

להשפיע ולהוריד את מפלס אי הנוחות הרוחני שעלולים לחוש החתן והכלה אל מול הצורך בשינוי חד כל כך. ניתן להדגים זאת מדבריה של משיבה מס' 232 (ראה: נספח ז):

"ההדרכה מאד הפנימה בי את ההרגשה שהיחסים עם כל הפיזי שבהם, הם בעצמקיום מצוה

והם הנאה המותרת ורצויה בעיני ה' וזה עוזר ליחס חיובי כלפי הכל !!"

את הקשר בין קבלת מידע בנושא זוגיות ומשפחה לסיפוק מחיי אישות, ניתן להסביר, בכך שבאשר החתן והכלה מקבלים מידע בנושא זה הם לומדים לרוב כמה חיי האישות תורמים לזוגיות ומהווים נדבך חשוב מהמכלול השלם של זוגיות בריאה ומהנה. נויבירט (תש"ע) כותבת שהתכנים הניתנים בהכנה לחיי אישות קשורים להכנה נפשית ורעיונית. על כן, כל מידע המתקבל בנושא הזוגיות מעצים את תחושת הסיפוק מחיי האישות אותה חש הזוג, מכיוון שמימוש של החומר הנלמד מעצים את השמחה בבן הזוג ואת הרצון לחיבור משותף.

הקשר בין קבלת מידע בנושא חיי אישות לסיפוק מחיי האישות, נראה פשוט להבנה. מתוך דברי המשיבים (ראה: נספח ז), ניתן למצוא ציטוטים אשר דיווחו על תחושות רוגע, נינוחות, יכולת ליהנות, פיתוח יחס חיובי וקדוש כלפי יחסי אישות ומוכנות גם למצבים בהם נתקלים בקשיים. תחושות אלו נזקפו לזכות קבלת מידע בנושא מיניות, אינטימיות וחיי אישות בחינוך טרום נישואין מתוך לימוד ממצה, טוב ומכוון, שאפשר שיח פתוח והעלאת קשיים ואתגרים אשר עלולים להיווצר בתהליך הלמידה הבין זוגי של חיי אישות אצל הזוג הצעיר. שתי דוגמאות ישמשו להאיר שתי זוויות שונות להשפעת קבלת המידע בחינוך טרום נישואין על חיי האישות. דוגמה ראשונה היא ציטוט משיבה מס' 232 ודוגמה שנייה הינה ציטוט משיבה מס' 1262 (ראה: נספח ז):

"... ההדרכה הכינה אותי מאד לתקליט שיכולים לקרות כגון שלא הלך בלילה הראשון,

לא להיבהל, כי הרבה לא מצליחים!!"

"הבנתי מה גורם הנאה לגבר, דבר ששונה מאד אצל האשה ולא הייתי חושבת שזה גורם לו הנאה

(כי בד"כ אני חושבת מה גורם לי? – בטח זה מה שגורם לו... וזה לא שונה!)"

ניתן לסכם, שהן הספרות והן ממצא המחקר תומכים בכך שקיים קשר בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין להשגת תחושת סיפוק מחיי האישות.

7.2.2 תפיסת חשיבות קבלת המידע בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי ותחושת הסיפוק

מחיי האישות.

כאמור, במחקר הנוכחי לא נמצא קשר בין תפיסת חשיבות קבלת המידע לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות במגזר הדתי לאומי יהודי. בניתוח תפיסת חשיבות שנעשה לכל נושא לימוד בפני עצמו, נמצא קשר חיובי בין תפיסת חשיבות קבלת מידע בנושא ההלכתי לבין תחושת הסיפוק בחיי האישות. כך שתפיסת חשיבות קבלת מידע הלכתי בחינוך טרום נישואין עשויה להגביר תחושת סיפוק מחיי האישות בקרב אנשי המגזר. בסקירת ספרות, לא נמצאה ספרות העוסקת בנושא תפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין ותחושת הסיפוק מחיי האישות. הסבר אפשרי, לכך שלא נמצא קשר בין תפיסת חשיבות קבלת המידע לבין סיפוק מחיי האישות, הוא שהמשיבים התבקשו לסמן את דעתם לגבי הנושאים אותם חשוב לקבל במהלך ההדרכה בחינוך טרום נישואין. למחשבות אלה אין קשר ישיר עם הידע והכלים שהתקבלו בפועל במהלך ההדרכה, וככל הנראה גם אין להן קשר להתנהלות המשיבים בכל הקשור בקיום חיי אישות בפועל. יכול להיות שההסבר לכך נעוץ דווקא בהיות המשיבים אנשים מאמינים. כפרט מאמין, האדם רגיל להתנהל לפי מערכת מצוות וציווים. לרוב, האדם המאמין מקיים מצוות כנדרש ממנו, ואין זה משנה מה הוא חש כלפיהן. לכן, בהקשר לסיפוק מחיי אישות, לא משנה אילו מהנושאים היו בעלי חשיבות בעיני המשיבים, כיוון שבכל מקרה, קיים ציווי על קיום יחסי אישות. זאת בניגוד לתפיסת חשיבות קבלת המידע בהקשר לסיפוק מחיי הנישואין, שם כן נמצא קשר חיובי, היות ואין צו הלכתי המורה על סיפוק מחיי נישואין בניגוד לקיום צו הלכתי המורה על קיום יחסי אישות.

על רקע אמירה זו, מעניין לציין את הקשר החיובי שנמצא בין תפיסת חשיבות קבלת מידע הלכתי לבין תחושת

הסיפוק מחיי האישות. בדומה למפורט לעיל, ניתן להניח כי הלימוד ההלכתי בחינוך טרום נישואין נתפס כלימוד המעניק "הוראות הפעלה" הלכתיות ויסודות דתיים לזוג הצעיר בקשר לקיום חיי האישות, כך שבני הזוג תופסים את חיי האישות כקיום מצוות האל. הפרט שחש חשיבות לקיים את המצוות, חשגם את החשיבות בלימודן ובאישור אשר לימוד זה מעניק לתחושת הנאה וסיפוק מחיי האישות. הסבר לפער בין תפיסת חשיבות המידע בנושא הלכה לבין תפיסת חשיבות המידע בנושאי זוגיות ומשפחה ויחסי אישות בקשר לסיפוק מחיי אישות, ניתן לקבל מהנתונים בלוח 5, המראים כי רוב מוחלט של המודרכים קבלו מידע רב בנושא הלכה, וזאת לעומת קבלת מידע מועט יותר בנושאי זוגיות

ומשפחה ויחסי אישות. כלומר, גם אם המודרכים תפסו את נושאי זוגיות ומשפחה וחי אישות כחשובים, הם לא קבלו ידע מספק בנושא, ולכן ניתן להבין מדוע תפיסת חשיבות המידע בנושאים אלו לא נמצאה קשורה לתחושת הסיפוק מחיי האישות.

7.3 ההבדל המגדרי בקבלת חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי

לא נמצא הבדל מגדרי בקבלת מידע בחינוך טרום נישואין ובתפיסת חשיבותו במגזר הדתי לאומי יהודי. יחד עם זאת, נמצאו הבדלים בניתוחים הפרטניים על נושאי הלימוד השונים ותפיסת חשיבותם, כפי שיופיע בתת פרק ממצאים וניתוחים נוספים. מעניין לציין את הממצא, כי קרוב לשני שלישים מקרב המשיבים חשבו, כי צריך להיות שוני בין המינים בחינוך טרום נישואין, ובנוסף מעל לשבעים אחוזים מהם חשים, כי אכן מתקיים לימוד שונה בין החתנים והכלות במגזר הדתי לאומי יהודי. יש לציין, כי אף בהיענות להשתתפות במחקר יש שוני מגדרי, שני שלישי מהמשיבים במחקר זה היו נשים, ורק שלישי מתוכם היו גברים, וזאת למרות שהפנייה נעשתה בצורה שווה לשני המינים.

בסקירת ספרות נרחבת לא נמצאה התייחסות ישירה לנושא זה במגזר זה או בכלל. כן נמצאה התייחסות לכך שישנו שוני מגדרי הבא לידי ביטוי בקבלת מידע בנושאי מיניות עוד לפני קבלת חינוך טרום נישואין. כמו כן נמצא הבדל מגדרי בתגובות והתייחסות כלפי חינוך טרום נישואין ובתכני הלימוד הרצויים. לדוגמה, בספרות מדווח, כי נשים מביעות גישה חיובית יותר כלפי חינוך טרום נישואין (Clay, 2004; Silliman & Schumm, 1995), וכן העדפה ללימוד תכנים אשר יתעמקו במודעות ובפיתוח מיומנות (Silliman & Schumm, 1995). הנושא היחיד שעליו חלה חובת לימוד בחינוך טרום נישואין בישראל, כפי שדורשת הרבנות הראשית (2008), הינו הנושא ההלכתי ללימוד התנהלות בית יהודי לפי הלכות טהרת המשפחה. ואכן זהו הנושא הנלמד במפגש ברבנות, ולפי דרישה זו גם התנהלו ההדרכות עד לפני שנים מספר. יחד עם זאת, קיימת ציפייה מצד הכלות לקבל מידע רב בנושא זוגיות ומשפחה. צפייה זו נובעת בין היתר מתפיסת הנישואין כמציאות מורכבת אשר מחייבת הכנה (נויבירט, תש"ע).

בעוד נשות המגזר הדתי לאומי יהודי חשופות יותר למידע פורמאלי בנושאי זוגיות ומשפחה, מיניות וחי אישות, הגברים במגזר זה אינם מקבלים כלל מידע פורמאלי בנושאים אלו, עד להגיעם לחינוך טרום נישואין (ויס, 2000). מצב זה עומד בסתירה לגישה החדשה בחיי הנישואין בה שני בני הזוג הינם שווים ושותפים במערכת הזוגית

(קולך, 2007). גישה זו מתאימה לתהליך העובר על העולם הכללי. רוחות המערב והחיים המודרניים דורשים שוויון בין המינים בכל תחום, וכבר צוין לעיל, שהמגזר הדתי לאומי יהודי מושפע מתרבות המערב (כהן, 2004; סטולמן, 2004). למרות שנשות המגזר חשופות יותר לתכנים אלו, נויבירט (תש"ע) מעלה מצב בו כלות מהמגזר הדתי לאומי יהודי מגיעות לחיי הנישואין עם תפיסה שיחסי אישות הינם דבר שלילי. בכך היא מצטרפת ל- Ribner & Rosenbaum (2005), אשר טוענים, כי קיימת בורות בכל הקשור למיניות, אנטומיה בסיסית, העדר חקירה מינית וגילוי עצמי בקרב נשים דתיות, וזאת עקב ערך הצניעות המושרש בהן עוד משחר ילדותן. על כך מוסיפה ויס (2000) גם את מצבם של הגברים במגזר, אשר אינם חשופים למידע פורמאלי בתחום המיניות כלל, אך יחד עם זאת הם חשופים למסרים השוללים עיסוק בכך.

אל מול חוסר ידע זה ותפיסת המיניות כשלילית בקרב שני המגדרים, מדווח בספרות, שחינוך טרום נישואין מגביר בריאות מינית, המובילה לסיפוק מחיי הנישואין (Pakgozar et al., 2005); ועל ידי הענקת מידע מיני באופן שווה לשני המינים, ניתן ליצור שינויים בעמדות הקשורות בחיי אישות (Low, 2004) ולהפחית תחושות אשמה הקשורה בחיי האישות (Wanlass et al., 1983), ואף למנוע כשלון בתפקוד המיני, ויתרה זאת, להביא לקיום יחסי אישות מספקים (Fan, 1990).

הסבר אפשרי לממצא, שלא קיים הבדל מגדרי בקבלת מידע בחינוך טרום נישואין ובתפיסת חשיבותו במגזר הדתי לאומי יהודי, נעוץ בעובדה כי בשנים האחרונות ישנה הבנה הולכת וגדלה כי על שני המינים לקבל חינוך טרום נישואין לקראת חייהם המשותפים לאחר החתונה. בהקשר לכך חשוב לציין, כי במגמה החדשה של חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי מתהווה ההבנה, שלימוד לא נכון של התכנים הקשורים בחיי אישות עלול לפגוע ביחסים הנרקמים בין בני הזוג, ועל כן ישנה חשיבות גבוהה ללימוד הנושא על ידי שני בני הזוג לקראת הנישואין, תוך שימת דגש על מתן כלים שיעזרו בלימוד הראשוני של חיי האישות (נויבירט, תש"ע; קולך, 2007). שינוי זה הולם את המצוי בספרות הכללית ונותן מענה לנמצא בספרות העוסקת במגזר זה, אשר מצביעה על הצורך בקיום תהליכים אלו. ואכן, לפי נויבירט (תש"ע) וקולך (2007) בשנים האחרונות חלות תמורות בחינוך טרום נישואין, המשתנה מלימוד הלכתי גרידא ללימוד מעשיר תוך שילוב תכנים נוספים, כזוגיות וחיי אישות, אשר מטרתם לחזק את התא המשפחתי אל מול

תרבות המערב המודרנית, וכל זאת על ידי הענקת כיווני מחשבה, ידע, כלים והדרכה הלכתית תוך שילוב כל ההיבטים יחד.

7.4 המגדר כגורם מתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין במגזר הדתי

לאומי יהודי

מגדר לא נמצא כגורם המתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין במגזר הדתי לאומי יהודי. בספרות מדווח, כי הלימוד בחינוך טרום נישואין יוצר הלימה בין המציאות המתקיימת בחיי הנישואין לבין הציפיות מחיים אלו (נויברט, תש"ע; Lee & Kim, 2007; Sharp & Ganong, 2000), וכי תחושת הסיפוק מחיי הנישואין מושפעת מתיאום ציפיות ותגמול מחיי הנישואין (White, 1991). כמו כן נמצא, כי לאמונה דתית השפעה רבה יותר בקרב גברים על חיי הנישואין, והם בעלי תחושת סיפוק ורווחה נפשית גבוהה יותר מחיי נישואיהם מאשר נשותיהם (Fowers, 1991), ואילו הנשים מוכנות להעמיק בלימוד הקשור בחינוך טרום נישואין, והן בעלות גישה חיובית יותר כלפי חינוך זה (Crowe, 2004; Silliman & Schumm, 1995). McGeorge & Carlson (2006) טוענים, כי לא נמצא שוני בהשפעת חינוך טרום נישואין בקרב הגברים או נשים, ולכך מצטרפות נויברט (תש"ע) וקולך (2007), המציינות כי כיום ישנה תפיסה, כי בני הזוג הינם שווים משקל במערכת הזוגית מתוך הספרות, לא ניתן להציג עמדה חד משמעית לגבי היות המגדר גורם מתווך בקשר בין חינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין. מחד ניתן לטעון, כי גברים עשויים להפיק תועלת מחינוך טרום נישואין בכך שילמדו את הדברים הזקוקים אצלם לחיזוק בהתאם לממצאי מבדק שניתן לערוך לפני הלימוד (Holman, Larson, and Harmer, 1994), מאידך, נשים עשויות להפיק תועלת עקיפה מחינוך טרום נישואין, וזאת על ידי השתתפות בני זוגן בתוכנית בו נלמדת קבלת האחריות הכרוכה בחיי הנישואין (Baucom et al., 2006; Petty, 2002; Valiente et al., 2007), ובתוך כך השתתפות שוויונית במטלות היום-יום, כך שתתאפשר רווחה נפשית בחיי הנישואין הן לגבר והן לאשה (Fowers, 1991).

לאור הספרות שנסקרה הועלתה ההשערה, כי מגדר הינו גורם מתווך בין חינוך טרום נישואין לבין הסיפוק מחיי הנישואין. חלק מהספרות מצביעה על מגמה בה מתקיים פער ושוני בין המינים בתחושת הסיפוק מחיי הנישואין, אשר מושפעת ישירות ממינו של הפרט. ניתן לשאוב עידוד מממצאי המחקר הנוכחי, כי המגדר אינו משמש כגורם

מתווך בין חינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי הנישואין, וכי אין שוני מגדרי בקבלת חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי, וזאת מכיוון שבהתאם לנמצא בספרות, אף כאן, נראה שלתוכניות חינוך טרום נישואין חשיבות שווה בקרב המינים. וכך, מתקיים למעשה איזון מסוים בין המידע אותו מביא החתן לחיי הנישואין ובין המידע אותו מביאה הכלה. לאחר החתונה, בידי בני הזוג האפשרות ליישם את החומר הנלמד, וביכולתם של בני הזוג אף לרכושידע נוסף על גבי המסד שנבנה בחינוך טרום נישואין, ועל ידי כך הם עשויים להשיג תחושת סיפוק בחיי הנישואין.

7.5 המגדר כגורם מתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות במגזר הדתי

לאומי יהודי

מגדר לא נמצא כגורם מתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות במגזר הדתי לאומי יהודי. יחד עם זאת, בניתוח ממצאים נוספים, נמצא קשר חיובי חזק יותר בין הנשים לתפיסת ההדרכה, המדריכה וגישת המודרכת להדרכה על תחושת הסיפוק מחיי האישות, לעומת הגברים. Larson et al. (1998) מצאו, כי הגברים הושפעו בצורה ישירה מהתנהלות והתנהגות נשותיהן, והן למעשה הגורם המרכזי ליצירת תחושת סיפוק מיני בחיי נישואיהם. בנוסף אותרו מדדי ניבוי בתקופת טרום הנישואין, אשר ביכולתם להעניק תחושת סיפוק מיני מחיי הנישואין. בקרב שני המינים התקשורת משמשת מדד ניבוי מרכזי של תחושת הסיפוק המיני בחיי הנישואין. תקשורת פתוחה מצידה של האשה, ותקשורת אמפאטית מצד הגבר מאפשרות מרחב לדו-שיח זוגי (Larson et al., 1998). תקשורת זוגית, הערכה עצמית ורכישת כלים ליצירת יציבות זוגית הינם נושאים הנלמדים בחינוך טרום נישואין (נויבירט, תש"ע; קולך, 2007; 1990; Senediak, 2006; McGeorge & Carlson, 2006) וביכולתם להשפיע בצורה חיובית על תחושת הסיפוק מחיי האישות בחיי הנישואין (Larson et al., 1998). Larson et al. (1998) מציינים, כי למדדי הניבוי בתקופת טרום הנישואין יכולת השפעה רבה יותר על תחושת הסיפוק מחיי האישות בחיי הנישואין בקרב נשים, ועל ידי כך קיימת השפעה עקיפה גם על הגברים. מכאן נראה, כי ישנו קשר חזק יותר בין התנהגות האשה ובין תחושת הסיפוק שלה, ועל ידי כך מתחזק גם הקשר בין תחושת הסיפוק של בן זוגה לבין סיפוקו מחיי האישות. כפי שפורט לעיל, ישנו פער בחשיפה למידע פורמאלי בנושאי זוגיות ומשפחה, מיניות וחיי אישות בין הגברים לנשים במגזר הדתי לאומי יהודי (ויס, 2000). בעוד הגברים חשופים למסרים השוללים עיסוק בנושאים אלו, ואינם מקבלים מידע פורמאלי כלל (ויס, 2000), הנשים חשופות יותר לתכנים אלו, אך עדיין מתקיים מצב בו חלקן חשות

יחס שלילי לגבי חיי אישות (נויבירט, תש"ע). Ribner & Rosenbaum (2005) מציינים, כי ועל מנת להשיג ולחזק את הערכתן העצמית של נשות המגזר הדתי לאומי יהודי, יש צורך להעניק לכלה מענה למצוקותיה הקשורות בחיי אישות. חינוך טרום נישואין צריך להשאיר רושם חיובי ומציאותי לגבי הקשור בחיי האישות (נויבירט, תש"ע).

כלה, מהמגזר הדתי לאומי יהודי, אשר משתתפת בתוכנית לימוד טרום נישואין רוכשת כלים לבניית הזוגיות ושמירה על יציבותה, וכן רוכשת מיומנויות תקשורת זוגית, ויש ביכולתה לקבל מענה לשאלות ונושאים אשר אינם נידונים במרחב הציבורי. ברכישת ידע זה קיימת היכולת לחזק את תחושת ההערכה העצמית והביטחון האישי, ובכך לתרום לשיפור תחושת הסיפוק מחיי האישות בחיי הנישואין, ובכך בדרך עקיפה ישפיע לימוד הכלה אף על תחושת הסיפוק מחיי האישות של בן זוגה. אף החתן, אשר נוטל חלק בתוכנית חינוך טרום נישואין, רוכש מיומנויות תקשורת זוגיות, אשר ביכולתן ליצור תחושת סיפוק מחיי האישות בקרב כלתו. ובכך למעשה להשפיע בצורה ישירה ועקיפה על תחושת הסיפוק המיני בחיי הנישואין על שניהם גם יחד.

כאמור, במחקר זה נמצא כי מגדר אינו מתווך את הקשר בין חינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות במגזר הדתי לאומי יהודי. השערה זו, נשענה על הספרות העוסקת באוכלוסיית המחקר, אשר מעלה פער בין ידיעותיהם של הנשים והגברים בחיי אישות. ממצא זה, יחד עם הממצא המעיד על קשר חיובי בין קבלת חינוך טרום נישואין לבין תחושת סיפוק מחיי האישות, מסמנים מגמה מעודדת, מכיוון שלמעשה ממצאים אלו מבטלים את הפערים המדווחים בספרות בין המינים בנושא ידיעותיהם בתחום חיי האישות. נוצר למעשה מצב בו בני הזוג, בתום תקופת הלימוד בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי, נמצאים במקום שווה ואין הבדל או קשר בין המגדר ובין יכולתם לקבל מידע בנושאים אלו, וכמו כן לא נמצא קשר לאחר מכן בין המגדר לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות בחיי נישואיהם.

7.6 ממצאים וניתוחים נוספים

תת פרק זה ידון בממצאים נוספים שהתקבלו במחקר זה, שאינם קשורים ישירות לאחת מהשערות המחקר. כמו כן, ייערך דיון בממצאי הניתוחים הנוספים.

7.6.1 מאפייני חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי.

חינוך טרום נישואין ניתן בשלב מוקדם של הזוגיות, בין האירוסין לנישואין. המשיבים השתתפו בחמישה עד שמונה מפגשים, כשאורך ממוצע של כל מפגש כשעה וחצי. ממצאים אלו תואמים את ממצאיהם של Clay (2004) ו-Silliman & Schumm (1995) אשר מצאו, כי אנשים בעלי אמונה דתית מוכנים להקדיש זמן רב יותר ללימוד תוך השתתפות בקורסים ארוכים ומחייבים יותר, והם בעלי מוכנות ללימוד בשלב מוקדם בזוגיות. אנשי המגזר הדתי לאומי יהודי, שהינם בעלי אמונה דתית, מקדישים כאמור זמן רב יותר ללימוד, טרום נישואין, לעומת מפגש יחידני או שני מפגשים בלבד בציבור הכללי (הרבנות הראשית, 2008; צהר, 2008). מספר המפגשים ואורכם תואם גם את ממצאיה של נויבירט (תש"ע), שמצאה שמספר ממוצע של מפגשי הלימוד עומד על שבעה מפגשים ואורכו הממוצע של כל מפגש הינו בין שעה וחצי לשעתיים.

קיימת שונות גדולה בממצאים המראים את אורכם ומספרם של המפגשים (ראה: לוח 3), כשבקצה אחד עד ארבעה מפגשים ובשני שלושה עשר ומעלה, ובטווח של שעה עד שלוש שעות ומעלה לכל מפגש. ניתן להסביר שונות זו, בכך שכיום אין תוכנית ליבה או נוהל מובנה להדרסת חתנים וכלות. בהתאם לזאת, כל מדריך עושה כראות עיניו בכמות התכנים והזמנים המוקדשים לכל נושא ונושא. כדוגמה לכך, ניתן לצטט את משיבה מס' 232 (ראה: נספח ו):

"המדריכה שלי ... מנוסה בעלת רקע בנושאים של זוגיות ומשפחה. לעומת המדריך של

בעלי...המדריכה... מרקע חר'לי ולכן ההדרכות שלה הרבה פעמים היו יותר בכיוון זה,

לעומת המדריך של בעלי שהוא מאד מאד דתי לאומי פתוח, והגישה בהתאם!

לאחר דיון בממצאי הרקע לחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי, ניתן לדון בקבלת המידע בחינוך טרום נישואין במגזר זה.

ממצא נוסף הקשור למאפייני חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי, מעיד על כך שרובם המוחלט של המשיבים קיבלו הדרכה פרטנית (ראה: לוח 3). עוד עולה מן הממצאים, כי נמצא קשר בין מספר האנשים שהשתתפו בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות (ראה: לוח 12), כך שהדרכה פרטנית מגבירה את תחושת הסיפוק מחיי האישות. מעניין לציין את הממצא אשר מתאר קשר שלילי בין מספר השעות בכל מפגש בהדרכה לבין

תחושת הסיפוק מחיי הנישואין, כפי שמוצג בלוח 13. ככל שהיו פחות שעות בכל מפגש, כך תחושת הסיפוק מחיי הנישואין עלתה.

כאמור, חלק מהנושאים המועלים במהלך הלימוד בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי, הינם נושאים אשר מוצנעים עד אז תחת קשרי שתיקה ואינם נמנים בין הנושאים המופיעים בשיח הפתוח במגזר זה (ויס, 2000; נויבירט, תש"ע). כמו כן, רוב הידע הנרכש בתהליך ההדרכה בחינוך טרום נישואין הינו ידע חדש וזר לחתן או לכלה המודרכים. בעקבות כך, ההדרכה בחינוך טרום נישואין נתפסת כמקום המאפשר קבלת מידע זה מבלי להפר את הנורמות החברתיות הנהוגות במגזר, ומצופה מהמדריכים להוות מקור מידע גם לנושאים אלו (נויבירט, תש"ע). ניתן לומר, כי הדרכה פרטנית מגבירה את תחושת הסיפוק מחיי האישות, וזאת בעקבות הממצא המתאר את הקשר שנמצא בין מספר האנשים שהשתתפו בחינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות. ניתן להסביר זאת בכך, שכאשר מתקיימת הדרכה פרטנית, וקיים דו שיח פתוח ומקבל המאפשר שאילת שאלות והבנת החומר הנלמד כראוי, אזי יצא המודרך עם ידיעות המותאמות בצורה מדויקת יותר לצרכיו האישיים. המודרך פחות יתבייש לשאול ויתאפשר לימוד אמיתי. בעוד שכאשר מתקיים לימוד בנושא חיי אישות בפורום רחב יותר, אפילו שני מודרכים, ייתכן שיופר האיזון, תחושת הפתיחות תתעמעם ותיווצר מבוכה.

רוב המידע המתקבל בתהליך ההדרכה בחינוך טרום נישואין הינו מידע חדש, שאף נוגע בנושאים המוגדרים כטאבו. בניסיון להסביר את הממצא המתאר קשר שלילי בין מספר השעות בכל מפגש בהדרכה לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין, ניתן להניח, שהמעמד החדש של החתן והכלה בהיותם נחשפים למידע רב שברובו אינו מוכר, נותן את אותותיו. כאשר "מועמס" מידע חדש רב במפגש אחד ארוך המודרך עלול להתבלבל או לזכור רק קטעים מסוימים מתוך ההדרכה. למודרכים אין את המשאבים לעבד את כל המידע החדש, כיוון שזם טרודים הן בהכנות גשמיות לקראת הנישואין, והן בהתרגשות ובמתח האופפים זמנים אלו. כאשר זמן ההדרכה הינו קצוב, וההדרכה הינה מסודרת ומובנית, ניתן לעכל את המידע ולהעצים את עצמך בעזרתו, ובכך להגביר את הסיפוק מחיי הנישואין.

7.6.2 המדריכים בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי.

מעל שני שליש מהמשיבים, העידו כי קבלו הדרכה מידי מדריך בעל הכשרה פורמאלית כמו כן, תשעים ושבעה אחוזים מקרב המדריכים במחקר הנוכחי ייצגו את הדת (מדריכות כלה, רבנים, מדריכי חתנים ורבניות).

במחקר הנוכחי. נמצא קשר בין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין לבין רמת ההכשרה הפורמאלית של המדריכים, כמוצג בלוח 11.

Silliman & Schumm (1995) טוענים, כי אנשים בעלי אמונה דתית מעדיפים מדריך שהוא איש דת בחינוך טרום נישואין. על זאת מוסיפה נויבירט (תש"ע), שבחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי, המדריכים נתפסים כמקור המידע העיקרי לקבלת מידע בנושאים אשר אינם מהווים נושאים לשיח פתוח. כאמור, כל המשיבים קבלו את הדרכתם במקביל לתקופת השינויים שהתרחשו ועדיין מתרחשים, בחינוך טרום נישואין בארץ בכלל, ובמגזר הדתי לאומי יהודי בפרט (נויבירט, תש"ע; קולך, 2007).

כאמור, רובם המוחלט של המדריכים היו אנשי דת, ממצא זה תואם את הספרות. כמו כן, רובם שלהמדריכים במחקר זה, היו בעלי הכשרה פורמאלית. השוני בהכשרת המדריך עלול להוביל להבדלים בהדרכות המתקבלות. מדריך בעל ידע, שרכש את מיומנות חינוך טרום הנישואין כמשנה סדורה עשוי להעניק מידע בצורה מובנית וברורה, תוך שימת דגש על מילוי צרכי המודרך, ותוך לימוד מתמשך ומתחדש ושמירה על מקצועיות והתמקצעות עם התאמת התכנים להשתנות העיתים. מדריך אשר לא עבר הכשרה פורמאלית ואיננו מתעדכן ומתחדש, עלול להדמות לרופא או פסיכולוג המטפלים ללא דיפלומה.

את הקשר בין הכשרתו הפורמאלית של המדריך לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין ניתן לתלות בכך, שמדריך המוכשר בצורה פורמאלית, ככל הנראה יודע להעביר את המידע, ההלכתי, הזוגי והקשור בחיי אישות, בצורה מובנית וסדורה ובכך להפחית בצורה משמעותית את תחושת העומס על הזוג הצעיר לנוכח המלאי החדש של הלכות ומצבי חיים זוגיים. בנוסף, סביר להניח כי מדריך בעל הכשרה פורמאלית, יצליח להשרות אורח נינוחה ולדבר גם על הקשיים וגם על החוויות והזמנים היפים בחיי הנישואין, ובכך יניח תשתית להתנהלות החיים הזוגיים בצורה טובה יותר, וכתוצאה מכך תיווצר תחושת סיפוק מחיי הנישואין.

למרות שרוב המדריכים הינם בעלי הכשרה פורמאלית, נמצא, במחקר הנוכחי, פער בין הצרכים והציפיות של המודרכים לקבלת מידע בחינוך טרום נישואין, הבא לידי ביטוי בהתייחסותם לתפיסת חשיבות קבלת מידע בחינוך טרום נישואין, לבין קבלת המידע בפועל, בהדרכתם. על מנת לנסות להסביר פער זה, ניתן לשער כי המדריכים הוכשרו ורכשו ידע בהשפעת הגישה הישנה לחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי, אשר שמה דגש על הלימוד

ההלכתי. נראה כי גם כאן מתקיים תהליך של "דור מעבר". למרות שהמדריכים הורגלו להעביר רק או בעיקר את הלימוד ההלכתי, הם נדרשים כעת לתת מענה בתכנים מגוונים של זוגיות ומשפחה וחיי אישות. גם אם המדריכים טורחים להתמקצע ולהתעדכן, הרי הם בעצמם חייבים לעבור את תהליך השינוי ולהתמודד עמו. נוצר מצב בו מדריך אמור להעביר מידע בנושא שאולי אינו ברור לו אישית די הצורך, שאולי לא חש הזדהות עימו, או שהוא בעצמו נושא משקעים ובעיות סביבו. מדריך או מדריכה, עשויים להתקשות בלימוד קדושת חיי האישות ויפיים, אם אינם מאמינים בכך. על כן, למרות השינויים שנעשו בתחום הדרכת חתנים וכלות באופן כללי, יכול להיות שטרם נעשו שינויים בצורה פרטנית-אישית אצל כל מדריך ומדריכה, כך שגם אם נעשו שינויים בתכנים הנלמדים, עדיין לא רכשו המדריכים די ניסיון, ידע או כלים על מנת להעביר תכנים אלה, ועל כן עדיין קיים דגש על הנושא ההלכתי.

דוגמה לכך ניתן להביא מהפער שנמצא בין קבלת חומר כתוב בנושאי האינטימיות והמיניות מהמדריכים, אשר מעל למחצית מהמשיבים דיווחו כי קבלו חומר כזה, לבין מעל שני שלישים מהמשיבים אשר העידו, כי כלל לא נעשה שימוש בחומרים אלו בזמן ההדרכה. המדריכים מהדור הקודם מוצאים עצמם מחויבים לשוחח על נושאים כמיניות וחיי אישות, אך עוד לא הבשילו או למדו כיצד לעשות זאת, ואולי חסרים בידם הכלים. כך נוצר מצב שהמוצא למבוי סתום זה הינו הענקת חומר כתוב, מתוך תחושה של התייחסות לנושא, אך חוסר שימוש בחומר הכתוב, מתוך חוסר ידע או חוסר מסוגלות. קל יותר לדבר על נושא כזוגיות ומשפחה, כיוון שזהו נושא שאף אם אינו בשל דיו בקרב המדריך, הוא לא נתפס כמאיים ולא חושף מבוכות כמו בסוגיית חיי האישות. בנוסף, ישנו מבחר גדול ומגוון של ספרות מקצועית וסדנאות המוצעות לציבור הרחב בנושא זוגיות ומשפחה, אשר חלקן מותאמות למגזר הדתי לאומי יהודי. בניגוד לכך, ישנו חוסר בזמינותם והשגתם של מקורות מקצועיים ההולמים את צרכי המגזר בנושא חיי אישות.

7.6.3 גישת המודרכים בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי.

במחקר זה נמצא קשר בין גישת המודרך ותפיסתו את ההדרכה לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות (ראה: לוח 10). ככל שהמשיב הציג גישה חיובית יותר כלפי הלימוד בחינוך טרום נישואין, כך הוא חש תחושת סיפוק רבה יותר מחיי האישות, וכן ככל שהמשיב תפס את הדרכתו בצורה חיובית יותר, כך הוא חש תחושת סיפוק רבה יותר מחיי האישות. כדאי לציין כי בממצאים אלו קיים הבדל בהתפלגות מגדרית, כאשר נמצא קשר בין הנשים לבין קשרים אלו, בעוד שקשרים אלו לא נמצאו בקרב הגברים.

כפי שהוזכר לעיל Larson et al. (1998) דיווחו, כי תחושת הסיפוק מחיי האישות בקרב גברים נשואים הושפעה בצורה ישירה מהתנהגות נשותיהן, וכי נשים בעלות הערכה עצמית הראו יכולת רבה יותר לחוש סיפוק מחיי אישות. מסקנתם הייתה, כי בלימוד בחינוך טרום נישואין ניתן להעצים את המודרך בנושא הערכה עצמית, ועל ידי כך להשפיע לטובה על חיי האישות. בנוסף, דווח בספרות, כי נשים מביעות גישה חיובית יותר כלפי חינוך טרום נישואין, והן מוכנות להעמיק בתכנים הקשורים בנושא זה (Crowe, 2004; Silliman & Schumm, 1995). יחד עם זאת, מין המשתתף בתוכניות חינוך טרום נישואין איננו משמש כגורם משפיע על תוצריו של חינוך זה (McGeorge & Carlson, 2006).

מן הממצאים, עולה כי קיימות השפעות של גישת המודרך ותפיסתו את הלימוד בחינוך טרום נישואין, על תחושת הסיפוק מחיי האישות. ניתן להניח, כי ככל שהמודרך חש שהלימוד תורם לו ורואה את חינוך טרום נישואין כדבר חשוב, כך עולים הסיכויים שהמודרך ירכוש מידע רב יותר וכלים להתמודדות המותאמים לצרכיו, ועל ידי כך יוכל להפיק תחושת סיפוק רבה יותר מחיי האישות. בנוסף נמצא הבדל מגדרי, כך שנשים הציגו תחושת סיפוק רבה יותר מחיי האישות הקשורה בגישתן ותפיסתן את ההדרכה לעומת הגברים במחקר. ממצא זה תואם את הספרות המציגה גישה חיובית יותר בקרב נשים כלפי חינוך טרום נישואין. כמו כן, בהסתמך על הספרות, ניתן לשער ולומר, כי על ידי הענקת ידע והדרכה טובה אשר נותנים מענה לצורכיהן של הכלות המודרכות, הערכתן העצמית עשויה לעלות ותפיסתן את ההדרכה תהיה חיובית יותר. באמצעות כך, ניתן יהיה להשפיע בצורה ישירה על תחושת הסיפוק מחיי האישות בקרב הכלות, ועל ידי כך בעקיפין אף בקרב החתנים.

7.6.4 קבלת מידע בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי.

מן הממצאים (ראה: לוחות 3 ו-5), עולה כי קרוב לשלושת רבעי מהמשיבים ענו, כי קיבלו תכנים בנושא ההלכה במידה רבה או רבה מאד במענה לשאלה על חלוקת הזמנים והקדשתם לתכני הלימוד השונים. כאשר נשאלו המשיבים בצורה פרטנית לגבי קבלת המידע בנושא ההלכה, קרוב לשמונים אחוזים מהם דיווחו, כי קבלו מידע בנושא זה במידה רבה או רבה מאד, בעוד שרק אחוז אחד מהמשיבים ענו שקיבלו במידה מועטה או כלל לא קבלו. ניתן לצטט את משיב מס' 1082 שכתב (ראה: נספח ו):

"... עברתי הדרכה הלכתית גרידא עם מפגש קצר אחד על אישות ושלוש ביל"

בעוד שלימוד נושא ההלכה תפס חלק ארי מזמן ההדרכה, רק כמחצית מקרב המשיבים דיווחו על קבלת מידע במידה רבה או רבה מאד בנושא זוגיות ומשפחה, ורק קצת יותר משליש דיווחו על קבלת מידע בנושא אישות במידה רבה או רבה מאד. יתרה מכך, כמעט שני שלישי מהמשיבים דיווחו על הקדשת זמן מועטת או מועטת מאד לנושאי מיניות ואינטימיות, כאשר נשאלו על כך בצורה כללית.

ממצאים אלו, תואמים את המצוי בספרות בנוגע לכך שמרכזו של הלימוד הינו הפן ההלכתי (נויבירט, תש"ע; קולך, 2007), וזאת לעומת לימוד נושאי מיניות, אינטימיות וחיי אישות, עליהם מוטל טאבו במגזר זה עד סמוך לחתונה, כפי שמציינים זאת ויס (2000), נויבירט (תש"ע) ו-Ribner & Rosenbaum (2005). הסבר להקדשת הזמנים הרבה ללימוד עולם התוכן ההלכתי, הינו השורש של תפיסת העולם הדתית. בעוד שנושאים כזוגיות ומשפחה ניתנים ללימוד גם לאחר החתונה, הנושא ההלכתי-הבסיסי מצריך עשייה מידית עם החתונה כאשר אדם דתי מתחתן, הוא משנה סטאטוס הלכתי ונפתחת לפניו מערכת מצוות שלמה, אשר לא היה מצווה בהקודם, ולכן מרגע החתונה הוא חייב להיות מצוי במצוות הקשורות לעולמו החדש. נקודת זינוק זו, איננה מאפשרת דחייה של הלימוד לזמן אחר. החתן והכלה צריכים להגיע מוכנים מבחינת הכרת ההלכה היהודית ליום חתונתם על מנת להמשיך לחיות את חייהם לפי אמונתם. הסבר אפשרי נוסף להקדשת זמן רב ללימוד הנושא ההלכתי, הינו האפשרות להכניס בתוך לימוד זה את הנושאים שנחשבו כטאבו עד עכשיו ולהתגבר על מחסום הצניעות של נושאים אלו, כך שעולם ההלכה נותן בעצם אצטלה לדון בנושאים אלו בדרך פורמאלית ופתוחה. בנוסף, כפי שמובא על ידי נויבירט (תש"ע), אחת ממטרותיו של חינוך טרום נישואין במגזר זה היא חיזוק התא המשפחתי היהודי המסורתי, והלכה הינה אחד מן היסודות להנחיל זאת. כך נוצר מצב בו ראשית מוקדש זמן ללימוד ההלכה, על מנת "לצאת ידי חובת" לימוד אשר איננו ניתן לדיחוי, ורק לאחר מכן, אם נישאר זמן ורצון ניתן להעשיר את התכנים ולהוסיף עליהם נושאים שונים ומגוונים. בנוסף, ניתן לשער כי לימוד נושאי זוגיות ומשפחה תופס את מקומו עוד לפני לימוד נושאי מיניות ואינטימיות וחיי אישות, היות קל לפתח שיח הקשור לזוגיות ומשפחה כהמשך ישיר לחלק מלימוד ההלכות, כיוון שהנושאים שזורים זה בזה, ולעיתים אף לא נלמדים כנושא העומד בפני עצמו. זאת לעומת נושא המיניות וחיי אישות, אשר נתפס כטאבו ויש בלימודו מעין "פריצת גבולות" והוא עלול להיחשב כנושא מאיים ומביך.

7.6.5 תפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי.

בדומה לקבלת מידע בנושאי הלימוד בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי, בו למעשה דורגו בסדר יורד קבלת מידע של הנושאים הלכה, זוגיות ומשפחה וחיי אישות (ראה: לוח5); אף בדירוג תפיסת חשיבות קבלת המידע בחינוך טרום נישואין, מקבל נושא קבלת מידע בנושא ההלכה מירב חשיבות (ראה: לוח6). רובם המוחלט של המשיבים חשו שקבלת מידע בנושא זה הינו חשוב או חשוב מאד. קיימת הלימה בין הספרות המדווחת שמרכזו של הלימוד הינו הפן ההלכתי (נויבירט, תש"ע; קולך, 2007) לבין ממצאים אלו. לכן ניתן לשער, כי החתנים והכלות חשים שלימוד ההלכה הינו הדבר הראשון שיש ללמוד, מכיוון שלימוד זה נותן מענה למרב השאלות והצרכים העומדים בפניהם בפתחו של פרק חייהם החדש, ומעניק הסבר למצופה מהם לפי הגדרים ההלכתיים-דתיים.

7.6.6 ההבדל המגדרי בקבלת מידע בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי.

למרות שלא נמצא הבדל מגדרי בקבלת חינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי וההשערה בנושא זה לא אוששה, קיים הבדל בהתבוננות פרטנית בנושאי הלימוד השונים כפי שמוצג בלוח5. שני המינים קבלו מידע רב בנושא ההלכתי, בעוד שבתחום יחסי אישות, מעל לשליש מהגברים והנשים קיבלו מידע במידה מועטה או לא קיבלו כלל. הפער בין המינים מתגלה, כאשר מסתכלים על ההתפלגות המגדרית של קבלת מידע בנושא זוגיות ומשפחה. בעוד שכשני שלישי מהגברים קבלו מידע בנושא זוגיות ומשפחה במידה רבה ורבה מאד פחות ממחצית מהנשים קבלו מידע בנושא זה במידה רבה ורבה מאד.

ניתן לשער, כי הסיבה לשוני המגדרי בקבלת המידע בנושא זוגיות ומשפחה שייך להתהוות "דור מעבר" בהתייחס לחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי. דור זה מהווה גשר בין הגישה הישנה, שדגלה רק בלימוד נושא ההלכה, לבין הגישה החדשה שטוענת, כי יש לשלב בין תכנים שונים הכוללים הלכה, זוגיות ומשפחה וחיי אישות למכלול שלם היוצר אינטגרציה הוליסטית בין הנושאים. הגישה החדשה דוגלת בשותפות שוויונית של שני בני הזוג במערכת הזוגית. בשנים האחרונות מתקיים תהליך של התאמת תכני הלימוד לצרכיהם של החתנים והכלות במגזר, מתוך הבנת הצורך בהענקת מידע בנושאים אלו הן לכלות והן לחתנים (נויבירט, תש"ע; קולך, 2007). מכיוון שכל המשיבים התחתנו בחמש השנים האחרונות, ניתן לשער כי רובם מושפעים מתהליך זה.

חינוך טרום נישואין בעברו לא העניק מידע בנושא זוגיות ומשפחה. המשיבים, אשר הינם חלק מ"דור המעבר" אומנם קבלו מידע בנושא זוגיות ומשפחה, אך במידה מועטה יחסית לציפיותיהם או לצרכיהם. ייתכן כי הפער, הינו פער מלאכותי בלבד שנוצר עקב הפערים הראשוניים בקבלת מידע בנושא זה בין נשים לגברים. כפי שדווח בספרות, נשים חשופות יותר למידע פורמאלי בנושאי זוגיות ומשפחה. כך נוצר מצב בו הן מגיעות לחינוך טרום נישואין עם סך מסוים של ידע קודם, בעוד הגברים מגיעים ללימוד זה ללא ידע מקדים. שני המינים מקבלים מידע בצורה שווה, אך מכיוון שבאוזני הגבר המידע חדש ובאוזני האישה חלק מהמידע מהווה חזרה על ידע קודם, נוצר רושם, כי הגבר קיבל מידע רב יותר לעומת האישה, אך בפועל ניתן מידע ברמה אחידה. ניתן לחזק השערה זו על ידי ציטוט משיב מס' 1222 (ראה: נספח ח):

"לדעתי, יש לשלב בדחיפות בישיבות התיכונים שיעורים בנושא החינוך לזוגיות ומשפחה,

ואם יטענו שמדובר בגיל צעיר מדי, הרי שחוכה... כי נושאים... אלו יועברו בישיבות ההסדר"

7.6.7 ההבדל המגדרי בתפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי.

כאשר מסתכלים רק על דירוג הנושאים הנתפסים כחשובים מאד בחינוך טרום נישואין כפי שמוצג בלוח 6, ניתן לראות, כי בקרב הנשים ישנו הבדל בסולם תפישת חשיבות קבלת המידע, כך שנושא הלימוד שמקבל את המקום הראשון הוא תחום יחסי אישות, אחריו דורגו במידה שווה לימוד נושא ההלכה וזוגיות ומשפחה. לעומת זאת בקרב הגברים סולם החשיבות בסדר יורד הוא: הלכה, זוגיות ומשפחה ורק לבסוף תחום יחסי אישות. מתקיימת הלימה יחסית בין המינים לגבי תפיסת חשיבות קבלת המידע בנושא זוגיות ומשפחה, אך ישנו הבדל מגדרי בין תפיסת חשיבות קבלת המידע לבין קבלת המידע בפועל בנושא זה (ראה: לוח 5). בעוד הגברים קבלו יותר מידע והייתה הלימה בין תחושת תפיסת חשיבות קבלת המידע לבין קבלתו, בקרב הנשים מוצג פער בין תפיסת חשיבות קבלת המידע בנושא זוגיות ומשפחה לבין קבלת מידע בנושא זה בפועל. מכאן ניתן להסיק, כיציפיותיהן של הנשים לקבלת מידע בנושא זוגיות ומשפחה הינן גבוהות, אך אינן באות על סיפוקן. הסבר להבדל בקבלת המידע ניתן בתת הפרק הקודם.

את הממצא כי נשים מדרגות את תפיסת חשיבות המידע בנושא חיי אישות במקום הראשון, בעוד הגברים מדרגים אותה במקום האחרון, ניתן אולי לתלות בכך, שהכלה חשה שעם הלכה, אפילו שהיא חדשה, היא כבר יודעת

להתמודד, כיוון שהיא עברה מספר שלבים בחייה בלימוד ההלכה ודבר זה מושרש ונטוע בה כדרך חיים. אך התמודדות עם נושא כחיי אישות נראה מסובך וקשה יותר, היות ונושא חיי אישות הינו עלום מבחינתה (נויבירט, תש"ע; Ribner & Rosenbaum, 2005). יתרה מכך, היא נחשפת לשמועות ולתרבות המערב (כהן, 2004; נויבירט, תש"ע; סטולמן, 2004), ומקבלת מושג לגבי המפגש המיני הראשון וכל הכרוך בו בצורה אשר לעיתים איננה משקפת את המציאות. ניתן לבסס השערה זו מציטוט דבריה של משיבה מספר 1012 (ראה: נספח ז):

"פחות הלכה- ניתן ללימוד עצמי/ פחות מביך לשאול"

הכלה הדתית לאומית יהודית מבקשת לקבל מענה על מצוקותיה ומצפה לקבל הדרכה טובה לקראת חיי האישות, אשר תשאיר רושם חיובי, אך גם מציאותי על חיי האישות במסגרת הלימוד בחינוך טרום נישואין. לאור כל האמור לעיל, ניתן להצביע על חוסר הלימה בין צרכי המודרך לבין הדרכתו. "דור המעבר" מנסה לגשר בין צרכים שונים של החתנים והכלות המודרכים לבין גישות ההדרכה השונות הגישה הישנה, אשר עסקה רק בלימוד הלכה, והגישה החדשה, אשר דוגלת בלימוד מכלול הנושאים המרכיבים את השלם. כך שנושאם כווגיות ומשפחה וחיי אישות כבר הוכנסו לתכני הלימוד, אך עדיין לא בצורה המספקת את צרכי הדור המודרך.

7.6.8 הקשר בין תחושת סיפוק מחיי נישואין לתחושת סיפוק מחיי אישות.

ממצא שלכאורה נראה כמובן מאליו, הוא הקשר שנמצא בין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות, כפי שמוצג בלוח 14. הקשר נראה הגיוני ואינטואיטיבי, אך יחד עם זאת מעניין לראותו בצורה מבוססת עובדות. לא נמצא הבדל מגדרי בקשר זה.

Novak (2007), מצא קשר חיובי בין יחסי האישות לבין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין. כך שחיי אישות מהנים מביאים לידי תחושת סיפוק רבה יותר בחיי הנישואין. כפי שפורט לעיל, נויבירט (תש"ע) ושלד (תש"ע) מציינות את טקס הנישואין כנקודת המפנה, אשר מתירה את המגע הגופני בין החתן לכלה במגזר הדתי לאומי יהודי, ואף יותר מכך, הופכת אותו למצווה שהיא חובה וזכות גם יחד. יחד עם זאת, שלד (תש"ע) טוענת, כי מצב זה הינו בעל פוטנציאל לחצני גבוה. המענה למצב זה, מצוי אצל נויבירט (תש"ע), הטוענת כי לחינוך טרום נישואין קיימת השפעה מיידית על חיי האישות תוך צמצום משמעותי של שכיחות הקשיים והסיבוכים הקשורים לתחילת הדרך הזוגית.

חיי הנישואין הינם מכלול שלם המאגד את עולמם האינטלקטואלי-רוחני של בני הזוג יחד עם מימושם הפיזי. מיזוג זה של גשמי ורוחני הינו המיזוג הנכון על מנת לשמר ולהעצים את חיי הנישואין, ומהווההשלמת שני מרכיבים, אשר כל אחד בפני עצמו הינו חסר ומעורר חוסר שביעות רצון. משיבה מספר 2404 מציגה זאת יפה (ראה: נספח ז):

"...האדם שאיתו את מקיימת יחסי אישות הוא האיש שאת בחרת-

וכמו שהוא מכבד אותך בחיים הרגילים קל וחומר בחיי אישות."

בין חיי הנישואין לחיי האישות קיימת פעולת גומלין, כך ניתן למצוא לעיתים שחיי נישואין הם המשפיעים על חיי האישות ומעצימים את תחושת הסיפוק, ולעיתים חיי האישות הם התורמים לתחושת הסיפוק בחיי הנישואין. כמו כן, יכולה לעיתים להופיע תחושת סיפוק מחיי הנישואין, ללא תחושת סיפוק פיזית מחיי האישות, אלא תחושת סיפוק רוחנית בלבד שבצידה תכלית מסוימת, והצבת יעד להגיע גם לתחושת סיפוק פיזית בעתיד יחד עם הסיפוק הרוחני, כפי שמעידה משיבה מס' 2402 (ראה: נספח ח):

"... מכיוון שההנאה היא יחסית מועטה זה כמובן גורם לחוסר חשק. אנו מוצאים הבדלים שקשורים... ליחסי

אישות... יש בי את ההבנה שגם אם אני לא רוצה (דבר שקורה לעיתים קרובות- מחשש מהכאב ומהדיעה

שכנראה לא אגיע לסיפוק מלא) אני עושה את זה גם עבור בעלי ועבור טיב היחסים בינינו, ולפעמים אני אף

מופתעת לטובה!!"

ישנן משיבות רבות המציגות מצב בו הן אינן חוות סיפוק פיזי מחיי האישות, אך הן יודעות כי זהו מצב זמני, והן יודעות שיש לאן להתקדם ולשאוף. חשוב להן לציין שבני הזוג שמחים אחד בשנייה, ושלעיתים הן מופתעות לטובה ואף חשות סיפוק מחיי האישות. הן רואות בקיום יחסי אישות חלק בלתי נפרד מחיי הנישואין ומאמינות כי חיי אישות תורמים לזוגיות. חשוב להזכיר את הממצא, כי קיימת קשר בין חינוך טרום נישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות. כאשר ניתן מידע ונעשית הדרכה טובה, פתוחה ונכונה בתחום זה ישנן עדויות על מוכנות גבוהה, יכולת הנאה ותחושת רוגע בתחום חיי האישות. יחד עם זאת, ניתן לחוש בקושי הרב של החתנים והכלות הנוצר סביב הנושא המיני כאשר המדריכים התקשו להעניק מידע בנושא חיי האישות, והשאירו את המודרך להתמודד עם נושא זה לבד. כך נוצר מצב בו ההדרכה בחינוך טרום נישואין נתפסה ככישלון. שני ביסוסים לכך, ניתן להביא מציטוטן של משיבה מס' 206 (ראה: נספח ו) ומשיבה מס' 2392 (ראה: נספח ז):

"אני אדבר על עצמי, שללא ספק ההדרכה הייתה די כישלון. אני מצטערת שלא הלכתי למדריכה מקצועית

יותר שתדע להכין לדברים אינטימיים וגם שארגיש פתוחה ונינוחה יותר"

"(הלימוד, ע.ר.) עורר רתיעה וחשש, כיוון שהמעט שהיא אמרה נאמר בחוסר נוחות רב מאוד

מצידה, בלי פתיחות ומתוך עמדה של"אם יכאב לך תנשכי את השפתיי"

הקשר שנמצא בין תחושת הסיפוק מחיי הנישואין לבין תחושת הסיפוק מחיי האישות, מהווה ראי לתפיסה, שחיי

הנישואין הינם מכלול של קשר רוחני ופיזי, המעשירים זה את זה ותורמים זה לזה. ראוי לציין, כי קיימים גורמים

נוספים המשפיעים על תחושת הסיפוק מחיי האישות וקשורים לקבלת חינוך טרום נישואין, כדוגמת גישת המודרכים

בחינוך טרום נישואין, והמדריכים בחינוך זה, כפי שנדון לעיל.

8. מגבלות המחקר

ראשית, כדאי לציין את מגבלות המחקר אשר עולות מתוך הממצאים. כפי שניתן לראות קיים חוסר איזון בין המינים בקרב המשיבים. כשני שלישי מהמשיבים היו נשים. יחד עם זאת חשוב לציין, כי הפנייה למשיבים נעשתה כפנייה לבני הזוג והם אשר בחרו האם ליטול חלק במחקר או להימנע מלהשתתף בו, וכי היה קושי בהשגת משיבים למחקר, עקב עיסוקו בנושאים שהתחושה הרווחת כלפיהם היא טאבו, ולא נהוג לעסוק בהם בשיח פתוח (ויס, 2000).

ניתן להניח, שישנם מספר מניעים אשר גרמו ליותר נשים להיענות למחקר. מניע ראשון הינו הגישה הראשונית כלפי חינוך טרום נישואין. מלכתחילה נשים בעלות גישה חיובית יותר לעניין (Clay, 2004; Silliman & Schumm, 1995), ולכן הן פתוחות יותר לשיתוף פעולה בכל הקשור בחינוך טרום נישואין. בנוסף ייתכן שהנשים חשו, שיש להן יכולת לשתף גורם חיצוני בנושא פחות מדובר, אך משפיע על חייהן, בצורה ניטראלית וללא שיפוטיות. כאמור, המשיבים במחקר הנוכחי התנדבו להשתתף בו. דבר זה עלול להוביל להטיה בתוצאות המחקר היות וייתכן, כי מי שבחר להשתתף כמשיב, יחסו כלפי חינוך טרום נישואין הינו מוטה מלכתחילה.

מגבלה נוספת קשורה לכך שחסרה ספרות מקצועית וכלי מחקר התואמים את אוכלוסיית המחקר, העוסקים בחינוך טרום נישואין בארץ. הצורך לחצוב ספרות ממקורות אחרים ומתוכה להשליך על הלימוד המקדים למחקר, היווה קושי בביסוס מדעי. יש לזכור, כי הספרות המקצועית אותה רוכשים החתן והכלה הינה ספרות הלכתית והיא איננה קבילה כספרות מדעית לצורך כתיבת מחקר זה. כמו כן, היעדר ספרות מקצועית היוותה קושי באיתור כלי מחקר, וביכולת לתקף את כלי המחקר הנוכחי. דוגמה לקושי בעבודה עם כלי המחקר, הינה חלקו הראשון של שאלון "סיפוק מחיי הנישואין", אשר ייתכן ואינו משקף בצורה מספקת את המשתנה הנחקר באוכלוסיית המחקר, וזאת בהתאם למהימנות שנמצאה במחקר הנוכחי. אך יחד עם זאת, מגבלה זו מעניקה למחקר את אחד מתרומותיו, וזאת מכיוון שהיא חושפת טפח קטן לעולמו של חינוך טרום נישואין בארץ, בפרט בציבור הדתי לאומי יהודי; וכן מעניקה ספרות מקצועית וכלי מחקר חדש.

מגבלה נוספת במחקר זה, הינה היכולת המוגבלת להכללה של המידע שהתקבל על אוכלוסיות אחרות. בין אוכלוסיות אלו ניתן לכלול הן את האוכלוסייה, אשר איננה מגדירה את עצמה כדתית, והן את האוכלוסיות הדתיות,

בעלות גוון או דת אחרת. זאת בעקבות כך, שהמדגם ייצג את המגזר הדתי לאומי יהודי. יחד עם, ניתן לשער, כי לחלק מממצאי ותרומות המחקר יכולת הכללה על קבוצות נוספות.

9. תרומות המחקר

פרק תרומות המחקר מחולק לשני תת פרקים: תרומות תיאורטיות ותרומות מעשיות לעולם הקליני. בתוך תת

הפרק "תרומות מעשיות לעולם הקליני" מופיעה התייחסות למחקרים נוספים ולמדיניות.

9.1 תרומות תיאורטיות

ממצאי המחקר הנוכחי מצביעים על קשר בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי לבין תחושת סיפוק מחיי האישות. כמו כן, נמצא קשר בין תפיסת חשיבות המידע בחינוך זה לתחושת סיפוק מחיי הנישואין, וכן נמצא קשר בין סיפוק מחיי אישות לסיפוק מחיי הנישואין. יחד עם זאת, לא נמצא הבדל מגדרי בקבלת חינוך טרום נישואין, והמגדר לא נמצא כגורם מתווך את הקשרים בין חינוך טרום נישואין לסיפוק מחיי הנישואין וחיי האישות. המחקר הנוכחי תרם לזיהוי צרכי המודרכים בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי לאומי יהודי. צרכים אלו נבדקו בעזרת בדיקת תפיסת חשיבות המידע בחינוך טרום נישואין, והעניקו במה לקולות הגברים ולקולות הנשים במגזר. כך ניתן לראות את המגמות המתבקשות על ידי המודרכים בתכני הלימוד.

בנוסף, מחקר זה מבסס את חינוך טרום נישואין כחינוך לבריאות, רפואה מונעת וכקדום בריאותו הנפשית והפיזית של המודרך, וזאת מכיוון שקבלת מידע בחינוך טרום נישואין קשור בתחושת הסיפוק מחיי האישות הענקת מידע הינה חינוך לבריאות המקדם את בריאותו הפיזית של המודרך. כאשר מתקבל מידע מקדים יש בכוחו, למשל, למנוע הופעת בעיות בתחום חיי האישות או יכולת זיהוי וטיפול בבעיות שנוצרו. כמו כן, ניתן להניח, כי כאשר הפרט חש סיפוק מחיי הנישואין ומחיי האישות, הוא חש בריאות נפשית.

9.2 תרומות מעשיות לעולם הקליני

ניתן לחלק את תרומותיו של מחקר זה לעולם הקליני בעזרת שימוש במבנה רמות המנע המקובלות בסיעוד. רמת מנע ראשונית, עוסקת בין היתר בקידום בריאות ומניעה ספציפית על ידי חינוך והסברה. רמת מנע שניונית, עוסקת בגילוי מוקדם, מניעת סיבוכים וטיפול למניעת החרפת המצב האקוטי. רמת המנע השלישונית, עוסקת בשיקום והחזרת המטופל לתפקוד אופטימאלי. רמת מנע זו איננה שייכת לחינוך טרום נישואין, אלא עשויה להיות מיושמת לאחר הנישואין. אחות קהילה המומחית בחיי אישות וזוגיות, עשויה להיות בעלת השפעה מרובה בתחום זה, כפי שיוסבר בהמשך. כמו כן, אין מקום להתייחסות לרמת המנע הרבעונית, מכיוון שהיא עוסקת בחולה הסופני.

רמת המנע הראשונית, עוסקת כאמור, בקידום בריאות ומניעה על ידי חינוך והסברה. התרומות המעשיות העולות מתוך המחקר הינן תרומות הקשורות לחינוך לבריאות תוך שימת דגש על חינוך טרום נישואין וחינוך למיניות נכונה וחיי אישות בלימוד זה. הן מדיווחי הספרות והן מהממצאים מסתמן הצורך בשינוי הכלת הטאבו על נושאי מיניות במגזר הדתי לאומי יהודי. חינוך מוקדם העוסק בפיתוח מודעות עצמית לנושא המיניות, תוך שמירה על ערכי הצניעות והתאמת התכנים לגילאים השונים, עשוי לנטרל את החששות ואת חוסר הידיעה בתחום זה. כאשר יתאפשר שיח מכבד ומלמד, המעניק מידע אמין החל מהשלבים הצעירים של גילוי המיניות ושלבי ההתפתחות המינית, ניתן להניח, כי לא יהיה צורך בחיפוש אחר מקורות חיצוניים, אשר אינם הולמים במקרים רבים את ערכיו של מגזר זה.

על כן, יש לשקול פיתוח תוכניות ללימודי מיניות, אשר יועברו במסגרות החינוכיות השונות, כבתי ספר, תיכונים, אולפנות וישיבות, בדגש על הקניית כלים ומידע אמין לבנים ולבנות. לאחות הקהילה בכלל, ולאחות קהילה המומחית למיניות וזוגיות בפרט, יכולת להעניק מידע זה בזכות ידיעותיה הרבות בשדה הביולוגי, האנטומי, הרפואי והפתולוגי, ונגישותה למקורות מידע אמינים ועדכניים. ניתן לשלב בלימודים אלו אף תכנים נוספים, העוסקים ברכישת כישורי חיים בתחום התקשורת הבין-אישית, ניהול קונפליקטים וחוסר הסכמה, עבודה על המידות, זוגיות בריאה ונכונה, שוני מחשבתי והתנהגותי בין המינים ועוד. חשוב לציין, כי רבים מהנושאים ניתנים להתאמה לרמות הבנה שונות, וניתן ללמדם לא רק כחינוך טרום נישואין, אלא כחינוך לחיים.

ממצאי המחקר מראים את הקשר בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין לבין תחושת סיפוק מחיי האישות. ממצא זה מעלה את הצורך ביצירת הדרכה נכונה בכל הקשור לנושא זה בחינוך טרום נישואין. הדרכה זו עשויה להקל על המעבר החד בין האיסור לגעת זה בזו ובין החובה והזכות לחיות חיי אישות ביחד. על כן, ככל שיינתן מידע רב יותר בנושא חיי האישות בתהליך הלמידה בחינוך טרום נישואין, כך יוכלו החתן והכלה לשפר את בריאותם המינית וידיעותיהם בתחום זה. כך עשויה לפחות תחושת האשמה, הבושה והמבוכה, ותיווצר ציפייה מציאותית יותר מיחסי האישות. כמו כן, לימוד זה יוביל להפחתה בקשיים בהם עלול הזוג הצעיר להיפגש במהלך ההתנסות החדשה של קיום יחסי אישות, ולהגברת תחושות השמחה, ההנאה והסיפוק מחיי האישות.

ללימוד בחינוך טרום נישואין עם מדריך המייצג את הדת, שהוכשר לתפקידו באופן פורמאלי, עשויה להיות השפעה על ההנעה הפנימית של המודרך, מהמגזר הדתי לאומי יהודי, כלפי ההדרכה תוך ניתוב השפעה זו לתוצר

המתגלם בסוף בתחושת סיפוק מחיי האישות. סיפוק מחיי אישות קשור לסיפוק מחיי הנישואין, כפי שנמצא במחקר זה. יחד עם זאת, חשוב לציין, כי תחושת הסיפוק מחיי הנישואין איננה תלויה בהכרח בתחושת סיפוק פיזית מחיי האישות, אלא יכולה לעמוד בזכות עצמה, אף אם בחיי האישות קיימים קשיים ותחושות חוסר סיפוק. רצוי שלא ייוצר מצב בו מודרך סיים את לימודיו בחינוך טרום נישואין ללא ידע בסיסי העוסק בחיי אישות. בנוסף לכל האמור לעיל, יש לשקול פיתוח ספרות מקצועית זמינה, בנושא חיי אישות, התואמת את צרכי הציבור הדתי לאומי יהודי, תוך שימוש הן בספרות מקצועית כללית והן בספרות הלכתית, וזאת על מנת לקדם את הלימוד וההסברה בנושא זה.

בנוסף, יש לשקול המשך חינוך והסברה אף בקרב המדריכים, וזאת על מנת ליצור תהליך נכון ויעיל של התחדשות מוסד חינוך טרום נישואין, ועל מנת לצמצם עד כמה שאפשר את "דור המעבר". מטרת יצירת תוכניות לימוד המשך אלו, הינה שמירה על מקצועיות והתמקצעות נוספת של המדריכים, תוך התאמת העיתים והתכנים הנלמדים לצורכיהם של המודרכים, ומתוך גיבוש תכנית ליבה העוסקת בנושאי חובה בשלושת מרכיבי הלימוד העיקריים: הלכה, זוגיות ומשפחה וחיי אישות.

רמת מנע שניונית, עוסקת כאמור, בגילוי מוקדם, מניעת סיבוכים וטיפול למניעת החרפת המצב האקוטי. על ידי חינוך טרום נישואין ניתן לרכוש כלים איתם יכולים החתן והכלה לאבחן מצבים א-נורמאליים המצריכים פנייה לייעוץ או טיפול. יש לשער, כי אם תתאפשר פגישה עם אחות קהילה המומחית בתחום מיניות וזוגיות, המידע בנושא זה יהיה בהישג ידם של זוגות רבים, אשר אינם חשים בנוח לפנות לייעוץ או טיפול מיני, ובעלות נמוכה יחסית.

בהמשך לכך, כדאי ליצור תוכניות לימוד הממשיכות את חינוך טרום נישואין. (2010) Fawcett et al. סוברים, שהזוגות הצעירים עשויים להזדקק לעזרה ביישום המיומנויות החדשות שרכשו בחינוך טרום נישואין, באתגרים היומיומיים הצפונים להם בשגרת חיי נישואיהם, וישנו צורך להתאימן לצרכי הזוג בצורה ספציפית ופחות בצורה אוניברסאלית. ישנם נושאים רבים אשר כדאי שיילמדו, אך בזמן המועט המוקדש לחינוך טרום נישואין, אין פניות נפשית וטכנית ללמדם. כמו כן, הלימוד רובו ככולו הינו לימוד תיאורטי, שטרם יושם. לאחר החתונה, כאשר החתן והכלה נפגשים עם יישום הלימוד בפועל עלולות להתעורר בעיות או חוסר הבנה כיצד יש לנהוג נכון במצבים שונים. בני הזוג עשויים לחוש שאין להם "כתובת" איתה יוכלו להתייעץ, אף אם איתרו את הבעיה ומעוניינים לטפל בה. יצירת מקום מפגש ולימוד לאחר החתונה יאפשר מקום בו ניתן להעלות קשיים ושאלות במרחב מקבל ללא

שיפוטיות, ועם פרטיות המכבדת את הזולת ורוצה להטיב עימו. הלימוד וההנחיה במקום כזה יהיו זמינים ואמינים ויינתנו על ידי בעלי סמכות הלכתית ומקצועית גם יחד. כך למשל, ניתן יהיה לפגוש אחות קהילה המתמחה במיניות וזוגיות במקום נטול דעות מוקדמות, ללא "אות קלון", המאפשר אנונימיות וסודיות. רמת המנע השלישונית עוסקת בשיקום והחזרת המטופל לתפקוד אופטימאלי. למרות שרמת מנע זו איננה שייכת לחינוך טרום נישואין, היא עשויה להיות מיושמת לאחר הנישואין, אם תידרש התערבות רב מערכתית בטיפול בבני הזוג. במקרה כזה, אחות קהילה המומחית במיניות וזוגיות עשויה להקל על התהליך, על ידי כך שתנהל את תוכנית הטיפול, תערוך מעקב התקדמות, תלווה ותעניק תמיכה נפשית ופיזית בעת הצורך.

9.2.1 מחקרים נוספים.

לאור העובדה כי לא קיים מחקר מבוסס ומידע מקצועי מספק, כדאי לשקול ביצוע מחקרים נוספים, אשר יעניקו ספרות מבוססת עובדות על נושא חינוך טרום נישואין בכלל ובמגזר הדתי לאומי יהודי בפרט, ויזהו את צרכי הלמידה של האוכלוסיות השונות. ללא מידע כזה נוצר קושי בקידום למידה וייעול תוכניות חינוך טרום נישואין לרווחת המודרכים בתוכניות אלה. בנוסף, כדאי לשקול ביצוע מחקרים נוספים, אשר יעזרו בתיקופו של כלי המחקר הנוכחי. הכלי הינו כלי חדש, אשר שונה והותאם לצרכי מחקר זה. דבר זה הצריך השקעה רבה יותר מאשר שימוש בכלי אשר כבר הוכח כמהימן ותקף. שימוש נוסף בכלי המחקר, הן באוכלוסיית המחקר הנוכחית, והן בקרב אוכלוסיות נוספות, עשוי לתרום להמשך פיתוחו.

כמו כן, ניתן להציע מחקר המשך, אשר ינסה לגבור על הטיות הקשורות במשיבים, שייתכן והיו במחקר הנוכחי. כאמור, שני שליש מהמשיבים היו נשים, והמדגם היה מדגם נוחות, שהסתמך על התנדבותם של המשיבים להשתתף במחקר. ניתן להניח, שישנם מספר מניעים אשר גרמו לנשים להיענות למחקר. מניע ראשון הינו הגישה הראשונית כלפי חינוך טרום נישואין. מלכתחילה נשים בעלות גישה חיובית יותר לחינוך זה כפי שפורט בסקירת ספרות, ולכן הן פתוחות יותר לשיתוף פעולה בכל הקשור בחינוך טרום נישואין. בנוסף ניתן לשער, כי הנשים חשו שיש להן יכולת לשתף גורם חיצוני בנושא פחות מדובר, אך משפיע על חייהן, בצורה ניטראלית וללא שיפוטיות. ניתן להציע, כי מחקר ההמשך ידגום את המשיבים בצורה שונה, כך שיהיה שוויון בין מספר המשיבים למשיבות.

בנוסף, כדאי לשקול ביצוע מחקרים נוספים העוסקים בבדיקת הערך המוסף שיש בהדרכה פרטנית תוך השוואתה להנחיה למספר גבוה יותר של מונחים.

9.2.2 מדיניות.

לפי הספרות, יש בכוחו של חינוך טרום נישואין להביא ליציבות התא המשפחתי ולהפחתת אחוזי הגירושין ובתוך כך, לגרום להשפעה רבה על החברה כולה. ממצאי המחקר הנוכחי, הראו כי חינוך טרום נישואין קשור לסיפוק מחיי אישות וסיפוק מחיי אישות קשור לסיפוק מחיי הנישואין. תחושות הסיפוק הללו עשויות לתרום ליציבות התא המשפחתי. על כן, עולה הצעה למסד וליצור שירותי חינוך טרום נישואין ממשלתיים, וזאת מתוך הבנה, כי לחינוך זה יכולת להפחית את אחוזי הגירושין ולהשפיע לטובה על כלל החברה.

בהמשך לקשר שנמצא בין הכשרתו הפורמאלית של המדריך לבין תחושת סיפוק מחיי הנישואין, ניתן להצביע על הצורך ביצירת רשימה של מדריכי חינוך טרום נישואין בעלי הכשרה פורמאלית מוכרת. המלצה נוספת העולה ממחקר זה הינה הצורך בהקצבת אורכם של מפגשי ההדרכה למשעה וחצי למפגש, וזאת על מנת למצות בצורה המטיבה והטובה ביותר את מפגשי ההדרכה בחינוך טרום נישואין. במקומות בהן נהוג חינוך טרום נישואין קבוצתי; רצוי לשקול מפגש פרטני בין מדריך למודרך בנושא חיי אישות, וזאת על מנת ליצור שיח פתוח המשוחזר מעכבות הנורמות הנהוגות בחברה כלפי שיח בנושאים אלו.

מומלץ לשקול פיתוח תפקיד לאחות קהילה המומחית במיניות וזוגיות. אחות זו תרכוש ידע נרחב בנושאי אנטומיה, פיזיולוגיה, פתולוגיה, חיי אישות, זוגיות ועוד, ותהווה כתובת זמינה ונוחה לפנייתם של זוגות המבקשים להתייעץ בנושאים אלו, וכן תעסוק בתחומים שהוצעו לעיל. בנוסף, תדע האחות מתי יש ביכולתה ליעץ ולהעניק פתרון למצוקתם של בני הזוג ומתי יש לערב גורמים מקצועיים נוספים.

10. מקורות

אבן שושן, א'. (2003). *המילון החדש*. תל אביב: ידיעות אחרונות.

אמונה, גדלה ב- 22/12/08 מ:

http://www.emunah.org.il/access_db/UserFiles/File/midreshet%20emunah%202.pdf

אמונה, לימודי המשך, גדלה ב-22/12/08 מ:

<http://www.emunah.org.il/EmunahNews.asp?Article=509>

אנסבכר, נ'. שיחה אישית, בתאריך 28/10/09.

בהט, ש'. ומישור, מ'. (1987). *מילון ההווה*. ספרית מעריב בע"מ ואיתאב: ירושלים.

בניין שלם, מדרשת הרובע, שיחה אישית (עם נעמי) בתאריך 22/12/08.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הודעה לעיתונות 14 באוגוסט 2008, גדלה ב-25/09/08 מ:

http://www.cbs.gov.il/reader/newhodaot/hodaa_template.html?hodaa=200811158

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, זוגות יהודים נישאים לפי מצב משפחתי של החתן והכלה,

גדלה ב- 25/09/08 מ: http://www.cbs.gov.il/shnaton59/st03_08.pdf

המדרשה לבנות, אוניברסיטת בר אילן, גדלה ב- 22/12/08 מ:

<http://mgl.org.il/midrasha/open/kallot.asp>

הרבנות הראשית, נהלי רישום נישואין, גדלה ב- 27/09/08 מ:

<http://www.dat.gov.il/default.htm> שירותי+דת/נישואין/נהלי+רישום+נישואין

ויס, ת'. (2000). איסורים וייסורים על תמורות בחינוך מיני לבנים. *דעות*, 7, 12-16.

כהן, א'. (2004). הכיפה הסרוגה ומה שמאחוריה. *אקדמות*, 6-30.

מבשר שלום, התכתבות אישית מ- 12/10/09.

מכון פוע"ה, גדלה ב- 22/12/08 מ:

http://customer.media-line.co.il/UserFiles/File/nosyim_baityeudi.pdf

נויברט, נ'. (תש"ע). היבטים אישיים, בין-אישיים ומערכתיים בהדרכת כלות דתיות-לאומיות בעידן הפוסט-מודרני:

עבודה לתואר מוסמך, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן.

סטולמן, א'. א'. (2004). טהרת המשפחה הדתית לאומית. אקדמות, "ד, 219-243.

פישר. מבחן טרנפורמציה, החלפה בין r ל-z. נדלה ב- 14/07/11 מ:

<http://faculty.vassar.edu/lowry/rdiff.html>

קולך פורום נשים דתיות. (2007). לקראת כלה - על הרצוי והמצוי בהדרכת כלות (רב שיח) כנס קולך. נדלה ב-

28/10/09 מ: <http://www.kolech.org.il/show.asp?id=22096>

שטינברג, א'. (תשמ"ג). השקפת היהדות על החיים המיניים. אסיא: כרך רביעי. ירושלים: הוצאת ראובן מס בע"מ.

שלו, ע'. (תש"ע). המשמעות שמעניקים זוגות דתיים לאומיים לתקופת טרום-הנישואים, לתהליך המעבר לנישואים

ולתקופת הנישואים הראשונה. עבודת לתואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן.

צהר, נדלה ב- 22/12/08 מ: http://www.tzohar.org.il/nisuim_hadrach.asp?id=5912

רובל, א'. וריבר, ד'. (2008). שאלון הדרכה טרום נישואין לזוגות אורתודוקסים יהודיים. פגישה אישית.

Baucom, D.H., Hahlweg, K. Atkins, D.C., Engl, J., & Thurmaier, F. (2006). Long-term prediction of marital Quality Following a relationship education program: being positive in a constructive way. *Journal of Family Psychology*, 20, 448-455.

Brislin, R.W. (1980). Translation and content analysis of oral and written material. In H.C. Triandis & R.W. Brislin (Eds.), *Handbook of cross-cultural psychology: Social psychology*. Boston: Allyn & Bacon.

Calamidas, E. G. (1987). Sex education and the sexual anxiety of medical students. *Journal of Sex Education & Therapy*, 13, 29-32.

Clay, P. (2004). A study of the relationship between the attitude of college students toward college-level family life education and a set of familial and individual variables. *Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences*, 711.

- Connell, E. & Hunt, A.(2006). Sexual ideology and sexual physiology in the discourses of sex advice literature. *Canadian Journal of Human Sexuality*, 15, 23- 45.
- Crowe, P. C. (2004). A study of the relationship between the attitude of college students toward college-level family life education and a set of familial and individual variables. *Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences*, 65, 711.
- Del Campo, R.L., Garrison P.R., & Del Campo, D.S. (2001). Premarital counseling: programs and resources. *Annals of the American Psychotherapy Assn*, 4, 10-11.
- Fan, Y. N. (1990). Recognizing the importance of premarital sex education from sexual intercourse failure. *China Popul Res Leads*, 9, 5-6.
- Fawcett, E. B., Hawkins, A. J., Blanchard, V. L., Carrolldo, J. S. (2010). Premarital education programs really work? A meta-analytic study. *Family Relations Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*,59, 232-239.
- Fowers, B.J. (1991). His and her marriage: A multivariate study of gender and marital satisfaction. *Sex Roles*, 24,209-221.
- Hennink, M., Rana, I., & Iqbal, R.C. (2005). Knowledge of personal and sexual development amongst young people in Pakistan. *Health & sexuality*, 7, 319-332.
- Holman, T.B., Larson, J.H., & Harmer, S.L. (1994). The development and predictive validity of a new premarital tool. The PREParation for Marriage Questionnaire. *Family Relations*, 43, 46-52.
- Kelley, D. L. & Burgoon, J. K. (1991). Understanding marital satisfaction and couple type as functions of relational expectations. *Human Communication Reserch*, 18, 40-69.
- Knutson, L. & Olson, D. H. (2003). Effectiveness of PREPARE Program with premarital couples in community settings. *Marriage & Family: A Cristian Journal*, 6, 529-546.

- Lancet, M., Modan, B., Kavenaki, S., Antonovski, H., & Shoham, I. (1978). Sexual knowledge, attitudes, and practice of Israeli adolescents. *American Journal of Public Health, 68*,
- Larson, J.H., Anderson, S.M., Holman, T.B., & Niemann, B.K. (1998). A longitudinal study of the effects of premarital communication, relationship stability, and self-esteem on sexual satisfaction in the first year of marriage. *Journal Sex Marital Therapy, 24(3)*, 193-206.
- Lee, S. & Kim, H. (2007). Effects of a premarital education program for single person. *Korean Journal Women Health Nursing, 13(4)*, 272-279.
- Levy, Y., Reif, J. A., & Ruse C. (1993). *Oxford student's dictionary for Hebrew speakers*. Kernerman publishing Ltd. and Lonnie Kahn & Co. Ltd: Tel Aviv.
- Low, W. Y. (2004). Impact of sexual health course on Malaysian university students. *Medical Journal of Malaysia, 59*, 443-339.
- McGeorge, C. R. & Carlson, T. S. (2006). Premarital education: an assessment of program efficacy. *Contemporary Family Therapy, 28*, 165-190.
- Mohammadi, M. R., Mohammad, K., Farahani, F. K. A., Alikhani, S., Zare, M., Tehrani, F. R., Ramezankhani, A., & Alaeddini, F. (2006). Reproductive knowledge, attitudes and behavior among adolescent males in Tehran, Iran. *International Family Planning Perspectives, 32*, 35-44.
- Nguyen, H. N. & Liamputtong, P. (2007). Sex, love and gender norms: sexual life and experience of group of young people in Ho Chi Minh city, Vietnam. *Sex Health, 4*, 63-69.
- Novak, A. (2007). Expectations of intimacy: a longitudinal study of the associations between expected, achieved and ideal relationship intimacy, attachment, marital satisfaction and well-being among engaged and married couples. *Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering, 68*, 1362.

- Pakgozar, M., Mirmohammadali, M., Mahmoudi, M., & Farnam, F. (2005). Effect of pre-marriage counseling on the sexual health. *The Journal of Tehran Faculty of Nursing & Midwifery, 11*, 111.
- Petty, B. D. (2007). Marriage education theory study of the positive influence of the educational experience on the marriage relationship. *Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences, 68*, 1772.
- Ribner, D.S. & Rosenbaum, T.Y. (2005). Evaluation and treatment of unconsummated marriages among orthodox Jewish couples. *Journal of Sex & Marital Therapy, 31*, 341-353.
- Risch, G. S., Riley, L. A., & Lawler, M. G. (2003). Problematic issues in the early years of marriage: content for premarital education. *Journal of Psychology & Theology, 31*, 253-269.
- Robinson, B.E., Bockting, W.O., Simor Rosser, B.R., Miner, M., & Coleman, E. (2002). The Sexual Health Modfl: application of a sexological approach to HIV prevention. *Health education research theory & practice, 17*, 43-57. Oxford University.
- Schulz, M. S.; Cowan, P. A., Pape Cowan, C., & Brennan, R. T. (2004). Coming Home Upset: Gender, Marital Satisfaction, and the Daily Spillover of Workday Experience Into Couple Interactions. *Journal of Family Psychology, 18*, 250-263.
- Senediak, C. (1990). The value of premarital education. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, 11*, 26-31.
- Servadio, E. (1954). Psychology and preparation for marriage. *International Journal of Sexology, 8*, 28-31.
- Sharp, E. A. & Ganong, L.H. (2000). Raising awareness about expectations: are unrealistic beliefs changed by integrative teaching?. *Family Relations, 49*, 71-76.

- Silliman, B. & Schumm, W.R. (1995). Client interests in premarital counseling: a further analysis. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 21, 43-56.
- Silliman, B., Schumm, W. R., & Jurich, A. P. (1992). Young adults' preferences for premarital preparation program designs: an exploratory study. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 14, 89-100.
- Stanley, S.M. (2001). Making a case for premarital education. *Family Relations*, 50, 272-280.
- Stanley, S.M., Amato, P.R., Johnson, C.A., & Markman, H.J. (2006). Premarital education, marital quality and marital stability: findings from a large, random household survey. *Journal of Family Psychology*, 20, 117-126.
- Valiente, C. E., Belanger, C. J., & Estrada, A.U. (2002). Helpful and harmful expectations of premarital interventions. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 28, 71-77.
- Wanlass, R.,L., Kilmann, P., R., Bella, B., S., & Tarnowski, K. (1983). Effects of sex education on sexual guilt, anxiety and attitudes: a comparison of instruction formats. *Archives of Sexual Behavior*, 12, 487-502.
- Weston, M. E. & Coleman, E. (2004). Defining sexual health: a descriptive overview. *Archives of Sexual Behavior*, 33, 189-195
- White, M. M. (1991). Marital satisfaction as a function of equity, reward level, expectations, and rewards. *Dissertation Abstracts International*, 51, 5645.
- Williams, L. (2007). Premarital counseling. *Journal of Couple & relationship Therapy*, 6, 207-217.
- Wong, J.T. (2005). Evaluation of a church-based marriage preparation course: a preliminary study. *Dissertation Abstracts International Section B: The Science and Engineering*, 65, 3735.
- Ye, G. (1990). Sex-mental health of premarital youth. *China Population Research Leads*, 9, 2-3.

שאלון הדרכה טרום נישואין
בקרב המגזר הדתי-לאומי

השאלון המצורף הינו שאלון בנושאי הדרכת כלות וחתנים וסיפוק מחיי הנישואין. השאלון הינו אנונימי וישמש למטרות מחקר בלבד. השאלות כתובות בלשון זכר מטעמי נוחות והן מתייחסות לנשים ולגברים כאחד. אנא הקפד למלא את כל השאלות (שים לב, ישנן שאלות משני צידי הדף) ולסמן תשובה אחת בלבד, פרט למקומות בהם מצוין אחרת. בכל שאלה שמתעוררת ניתן לפנות אלי בטלפון: 077-2057337. אני מודה לך על הקדשת הזמן ועל גילוי הלב והפתיחות. עידית רייס, עורכת המחקר.

פרטים דמוגרפים ורקע להדרכה טרום נישואין

1. מין 1. זכר 2. נקבה
2. גיל (בשנים) _____
3. גילך בזמן החתונה _____
4. שנות נישואין _____
5. מספר ילדים _____
6. גיל הבכור _____
7. גיל הצעיר _____
8. ארץ לידה 1. ישראל 2. אחר _____
9. גיל עליה _____
10. האם אשתך/ הינך: 1. מניקה 2. בהריון, פרטי/ באיזה שבוע _____
11. השכלה יסודי (סמן כל מה שמתאים): 1. דתי 2. חילוני
12. השכלה תיכון (סמן כל מה שמתאים): 1. דתי 2. חילוני
13. לימודים אקדמאיים: 1. תואר ראשון 2. תואר שני 3. תואר שלישי
14. אחר _____
15. זהות דתית: 1. דתי לאומי יהודי 2. חרד"ל 3. אחר _____
16. אם רלוונטי ציין זרם דתי נוסף (גבעות, ברסלב, דתי "לייט", קיבוצניק וכו'...) _____
17. אם הינך חוזר בתשובה, כמה שנים אתה שומר מצוות? _____
18. באיזה סוג יישוב/ שכונה אתה גר? 1. דתי בלבד 2. ברובו דתי 3. ברובו חילוני
19. באיזה איזור בארץ קבלת את הדרכת החתנים/ כלות?
1. צפון 2. מרכז 3. ירושלים 4. יהודה ושומרון 6. דרום 7. אחר _____
20. מה הייתה הגישה לתחום המיניות בבית?
1. פתוחה במידה רבה 2. פתוחה 3. פתוחה במידת מה 4. סגורה במידת מה 5. סגורה 6. סגורה במידה רבה

* מי המליץ לך על הדרכת חתנים/ כלות? (ניתן לסמן יותר מהיגד אחד)

(21) אבא	(25) חבר	(29) רב
(22) אמא	(26) חברה	(30) רבנית
(23) אחיך	(27) מורה (ז)	(31) אחר
(24) אחותך	(28) מורה (נ)	(32) אף אחד לא המליץ

33. מי היה המדריך הראשי שלך בהדרכה? (בחר רק אחד)
1. אבא 5. חבר
2. אמא 6. חברה
3. אחיך 7. רב
4. אחותך 8. רבנית
9. מדריך חתנים
10. מדריכת כלות
11. אחר _____
34. האם למדריך הייתה הכשרה פורמאלית בהדרכת חומר זה?
1. לא יודע 2. לא 3. כן, מהיכן? (פרט אם יודע) _____
35. כמה אנשים עברו איתך את ההדרכה?
1. הדרכה פרטנית 2. הדרכה קבוצתית (פרט מס' משתתפים) _____
36. מספר המפגשים בהדרכה (אם אינך יודע לדייק, אמוד) _____
37. שעות בכל מפגש _____
38. כמה שעות הוקדשו ללימוד אינטימיות ומיניות? (אם אינך יודע כתוב מעט, מעט מאוד, הרבה, הרבה מאוד...)

39. כמה שעות הוקדשו ללימוד הלכה בתחום האישות? (אם אינך יודע כתוב מעט, הרבה...)

40. האם נמסרו לך חומרים כתובים בקשר לאינטימיות ומיניות במהלך ההדרכה? 1. לא 2. כן
41. אם כן, האם השתמשו בהם במהלך ההדרכה? 1. לא 2. כן
42. האם למדת מתוך ספר? 1. לא 2. כן, פרט איזה ספר? (נא רשום את כל הספרים שלמדת מהם, וכן עם מי למדת מכל ספר. בבקשה דייק, דרכי טהרה המקוצר/הארוך...)

גישת המדריך- סמן את המספר המתאים ביותר:

כלל לא	במידה רבה מאוד				
1	2	3	4	5	43 באופן כללי, עד כמה עודד המדריך שאילת שאלות?
1	2	3	4	5	44 אם עודד, האם התשובות סיפקו אותך?
כלל לא נוח	מאד נוח				
1	2	3	4	5	45 מה הייתה גישת המדריך לנושאים הקשורים באינטימיות ומיניות?
1	2	3	4	5	46 מה הייתה גישת המדריך לנושאים הקשורים בהלכה בתחום האישות?
1	2	3	4	5	47 מה הייתה הרגשתך האישית לגבי המרכיב המיני בהדרכה שלך?
1	2	3	4	5	48 מה הייתה הרגשתך האישית לגבי המרכיב ההלכתי בהדרכה שלך?
כלל לא עזרה	עזרה מאד				
1	2	3	4	5	49 במבט לאחור, עד כמה עזרה ההדרכה שעברת לחלק המיני של נישואיך?
1	2	3	4	5	50 במבט לאחור, עד כמה עזרה ההדרכה שעברת לחלק ההלכתי של נישואיך?
1	2	3	4	5	51 במבט לאחור, עד כמה עזרה ההדרכה שעברת לשלום הבית שלך?

52. האם נעזרת במדריך שלך כמקור מידע או כגורם מייעץ מאז שהתחתנת?
 1. לא 2. כן (פרט, הרבה/ מעט)

53. האם לדעתך קיים שוני בין ההדרכה אותה אתה קבלת לבין ההדרכה אותה קבלה בת זוגך?
 1. לא 2. כן, פרט מהו השוני

54. האם לדעתך צריך להיות שוני בין ההדרכה אותה מקבל החתן לבין ההדרכה אותה מקבלת הכלה?
 1. לא 2. כן, פרט מהו השוני

חינוך טרום נישואין

השאלות הבאות מתייחסות לתכנים בהדרכת חתנים וכלות. אנא ציין עד כמה הועברו הנושאים, כשמי' 1 מתייחס ל"כלל לא הועבר" ומס' 5 מתייחס ל"הועבר במידה רבה".
 בעמודה השמאלית התייחס לעד כמה היה לך חשוב לקבל את המידע, כאשר מס' 1 הינו "כלל לא חשוב לקבל" ומס' 5 "חשוב לקבל במידה רבה".

כלל לא חשוב לקבל	חשוב לקבל במידה רבה					כלל לא הועבר	הועבר במידה רבה					הלכה	
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	מתי האשה נטמאת	1
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	מראות וכתמים	2
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	דיני הרחקות	3
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	פרישה סמוך לווסת	4
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	הפסק טהרה	5
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	שבעה נקיים	6
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	טבילה	7
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	טהרת כלה	8
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	דם בתולים	9
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	החיבור הראשון	10
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	מנהגי החופה	11
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	מנהגי שבע ברכות	12
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	הכנה לתשמיש	13
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	תכיפות מצוות עונה	14
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	דברים המונעים תשמיש	15
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	התנהגות לאחר תשמיש	16
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	שיתוף בדאגות וחרדות בנוגע לקיום הלכה	16

כלל לא חשוב לקבל	חשוב לקבל במידה רבה	כלל לא הועבר	הועבר במידה רבה	זוגיות ומשפחה	
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	תקשורת זוגית- חשיבות הדיבור וההקשבה	18
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	תקשורת זוגית- ביטוי רגשות	19
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	שוני חשיבתי בין בני הזוג	20
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	שוני התנהגותי בין בני הזוג	21
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	בניית חיים משותפים	22
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	דרכים לפתרון מחלוקות וחוסר הסכמה	23
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	עבודה על המידות	24
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	שלום בית	25
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	ניהול הבית מבחינה כספית	26
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	יחס כלפי הורי בן- הזוג	27
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	תכנון משפחה- מבחינה הלכתית	28
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	תכנון משפחה- מבחינה מעשית	29
כלל לא חשוב לקבל	חשוב לקבל במידה רבה	כלל לא הועבר	הועבר במידה רבה	יחסי אישות	
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	אנטומיה מינית ופיזיולוגיה	30
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	השגת תקשורת מינית ברורה ופתוחה	31
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	כבוד הדדי והבנה	32
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	תהליך המעבר לאינטימיות ומיניות מותרת	33
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	הבנת החשק המיני והגירווי הנשי	34
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	הבנת החשק המיני והגירווי הגברי	35
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	הבנת תהליך הגעה לאביונה (אורגזמה, שיא, פורקן)	36
1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	איך לקיים יחסי מין	37

1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	תנוחות לקיום יחסי מין	38
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	עצות מעשיות ללילה הראשון	39
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	עצות מעשיות איך להגיע להנאה הודנית	40
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	דאגות וחרדות אישיות בנוגע ליחסי מין	41
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	פתרון בעיות ביחסי מין	42
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	חוסר סיכוך	43
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	שפיקה מוקדמת	44
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	כאבים בזמן קיום יחסי מין	45
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	בעיות בהגעה לזקפה או החזקתה	46

47. האם קיימים נושאים שרצית שיועלו במהלך ההדרכה, אך לא דובר עליהם? 1. לא 2. כן

48. אם כן, מהם? _____

49. האם להערכתך הדרכת החתנים/ כלות השפיעה בצורה כל שהיא על תגובותיך ליחסי אישות? 1. לא 2. כן, פרט _____

50. בעזרת ה' בעוד מספר שנים ילדך יתחתן. אילו נושאים יהיה לך חשוב להעביר לילדיך? _____

סיפוק מחיי הנישואין

1. בראייה כללית, איך אתה מתאר את נישואיך?
1. לא כל-כך מאושרים 2. די מאושרים 3. מאד מאושרים

2. בסך הכל, עד כמה אתה מסופק מנישואיך?
1. כלל לא מסופק 2. לא כל כך מסופק 3. קצת מסופק 4. מאד מסופק 5. מסופק לגמרי

* עד כמה אתה ובת זוגתך חווים כל אחד מהמצבים הבאים:

3. ויכוח קטן, אשר מחריף למריבות עם חילופי האשמות, ביקורות, שמות גנאי או הזכרת פגיעות מהעבר.
1. אף פעם או כמעט אף פעם 2. פעם בכמה זמן 3. לעיתים קרובות

4. אני חש, כי בת הזוג מבקרת או מזלזלת בדעותיי, רגשותיי וחשקיי שיש לי.
1. אף פעם או כמעט אף פעם 2. פעם בכמה זמן 3. לעיתים קרובות

5. בת הזוג תופסת את דיבורי או מעשי בצורה שלילית יותר מכוונתי.
 1. אף פעם או כמעט אף פעם 2. פעם בכמה זמן 3. לעיתים קרובות

6. כאשר אנו מתווכחים אחד מאיתנו נסוג, כך שאינו רוצה לדבר על כך יותר או עוזב את החדר.
 1. אף פעם או כמעט אף פעם 2. פעם בכמה זמן 3. לעיתים קרובות

נא סמן את מידת ההסכמה שלך עם ההיגדים הבאים, כאשר מס' 1 מתייחס ל"מאד לא מסכים" ומס' 5 ל"מסכים מאד".

מאד לא מסכים	לא מסכים	כן ולא מסכים ביחד	מסכים	מסכים מאד		
1	2	3	4	5	היחסים שלי עם בת הזוג הינם חשובים לי כמעט יותר מכל דבר אחר בחיי	7
1	2	3	4	5	אולי לא ארצה להיות עם בת הזוג בעוד מספר שנים מעכשיו	8
1	2	3	4	5	אני אוהב לחשוב על בת הזוג ועלי יותר במושגים של "אנחנו" מאשר "אני והיא"	9

תחושת הסיפוק מחיי האישות

1. ב-12 החודשים האחרונים, עד כמה היו יחסי האישות בינך לבין בן/בת זוגך מהנה מבחינה פיזית?

1. כלל לא מהנה
2. מהנה במידה מועטה
3. מהנה
4. מהנה מאד

2. ב-12 החודשים האחרונים, עד כמה היו יחסי האישות בינך לבין בן/בת זוגך מהנה מבחינה רגשית?

1. כלל לא מהנה
2. מהנה במידה מועטה
3. מהנה
4. מהנה מאד

מה הן תגובותיך ליחסי האישות בדרך כלל?
 אנה סמן את המספר בכל פריט אשר מבטא את הרגשתך בצורה הטובה ביותר.

מאד מבולבל	7	6	5	4	3	2	1	בכלל לא מבולבל	3
מאד מסופק	7	6	5	4	3	2	1	בכלל לא מסופק	4
עם חרדות רבות	7	6	5	4	3	2	1	בכלל ללא חרדות	5
מאד אשם	7	6	5	4	3	2	1	בכלל לא אשם	6
מאד רומנטי	7	6	5	4	3	2	1	בכלל לא רומנטי	7
הנאה מרובה	7	6	5	4	3	2	1	חוסר הנאה מוחלט	8
מצטער מאד	7	6	5	4	3	2	1	בכלל לא מצטער	9
תחושת הקלה גדולה	7	6	5	4	3	2	1	תחושת מועקה גדולה	10
מאד מנוצל	7	6	5	4	3	2	1	בכלל לא מנוצל	11
מאד שמח	7	6	5	4	3	2	1	בכלל לא שמח	12
מאד נבוך	7	6	5	4	3	2	1	בכלל לא נבוך	13
מתרגש מאד	7	6	5	4	3	2	1	בכלל לא מתרגש	14
מפוחד מאד	7	6	5	4	3	2	1	בכלל לא מפוחד	15

16. אנה שתף בהערות/ הארות חשובות שיש לך: _____

אנא בדוק האם ענית על כל השאלות משני צידי הדף. תודה רבה על שיתוף הפעולה והקדשת הזמן!

נספח ב

שאלון הדרכת טרום נישואין לזוגות אורתודוקסים יהודיים

הדרכת טרום נישואין
לזוגות אורתודוקסים יהודיים

מידע אישי

1. { } נקבה
 { } זכר
2. גיל _____
3. שנות נישואים _____
4. מספר ילדים _____
5. גיל הבכור/ה _____
6. גיל הצעיר/ה _____
7. ארץ המוצא
 { } ישראל
 { } ארץ דוברת אנגלית
 { } ארץ אחרת, פרט: _____
8. ארץ מגורים נוכחית
 { } ישראל
 { } ארה"ב
 { } אחרת _____
9. מספר השנים שאת/ה שוהה בארץ מגורך _____
10. ארץ מוצא האב
 { } ישראל
 { } ארץ דוברת אנגלית
 { } ארץ אחרת, פרט: _____
11. ארץ מוצא האם
 { } ישראל
 { } ארץ דוברת אנגלית
 { } ארץ אחרת, פרט: _____

12. השכלה (בחר כל מה שרלוונטי)

- { } יסודי - דתי
- { } יסודי - חילוני
- { } תיכון - דתי
- { } תיכון - חילוני
- { } תואר ראשון
- { } תואר שני
- { } דוקטורט
- { } כולל
- { } סמינר
- { } אחר (פרט) _____

13. זהות דתית

- { } דתי לאומי
- { } חרדי
- { } אחר (פרט) _____

14. אם רלוונטי, ציינו זהות דתית נוספת, (כגון: חסידים, ליטביש, ספרדי, קרלבאך, וכו')
פרט _____

15. אם אתה חוזר/ת בתשובה, כמה שנים אתה שומר מצוות? _____

16. באיזו סוג שכונה אתה גר?

- { } דתית בלבד
- { } ברובה דתית
- { } חילונית בלבד
- { } ברובה חילונית
- { } מעורבת

הדרכתך לפני הנישואין

17. מי המליץ לך על הדרכה ספציפית זו? אנא סמנו את כל הרלוונטי:

- { } הורה
- { } אח/ות
- { } קרוב משפחה אחר
- { } חבר
- { } מורה
- { } בי"ס
- { } רב
- { } רבנית
- { } אחר

18. מי היה המורה הראשי שלך בהדרכה?

- { } הורה
- { } אח/ות
- { } קרוב משפחה אחר
- { } חבר
- { } מדריך
- { } מדריכה
- { } רב
- { } רבנית
- { } אחר

19. האם למדריך/מדריכה שלך היה הכשרה פורמאלית בהדרכת חומר זה?
 כן { }
 לא { }
 לא יודע { }
20. אם כן, מאיפה? _____
21. כמה אנשים עברו איתך את ההדרכה? ____
22. מספר המפגשים בהדרכה ____
23. שעות בכל מפגש ____
24. כמה שעות הוקדשו לאינטימיות ומיניות? ____
25. האם חומרים כתובים בקשר לאינטימיות ומיניות נמסרו במהלך ההדרכה?
 כן { }
 לא { }
26. אם כן, האם השתמשו בהם במהלך ההדרכה?
 כן { }
 לא { }
27. האם עודדו שאלת שאלות?
 כן { }
 לא { }
28. אם כן, האם באופן כללי התשובות ספקו אותך?
 כן { }
 לא { }
29. מה הייתה הגישה הכללית של המדריך/מדריכה לנושאים הקשורים באינטימיות ומיניות?
 סמנו את המספר המתאים:
 מאוד נוח 1 2 3 4 5 מאוד לא נוח
30. איך הרגשת אישית לגבי המרכיב המיני של ההדרכה שלך?
 סמנו את המספר המתאים:
 מאוד נוח 1 2 3 4 5 מאוד לא נוח
31. האם הרגשת שההדרכה שעברת עזרה לך להתכונן רגשית לקראת המפגש המיני הראשון שלך עם בן/בת זוגך/זוגתך?
 סמנו את המספר המתאים:
 עזרה מאוד 1 2 3 4 5 מאוד לא עזרה
32. האם הרגשת שההדרכה שעברת עזרה לך להתכונן פיסי לקראת המפגש המיני הראשון שלך עם בן/בת זוגך/זוגתך?
 סמנו את המספר המתאים:
 עזרה מאוד 1 2 3 4 5 מאוד לא עזרה

33. במבט לאחור, עד כמה עזרה ההדרכה שעברת לחלק המיני של נישואיך?
סמנו את המספר המתאים:
עזרה מאוד 1 2 3 4 5 מאוד לא עזרה

34. האם השתמשת במדריך/מדריכה שלך כמקור מידע או כגורם מיעץ מאז שהתחתנת?
{ } כן
{ } לא

35. כילד, ממי או ממה קיבלת מידע לגבי מיניות?
אנא סמנו את כל הרלוונטי:
{ } אמא
{ } אבא
{ } אח/ות
{ } קרוב משפחה אחר
{ } מורה
{ } רב
{ } רבנית
{ } חבר
{ } רופא
{ } תראפיסט
{ } יועץ
{ } חומר כתוב
{ } אינטרנט

36. כמתבגר, ממי או ממה קיבלת מידע לגבי מיניות?
אנא סמנו את כל הרלוונטי:
{ } אמא
{ } אבא
{ } אח/ות
{ } קרוב משפחה אחר
{ } מורה
{ } רב
{ } רבנית
{ } חבר
{ } רופא
{ } תראפיסט
{ } יועץ
{ } חומר כתוב
{ } אינטרנט

37. כמבוגר, באם קיבלת מידע על מיניות לפני החתונה ממקור נוסף להדרכה פורמלית, אנא
סמנו את כל הרלוונטי:
{ } אמא
{ } אבא
{ } אח/ות
{ } קרוב משפחה אחר
{ } מורה
{ } רב
{ } רבנית
{ } חבר
{ } רופא
{ } תראפיסט
{ } יועץ
{ } חומר כתוב
{ } אינטרנט

38. באם קיבלת מידע נוסף על מיניות לאחר החתונה ממקור נוסף להדרכה פורמלית, אנא סמנו את כל הרלוונטי:

- { } אמא
- { } אבא
- { } אח/ות
- { } קרוב משפחה אחר
- { } מורה
- { } רב
- { } רבנית
- { } חבר
- { } רופא
- { } תראפיסט
- { } יועץ
- { } חומר כתוב
- { } אינטרנט

אנא ציינו עד כמה הועברו הנושאים הבאים בקורס, כש- "1" מתייחס להועבר במידה רבה
 ו- "5" מתייחס ללא הועבר כלל.

39. אנטומיה מינית ופיסיולוגיה	הועבר במידה רבה	2	1	3	4	5	לא הועבר כלל
40. השגת תקשורת מינית ברורה ופתוחה	הועבר במידה רבה	2	1	3	4	5	לא הועבר כלל
41. כבוד הדדי והבנה	הועבר במידה רבה	2	1	3	4	5	לא הועבר כלל
42. הילוך המעבר לאינטימיות ומיניות מותרת	הועבר במידה רבה	2	1	3	4	5	לא הועבר כלל
43. הבנת החשק והגירוי הנשי	הועבר במידה רבה	2	1	3	4	5	לא הועבר כלל
44. הבנת החשק והגירוי הגברי	הועבר במידה רבה	2	1	3	4	5	לא הועבר כלל
45. הבנת תהליך הגעה לאורגזמה (שיא, פורקן)	הועבר במידה רבה	2	1	3	4	5	לא הועבר כלל
46. איך לקיים יחסי מין	הועבר במידה רבה	2	1	3	4	5	לא הועבר כלל
47. תנוחות לקיום יחסי מין	הועבר במידה רבה	2	1	3	4	5	לא הועבר כלל
48. עצות מעשיות ללילה הראשון	הועבר במידה רבה	2	1	3	4	5	לא הועבר כלל
49. עצות מעשיות איך להגיע להנאה הדדית	הועבר במידה רבה	2	1	3	4	5	לא הועבר כלל
50. דאגות וחרדות אישיות	הועבר במידה רבה	2	1	3	4	5	לא הועבר כלל
51. פתרון בעיות	הועבר במידה רבה	2	1	3	4	5	לא הועבר כלל
52. חוסר סיכוך	הועבר במידה רבה	2	1	3	4	5	לא הועבר כלל
53. שפיכה מוקדמת	הועבר במידה רבה	2	1	3	4	5	לא הועבר כלל
54. כאבים בזמן קיום יחסי מין	הועבר במידה רבה	2	1	3	4	5	לא הועבר כלל
55. בעיות בהגעה לזקפה או החזקתה	הועבר במידה רבה	2	1	3	4	5	לא הועבר כלל

מה היו תגובותיך לקיום יחסי מין לראשונה אחרי החתונה? אנא סמנו את המספר בכל פריט אשר מבטא הכי טוב את הרגשתך.

מאוד מבולבל	7	6	5	4	3	2	1	.56	בכלל לא מבולבל
מאוד מסופק	7	6	5	4	3	2	1	.57	בכלל לא מסופק
עם חרדות רבות	7	6	5	4	3	2	1	.58	בכלל ללא חרדות
מאוד אשם	7	6	5	4	3	2	1	.59	בכלל לא אשם
מאוד רומנטי	7	6	5	4	3	2	1	.60	בכלל לא רומנטי
הנאה מרובה	7	6	5	4	3	2	1	.61	חוסר הנאה מוחלטת
מצטער מאוד	7	6	5	4	3	2	1	.62	לא מצטער בכלל
תחושת הקלה גדולה	7	6	5	4	3	2	1	.63	חסר תחושת הקלה לחלוטין
מאוד מנוצלת	7	6	5	4	3	2	1	.64	לא מנוצלת בכלל
מאוד שמח	7	6	5	4	3	2	1	.65	כלל לא שמח
מאוד נבוך	7	6	5	4	3	2	1	.66	בכלל לא נבוך
מתרגש מאוד	7	6	5	4	3	2	1	.67	כלל לא מתרגש
מאוד מפוחד	7	6	5	4	3	2	1	.68	כלל לא מפוחד

69. ב-12 החודשים האחרונים, עד כמה הייתה מערכת יחסי המין בינך ובין בעלך/אשתך מהנה מבחינה פיסית?

- אנא סמנו תשובה אחת בלבד:
- { } כלל לא מהנה
 - { } מהנה במידה מועטה
 - { } מהנה
 - { } מהנה מאוד
 - { } מהנה ביותר

70. ב-12 החודשים האחרונים, עד כמה הייתה מערכת יחסי המין בינך ובין בעלך/אשתך מספקת מבחינה רגשית?

- אנא סמנו תשובה אחת בלבד:
- { } כלל לא מספקת
 - { } מספקת במידה מועטה
 - { } מספקת
 - { } מספקת מאוד
 - { } מספקת ביותר

מספר שאלות כלליות על קשר הנישואין שלך:

71. באיזו מידה מספק/ת בעלך/אשתך את צרכיך?

5	4	3	2	1
במידה רבה מאוד		בממוצע		במידה מועטה

72. כללית, עד כמה את/ה מרוצה מהיחסים שלכם?

5	4	3	2	1
במידה רבה מאוד		בממוצע		במידה מועטה

73. עד כמה את/ה חושבת שהיחסים שלכם טובים בהשוואה לרוב האנשים האחרים?

5	4	3	2	1
מעולים		ממוצעים		גרועים

74. באיזו תדירות אתם מרגישים שעדיף היה לא להיכנס למערכת היחסים הזו?

5	4	3	2	1
לעיתים קרובות		לפעמים		אף פעם

75. באיזו מידה תואמת מערכת היחסים שלכם את הציפיות המקוריות שלכם?
 1 כמעט בכלל לא 2 מדי פעם 3 4 5 לגמרי

76. עד כמה את/ה אוהב/ת את בעל/ך/אשתך?
 1 במידה מועטה 2 בממוצע 3 4 5 במידה רבה

77. כמה בעיות יש במערכת היחסים שלכם?
 1 מעט מאוד 2 ממוצע 3 4 5 הרבה מאוד

אנא שתף/שתפי עמנו את הדבר אותו את/ה הכי זוכר/ת מהמדריך/מדריכה בהדרכה שלך (לטוב ולרע) המתייחס למיניות ואינטימיות:

אנא שתף/שתפי אותנו בהערות נוספות:

אנו מודים לך מקרב לב על השתתפותך.

נספח ג

21 ביוני 2009

לכבוד
גבי עידית רייס
חוג לסייעוד
הפקולטה לרפואה
כ.א.ן

שלום רב,

הנדון: עבודת מחקר בנושא: הקשר בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין לבין הסיפוק מחיי הנישואין וההבדל המגדרי בקבלת מידע זה בקרב המגזר הדתי-לאומי

הצעת המחקר הנ"ל עומדת בקריטריונים של ועדת "הלסינקי" של אוניברסיטת תל-אביב.

לידיעת החוקר: האישור הוא אישור אתי בלבד.

אני מאחל לך הצלחה בהמשך המחקר.

בברכה,

ב' / צ'נמ קרואובין

פרופ' יצחק בן-בסט
יו"ר ועדת "הלסינקי"

אוניברסיטת תל-אביב
ועדת הלסינקי העליונה

העתק:

פרופ' תמר קרוליק, הפקולטה לרפואה

טופס הסכמה מדעת להשתתפות במחקר בנושא:**הקשר בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין לבין הסיפוק מחיי הנישואין
וההבדל המגדרי בקבלת מידע זה בקרב המגזר הדתי-לאומי**

אני הח"מ _____, תעודת זהות _____, כתובת _____

- א. מצהיר/ה בזה, כי אני מסכים/ה להשתתף במחקר בנושא חינוך טרום נישואין במגזר הדתי-לאומי.
- ב. מצהיר/ה בזה, כי הוסבר לי על ידי החוקרת, עידית רייס, הסבר מפורט על המחקר ובמיוחד על הפרטים הבאים:
1. מטרת המחקר הינה בדיקת מידת הקשר בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין וסיפוק מחיי הנישואין. בדיקת והבנת ההבדל המגדרי בקבלת חינוך טרום נישואין והשפעתו כגורם המתווך את הקשר בין קבלת מידע בחינוך טרום נישואין לבין סיפוק מחיי הנישואין וביקורת התוכן הנלמד בחינוך טרום נישואין במגזר הדתי-לאומי בישראל. המטרה תושג על ידי איסוף נתונים בנושאים הקשורים להדרכת כלות וחתנים וחיי הנישואין, בקרב גברים ונשים בציבור הדתי-לאומי.
 2. המחקר נערך במסגרת לימודי התואר השני בסייעוד, באוניברסיטת תל-אביב, של החוקרת.
 3. שיטת המחקר הינה על-ידי מילוי עצמי של שאלון, אשר משך מילויו הינו כ- 25 דקות. השאלון יכיל שאלות הקשורות לפרטים הדמוגרפים, שאלות רקע להדרכה טרום נישואין, שאלות על תכני לימוד בהדרכה ושאלות הקשורות לסיפוק מחיי הנישואין. השאלון ימולא על ידי, ללא נוכחות החוקרת, במקום בו אחוש פרטיות ונוחות למלאו, בתוך שבעה ימים מקבלתו בדואר או על ידי החוקרת ביד, לאחר שיחה מקדימה עם החוקרת, שתעשה פנים מול פנים או בטלפון.
 4. צפויים להשתתף במחקר 60 נבדקים, גברים ונשים בריאים.
 5. השימוש בנתונים ובתוצאות יעשה למטרות המחקר בלבד, וללא חשיפת פרטים מזהים של הנבדקים.
 6. כל מידע שייאסף במסגרת המחקר יישמר בסודיות מוחלטת. שמות המשתתפים לא ייחשפו. ההגנה על סודיות מובטחת גם בכתיבה ובפרסום.
 7. השתתפותי במחקר איננה כרוכה בסיכונים.
 8. מובטחת לי הזכות, שלא להשתתף במחקר או להפסיק את השתתפותי בכל עת שאחפוץ.
 9. מובטחת לי נכונות לענות לשאלות שיועלו על-ידי, ואפשרות להיוועץ בגורם נוסף באשר לקבלת החלטה להשתתף במחקר או להמשיך בו.
01. נתנו לי מספרי טלפון בהם אוכל להתייעץ ולשאול שאלות:
מנחת המחקר: פרופ' תמר קרוליק- 03-6409497 (ורד, מזכירה)
עורכת המחקר: עידית רייס- 077-2057337.

אני מצהיר/ה בזה, כי את הסכמתי נתתי מרצוני החופשי, וכי הבנתי את כל האמור לעיל.

חתימת החוקרת

חתימת הנבדק/ת

נספח ה

התפלגות משתנים סוציו-דמוגרפיים

(%)	n		
47%	56	עד 25 שנים	גיל המשויבים
41%	48	26 עד 30 שנים	
12%	14	31 שנים ומעלה	
82%	97	עד 25 שנים	גיל בעת החתונה
14%	17	26 עד 30 שנים	
4%	5	31 שנים ומעלה	
40%	47	עד שנתיים	שנות נישואין
38%	45	3 עד 4 שנים	
22%	26	שנה חמישית	
33%	39	0	מספר ילדים
35%	42	1	
22%	26	2	
9%	11	3	
1%	1	4	
39%	31	עד שנה	גיל הילד הבכור
47%	38	2 עד 3 שנים	
14%	11	4 עד 5 שנים	
95%	36	עד שנה	גיל הילד הצעיר
5%	2	מעל לשנתיים	
10%	12	גישה פתוחה במידה רבה	עמדות כלפי מיניות בבית
12%	15	גישה פתוחה	
15%	18	גישה פתוחה במידת מה	
21%	25	גישה סגורה במידת מה	
29%	34	גישה סגורה	
13%	15	גישה סגורה במידה רבה	

סיכום תשובות שאלות מס' 53-54 בשאלון מס' 1

מספר סידורי	53- האם קיים שוני בהדרכה	54- השוני שצריך להיות בהדרכת בני הזוג
1012 נ	יותר לימוד הלכה אצל האשה. יותר לימוד עצמי על זוגיות. יותר ידע מאשר לחתן. תחושה שהכלה יודעת המון והחתן כמעט כלום. התמודדות עם פער בין המציאות למה שנלמד.	צריך הדרכה מעמיקה לשני בני הזוג. לימוד מקום האיש ומקום האשה מבחינה הלכתית. ללמד על כבוד וכיבוד ההלכה. דיבור. התהליכים נפשיים והפיזיים של המינים.
1012 ז	הדרכת האשה ארוכה ומפורטת יותר ונוגעת לתחום האישות	יש להכין כל אחד להבדלים אצל המין השני
1022 נ	אצל בן הזוג היה הרבה יותר מקיף	99
1022 ז	הדרכתה של בת זוגי כלל מרכיב משמעותי של הפחדות וסיפורי אימה על מקרים שבהם הרגו מההלכה. המרכיב ההלכתי היה גם משמעותי פחות ביחס למרכיב האינטימי/מיני	99
1051 נ	לדעתי קיבלתי הדרכה מפורטת יותר, מה אמור או צריך להיות שהצד השני לא קיבל.	שוני תפיסתי
1072 ז	אשתי קבלה הדרכה שרובה היתה שלום בית ויחסי אנוש בין בני הזוג כאשר החלק ההלכתי היה פחות זמן בעוד שאצלי ההדרכה היתה יותר הלכתית מאשר לימוד שלום בית	99
1082 ז	בת זוגי קבלה הכשרה לחיי אישות וההלכה הלכה מסביב. בעוד אני עברתי הדרכה הלכתית גרידא עם מפגש קצר אחד על אישות ושלום בית	כל אדם צריך לקבל הדרכה הבנויה על פי אופיו ורצונותיו- הדברים הקשים לו וכו'. זה לא תלוי האם בן או בת אך בדר"כ חתן וכלה שונים זה מזה והדרכותיהם צריכות להיות שונות
1082 נ	הם התמקדו כמעט רק בהלכה. אנחנו התמקדנו הרבה ברגשות, בקשר, ביחסי אישות וכל מה שסביבם, ולמדנו מה שעניין אותי, אישי למד עם המדריך שלו הלכה סדורה ע"פ ספרים. בכלל לא עניין את המדריכה שלי מה "צריך ללמוד". (למעט דברים מסוימים שהיה חשוב לה שנלמד בכל מקרה- בעיקר נושאים הלכתיים).	בוודאי לגברים ונשים יש צרכים שונים. ויותר מכך. החתן והכלה הם שני אנשים שונים, שבאים ממקום שונה, וכל אדם באשר הוא- זקוק להדרכה שונה, ע"פ רצונו וצרכיו.
1092 ז	רציני ולא רציני	בת מקבלת הדרכה מלאה בן סקירה
1102 נ	בהדרכה שלי היה דגש על הקשר הזוגי ועל הרציונאל של ההלכות ואצל בעלי יותר הלכתי	99
1102 ז	99	אין אותה גישה, אותו תפקיד, אותה אחריות וכל אחד צריך להתמקד בתחום שונה.
1112 נ	בן זוגי קיבל הדרכה יותר פתוחה, יותר דורשת לשאול שאלות, יותר מכוונת, יותר מודרנית-מבניה, מקבלת ומדריכה ממש לחיי אישות מהם יחסי מין וכיצד יש לנהוג כלפי האשה, סיכוך	יש הבדל בין שניהם, אך לדעתי גם יש דברים שהם צריכים לעבור אותו הדבר וגם ביחד כדי שיוכלו ביניהם לפתוח דברים ולדבר על דברים לפני החתונה שהם לא מכירים- כמו לילה ראשון ועוד.

	ועוד.	
1112 ז	כן. תוכן שונה, גישה שונה.	כן. גוף האשה מורכב יותר, ולכן, לפי דעתי, האשה צריכה ללמוד כיצד להתמודד עם הפתיחות והעולם החדש אליהם נכנסת.
1132 ז	טובה יותר	בהתאם לרקע ולמבנה האישיות
1142 נ	בעלי למד בלימוד קבוצתי, מבחינת רמת הידע-דומה.	מאד חשוב ללמד חתנים איך להתייחס לאשה- כי אצל אשה כל ה"מעבר" מאד חשוב: ללמד שצריך לפעמים לקנות פרחים, שוקולד, מתנה קטנה- מאד חשוב לשלום-בית והגברים לא לומדים את זה בשום מסגרת.
1142 ז	לא ידוע	לגבי תפקוד כל אחד מבני הזוג בקשר מיני
1152 נ	99	אשה צריכה משהו רגשי ומלווה עם המון פתיחות
1152 ז	אני קבלתי הדרכה קונקרטית ואילו אשתי קבלה הדרכה רגשית יותר	הכלה צריכה לקבל הדרכה פתוחה מאד, רגשית מאד, אשר תתמקד בין היתר באופיו של הגבר, ואילו הגבר צריך פתיחות, הסבר יותר פתוח על מה מותר ומה אסור והסבר מפורש על אופי האשה במידת האפשר.
206 נ		אין ספק שגברים ונשים חושבים ורואים דברים אחרת. אני אדבר על עצמי שללא ספק ההדרכה הייתה די כישלון. אני מצטערת שלא הלכתי למדריכה מקצועית יותר שתדע להכין לדברים אינטימיים וגם שארגיש פתוחה ונינוחה יותר. ויום לאחר החתונה כשהתעוררה בעיה הלכתית, שלחתי את בעלי להתקשר לרב שלו ולא התקשרתי לרבנית שהכינה אותי. אני חושבת שצריך לכוון את הגברים גם לנושא השלום ולא רק על "גודל גריס" וכדומה. בנוסף את הגברים יש פחות לכוון מינית ויותר רגשית, לדעתי מרום 4 שנות נישואי... חשוב ביותר ואני רואה זאת גם מתוקף היותי אחות להכשיר מסבירות ומדריכות על מנת לתת ייעוץ בתחום המיני... עידית מחכה להפנות אלייך!!
208 נ	הוא קיבל יותר הדרכה של יחסי אישות ממש, ואני בבדיקות טהרה ונידה וכו'...	
209 נ	אצל נשים השיחה יותר פתוחה, אצל גברים זה איך להתנהג לנשים...	
2102 נ	קיים שוני מעצם היותו גבר והיותי אשה. אך אני מרגישה לאורך כל הדרך כי ההכנה שקיבל בן זוגי הייתה מצויינת הן בפן ההלכתי והן בפן הנפשי רגשי-שבעיניי אף חשוב יותר לעיתים.	שוב, ישנו שוני מהותי בין גבר ואשה ומכאן ברור כי יש צורך בהבדל. לדעתי הנשים יותר מחוברות לכל התהליך הפיזיולוגי שלהן ומכאן גם אולי יש להן יותר ידע בנושא, בעיקר במגזר הדתי בו לדעתי ישנו טאבו על עניין המיניות אצל הגברים. לכן לדעתי על הגבר לקבל הכנה הלכתית טובה, אך בד בבד הכנה נפשית לחיים המשותפים הכוללים בתוכם את החיים המיניים.

2102 ז	לבת זוגתי היה קשר אישי עם המדריכה שלה	הצרכים של האשה של הגבר הם שונים, ומתוך כך נובע השוני בין ההדרכות. כל אחד מבני הזוג עובר שינוי מהותי עם הנישואין אך שונה מבן זוגו ומכאן הצורך בהבדל בהדרכה – ההכנה לחיים
2112 נ	המדריכה שלי הייתה פסיכולוגית (מטפלת זוגית) ודברה הרבה על תקשורת בין אישית וזוגית לאור ההלכה. המדריך של בעלי, לדעתי, התמקד יותר בהלכה עצמה.	99
2112 ז	נראה לי, שבהדרכת כלות מושם דגש יותר על הצד הרגשי מאשר אצל חתנים, ששם ניתן דגש על הצד המעשי/ הלכתי.	השוני נובע ממבנה אישיות שונה אצל גברים ונשים.
212 נ	99	לגברים ההדרכה צריכה להתמקד פחות בחיי אישות וטהרה ויותר בחיי הנישואין עצמם-ניהול בית, התמודדות מול קשיים ובכלל הדרכה כיצד לחיות עם אשה.
213 נ שבוע 29	בן זוגי פחות התמקד בהלכה ויותר סיפורים אישיים, הוא למד עם אחיו.	99
215 נ	לא יודעת	דגש על ההקפדה בזמן האסור
2162 נ טיפולי פוריות	קיבלתי את ההדרכה מדודתי, שהיא מדריכת כלות, כך שיש לנו יותר קשר, גם לאחר הנישואין, ואולי העובדה שהיא דודה שלי גרמה לה לדבר ביותר צניעות ופחות פתיחות על הצד המיני, כי ההדרכה לא הייתה רק טכנית...	החתן צריך ללמוד יותר על מיהי אשה וכל הנושא של הצד הגופני. לבנות אין מה ללמוד כל כך בתחום הגברי...
2162 ז שבוע 4	בהדרכה של אשתי הקשר בינה לבין המדריכה היה גם קשר משפחתי ונעזרנו בה גם לאחר החתונה	היות ואיש ואשה הם שונים יש לתת להם הדרכה הנכונה להם.
2172 נ שבוע 26	אני בטוחה שההדרכה שעברתי הייתה מקיפה הרבה יותר מאשר בעלי. לפי דעתי, איתו דברו יותר הלכתית, ואולי מעט דינים והלכות. אני יודעת שהוא קרא את הספר איש אשה, אבל אני לא בטוחה שהוא התעמק כמוני בפרטי ההלכות. כמו כן, השיחות שלי עם הרבנית היו ארוכות וזרמו היטב, בזמן שהוא נפגש כפעמיים עם הרב כל שאי אפשר להספיק הרבה מדי... כמו כן, למדנו מס' שיעורים ביחד, אך הם היו שיעורים רעיוניים.	כיוון שלרוב בנים דתיים לא יודעים כלום על המערכת הנקבית צריך לתת להם רקע מקדים וכן לדבר בשפתם, אין צורך לרדת אולי לכל הפרטים הקטנים, אבל צריך להבהיר להם שהמצווה חלה עליהם בדיוק כפי שהיא חלה על האשה (לא רק הקטע להתרחק אחד מהשני). צריך להסביר כמה חשוב להיות קשוב בתקופות אלו ולתת טיפים לזוגיות נכונה לטובת אלו שלא ראו דוגמא בבית... אם יש אפשרות, המלמדים צריכים לתאם ביניהם עמדות לפני שמלמדים את החתן כלה...
2172 ז שבוע 26	היא למדה הרבה יותר וביותר פירוט	99
218 נ טיפולי פוריות	ממה שזכור לי, המדריך לא ממש הכניס רגש לעניין... יותר בחומרניות. לגבי ליל הכלולות... "תעשה את זה וזהו".	לדבר יותר ללב של הגבר ולהסביר לו לעניין ולרדת לפרטים... כי בכל זאת, זה החיבור הראשון בין גבר לאשה

220 נ שבוע 37	בעלי קיבל הדרכה מבני"ש "כבד ויבש", והרגיש שזו היתה כבדה ורצינית. בזמנו בעלי היה פחות פתוח ללימוד תורה ולכן די סבל מכל ההדרכה ה"דוסית הכבדה" שהפילו עליו. הוא אומר שהיום הוא מגיע להדרכה כזו ביותר חשק, רצון וחדוות לימוד וזה גם קשור לזה שהוא כבר נשוי ו"חי" את הדברים. המדריכה שלי היתה צעירה יחסית (בת 30), מורה באולפנא, מאד צעירה ברוחה ומרגישה את התלמידים. בנוסף, תמיד אהבתי ללמוד לימודי קודש וכו'. ומאד נהנתי מההדרכה וממש הצטערתי כשזו הסתיימה. המדריכה דווקא הזמינה אותי להמשיך ללמוד אחרי החתונה, אבל גרנו רחוק וזה לא הסתדר.	גבר ואשה הם שני דברים שונים, ולכן זקוקים להדרכה שונה. בנוסף חשוב ללמד את האשה להיות יותר זהירה בדברים שהיא אומרת שראתה (כמו למשל לא לומר ראיתי דם-ראיתי כתם וכו'...) חוץ מזה, שלפחות אצלנו נראה שהאשה נוטה קצת להחמיר על עצמה יותר ממה שבאמת נדרש ולכן חשוב שלגבר תהיה הדרכה שונה כדי לאזן את הדברים, להכניס לפרופורציה הלכתית לקראת הפניה (אם וכאשר) לרב, בודקת טהרה כו'...
2212 ז טיפול פוריות	הבדלים בהלכות כגון, קול אשה, כיסוי ראש	הכלה צריכה להתמקד גם בנושאים הנוגעים אליה שהחתן לא צריך להתעסק בהם כמו חפיפה וכו'.
2222 נ טיפול פוריות	קצת בהלכות, יותר בגישה. הוא למד דרכי טהרה.	הדרכה לחתן עם דגש על הרלוונטי לו, ולכלה על הרלוונטי לה.
226 נ מניקה, שבוע 15	בעלי קיבל הדרכה מפורטת על המין עצמו, הלילה הראשון וכו'.	99
228 נ	בעלי קיבל הדרכה יותר פרטנית ופתוחה לדעתי.	צריך הבדל, אבל לא הבדל גדול מדי. החתן צריך לקבל הדרכה על- "מה נשים צריכות/ רוצות" והכלה- על הגברים.
229 ז	היא קבלה הדרכה יותר "רוחנית", ואני יותר הלכתית-רציונלית.	כל אחד מה שמתאים לו וההלכות שיותר ספציפיות לו. לדוג' לגבי אופן הבדיקות, סוג ההכנות למקווה, וכו'- זה פחות קשור לגבר.
230 ז	אני קיבלתי הדרכה רבה על קדושת החיבור והמהות שלה בעוד אשתי פחות התעסקה בנושא הזה.	האופי של ההדרכה שונה משום שהמבנה האישיותי שונה וברור הוא שנשים צריכות יותר רגש ויותר ירידה למהות ולעומק של המצווה ולחלק ההלכתי- הרי הם אלה שבדקות את עצמן. לימודי הגברים יכללו נושאים הקשורים לחיבור, לקדושה שלו, לזמנים ולהתמודדות עם התקופות האסורות.
2312 ז	הם דיברו ביניהם על מנת לתאם ביניהם.	אשה צריכה משהו אחר לגמרי מהגבר, שיהיה לה יותר נוח ופתוח בהדרכה מבחינת החיבור.
2312 נ	אני משערת שכן, הוא למד יותר ממני מה זה אומר לענג אשה, אנחנו פחות דברנו עליו.	צריך להיות שוני, כי בסופו של דבר אנחנו שונים. אבל נראה לי חשוב גם ללמוד מה המקום של הגבר, החשק והרצונות שלו.

<p>הנושאים צריכים להיות זהים (הלכה, מערכת רבייה של שני המינים, חיי זוגיות וחיי אישות), אך ברור שלכל צד צריך דגש על הדברים הספציפיים לו (החתן ללמוד להתמודד עם אשה והכלה עם גבר).</p>	<p>המדריכה שלי הרבה יותר מבוגרת, מנוסה בעלת רקע בנושאים של זוגיות ומשפחה. לעומת המדריך של בעלי, שהוא צעיר בגיל וגם בהשכלה ובניסיון בתחום. כמו כן, המדריכה שלי יותר מרקע חרד"לי ולכן ההדרכות שלה הרבה פעמים היו יותר בכיוון זה, לעומת המדריך של בעלי שהוא מאד מאד דתי לאומי יהודי פתוח, והגישה בהתאם.</p>	<p>232 נ</p>
<p>אני חושבת שהמדריכים שלנו עשו בחוכמה, ובעיקר שחשוב התיאום בין המדריכים של החתן והכלה.</p>	<p>בעלי קיבל הרבה יותר הדרכה טכנית ומעשית על הלילה הראשון, ועל יחסי אישות בכלל-מה קורה בו, מה הוא אמור לעשות, איפה נעים לאשה וכו'. לי המדריכה אמרה שתפקידו של הגבר הוא להוביל בנושא הזה בהתחלה, ושהוא כבר מודרך בעניין (המדריכים שלנו היו בקשר)</p>	<p>234 נ</p>
<p>לא ממש. בעיני חשוב מדריך פתוח שיזרום עם הרצון והצורך של הכלה/או החתן. אני לא הרגשתי שאני זקוקה להדרכה הזו. מעט בהקשר ההלכתי וגם אותו את רובו קראתי בספר. לא חיפשתי דמות להתייעץ איתה והגעתי די בשלה לנישואים ולכן ההדרכה היתה די מיותרת עבורי.</p>	<p>כן זוגי למד אצל רב שהוא מכיר. התעסקו בעיקר בענייני הלכה. אצלי היתה קצת נגיעה בזוגיות בכלל על רבדיה השונים.</p>	<p>236 נ</p>
<p>הגיוני שאת הגברים יותר יעסיק עיסוק מעמיק בהלכה (מקורות, דעות שונות, וכו'). חשוב בעיניי שיהיה תיאום בין שני המדריכים לגבי רמת המתירנות/שמרנות שהם נוקטים בה, כדי למנוע חיכוכים מיותרים בין בני הזוג (אצלנו היה תיאום כזה).</p>	<p>נראה לי שהיה מעמיק בהלכה בהדרכה שלי. כמו כן, בנושא האינטימי אני קיבלתי ממש "הוראות הפעלה", ואשתי לא קבלה, מתוך הנחה שלנשים זה בא ביתר טבעיות.</p>	<p>237 ז</p>
<p>לדעתי, השוני צריך להיות בעיקר ברמה ההלכתית, כיוון שבסופו של דבר הגבר הוא שזה שצריך לנהל את חיי ההלכה בבית (לא בכפייה כמובן, אלא במובן של האחריות). כמו כן, ברור שיש נושאים שיש להדגיש בעיקר לגבר ואין צורך לדבר עליהם עם האשה.</p>	<p>1. הרמה ההלכתית, באופן טבעי, שונה מפאת העובדה שאני מצוי יותר (בעבר, בהווה ובעתיד) בסוגיות הלכתיות. 2. ההרחבות והנושאים אליהם נכנסו במהלך ההדרכה מעבר לנושאים ההלכתיים היו הרבה יותר מפורטים אצלי. בהדרכה של אשתי היה עיסוק בעיקר ברמה ההלכתית. 3. הכניסה לתחום חיי אישות- בעוד אני קיבלתי הדרכה מפורטת, ההדרכה שאשתי קבלה היתה מינימלית ובסיסית ביותר.</p>	<p>2382 ז</p>
<p>על הגבר להתמצא יותר בפרטי התחום ההלכתי.</p>	<p>ההדרכה שקבלתי עסקה בעיקר בחלק ההלכתי, בעוד ההדרכה שקיבל בעלי כללה נושאים רחבים יותר (עצות מעשיות סביב ההתארגנות לחתונה, תחום הכלכלה בבית, הבנת תהליכים נפשיים). בנוסף, ההדרכה שקבלתי בנודע לחיי אישות הייתה כללית מאד, בעוד בעלי קיבל הדרכה מפורטת שעזרה לנו מאד בעיקר בהתחלה.</p>	<p>2382 נ</p>

2392 נ	המדריך של בעלי עסק בתחומים נוספים, מעבר לתחום ההלכתי, ועודד שאילת שאלות ופיתוח דיאלוג פורה בנושאים שונים. הם יצרו קשר חם וקרוב במיוחד ובעלי יכול לחזור אליו בהמשך הדרך כדי להתייעץ איתו גם בנושא הקשר האינטימי ובנושאים נוספים.	שניהם צריכים לקבל הדרכה מקיפה בנושא ההלכתי, והדרכה מושקעת ומעמיקה בנושא הקשר האינטימי והזוגי. השוני הוא בדגשים שצריך כל אחד לשמוע, לפי טבע האיש וטבע האשה, לפי הצרכים הייחודיים של כל אחד. הגבר צריך לקבל הדרכה בנוגע לחלק שלו בקשר האישותי (המיני, ע.ר.) ובנוגע לצרכים של אשתו בקשר הזוגי, וכנ"ל לגבי האשה. הגבר צריך לשמוע דברים ברורים ומוגדרים יותר, ואל האשה צריך לדבר בשפת הלב.
2392 ז	המדריכה שלה היתה ככל הנראה כשלון, שכן לא נגעה איתה כלל בנושא אישות והשאירה אצלה את כל המטענים שסחבה איתה משנות בחרותה.	99
2402 נ	בנושא ההלכתי בעלי קיבל הדרכה פחות מעמיקה, באופן טבעי. בכל פעם לאחר מפגש שלי עם המדריכה היינו משוחחים ומדברים ומסבירים.	הבעל צריך להיות מודע לעניינים ההלכתיים, אך איני רואה סיבה להעמיס עליו פרטים שממש אינם רלוונטיים לגביו בשלב זה. הוא אפילו לא יודע לדמיון ולחשוב מה עושים ואיך...
2402 ז	יותר מיקוד והרחבה בנושא המיניות וההלכה.	לדעתי עדיף שהאשה תדע יותר ו"תשלוט" בחומר. אבל שהחתן כמובן ידע גם את החומר ואז אחרי הנישואים או לפניהם (אם מתאים לבני הזוג) הכלה תסביר יותר לחתן, ואז זה מחזק את הקשר, ההבנה והסובלנות של שני בני הזוג.
241 נ	נראה לי שההדרכה שלי הייתה יותר רגשית ולא רק עניינים הלכתיים נטו ואצלו היה יותר דגש על ההלכה והמבנה הביולוגי (דבר שלי הוא לא חדש).	שיהיה שוני, אבל שיהיה קטן. הגברים כמובן, צריכים ללמוד יותר על האשה, כי אלו דברים שהם אינם מודעים אליהם, אבל גם שתהיה יותר הדרכה ודגש בשיעורים על תכונות האשה, רגישות, והחיים בבית משותף.
242 נ	99	ההדרכה לחתן צריכה להיות הסבר על תכונות האשה ולכלה על תכונות החתן (כמובן מלבד ההלכות כו').
2432 נ	99	צריך להיות שוני על מנת שכל אחד מבני הזוג יקבל את צרכיו. ההדרכה צריכה להתנהל על פי צרכיו, רצונותיו של החתן/כלה.
2432 ז	99	ההתאמה צריכה להיות לפי אישיות האדם ולא לפי מינו. המדריך/ה צריכים להיות קשובים לאישיותו ולצרכיו של החתן/כלה.
244 נ	99	נשים יודעות בדר"כ ושומעות על אופי הגבר בעוד גברים דתיים לרוב נתקלים באופי הנשי הפנימי ולכן עליהם להיוודע לו.
1162 נ	במס' המפגשים ובעומק בלימוד ההלכתי	99
1162 ז	ההדרכה של האשה הייתה יותר מעמיקה, לפחות בתחום ההלכתי.	הגבר צריך לקבל את הידע שקשור לאשה ולהיפך.
1172 נ	הדרכת כלות ניתנת ע"י מדריכה והדרכת חתנים ע"י מדריך, זה כבר שוני גדול. בנוסף, יש שוני בתכנים.	לדעתי יש לשים לב אצל הנשים לנושאים של הטהרה יותר מאשר אצל הגבר, בנוסף, הגבר צריך לקבל הדרכה גם על תקשורת בין בני זוג וכו'...

1182 נ	ההדרכה אצל בן זוגי הייתה יותר הלכתית ומעשית ושלי יותר קשורה ליחסים שגם מעבר להלכה ולשלום בית וכו' (אם אני לא טועה).	באופן כללי לא צריך להיות שוני בעיני רק בהבהרה שונה לכל אחד מהמינים לגבי הבדלים רגשיים בין המינים.
1182 ז	אני קיבלתי הדרכה מרב-חבר והייתה פתיחות גדולה לעומת אשתי שקבלה מרבנית שאומנם הכירה אבל לפי דעתי הפתיחות שם לא הייתה רבה	יש הבדל משמעותי בין גברים לנשים
1192 נ	יותר הלכה קיבל בן הזוג	99
1192 ז	סוג המדריך	99
1202 נ	המדריך של בעלי היה הרבה יותר פתוח בעניינים מיניים, ואכן כשלא הצלחנו להגיע לחדירה בימים הראשונים התייעצנו איתו. ואילו המדריכה שלי- לא הרגשתי חופשי איתה בנושאים אלו, וגם לפני החתונה, דיברתי על זה יותר עם חברות. בחלק ההלכתי- ההדרכה שלי הייתה הרבה יותר ברורה ומאורגנת, אבל אולי כל הנ"ל קשור לאופי שלנו- אני יותר מסודרת ואילו בעלי יותר חופשי ופתוח. (ההדרכה עזרה מעט לפעם הראשונה, אך הרוב- ממקורות אחרים מתוך ניסוי, הקשבה ודיבורים שלנו.)	לא צריך להיות שוני מבחינת התכנים, אך חייב להיות בגלל האופי השונה, שוני באופן ובמיקוד ההדרכה.
1202 ז	אצלי המדריך היה עם ראש פתוח וחי את המציאות ואצל אשתי היחס לחפור יותר מדי.	גברים- להדריך על זוגיות ולהבין עולם רגשות של אשה והאשה להבין את החשיבה הגברית.
2441 נ	99	כן לפי שוני המינים
1222 נ שבוע 12	לא, פרט לעובדה החשובה שהדרכה לבנות מכוונת לזווית נשית ולגברים לזווית גברית וזה חשוב מאד! הכוונה שהנושאים אותם נושאים והמטרה שונה.	צריך שוני בהדגשים. גברים צריכים ללמוד על צרכי הנשים ואיך אפשר למלא אותם ונשים צריכות לדעת על הצרכים הגבריים ואיך ניתן למלא אותם (לאו דווקא מיניים).
1222 ז שבוע 12	אשתי נהנתה מההדרכה ולמדה רבות בעוד אני כלל לא התחברתי למדריך...	ברור כי יש שוני בין הדרכת הגבר לבין הדרכת האשה
1232 ז	אני הלכתי לרב שמכיר אותי, זה בספר שלי (?) ע.ר. זה בבי"ס שלי?), והקשר שלי איתו טוב מאד, אשתי הלכה למדריכה מוסכת מטעם הרבנות.	99
1241 נ	קיבל יותר הדרכה לחיים, יותר מהות ופחות נתונים הלכתיים טכניים.	99
1262 נ שבוע 23	אני קיבלתי הרבה הכנה נפשית בנוסף לכל הפרקטיקה, נראה לי שבעלי לא כ"כ קיבל (והוא גם פחות צריך...)	החתן צריך לדעת מאד טוב את ההלכות, לדעת להוביל בחיי אישות, הכלה בדר"כ יותר רגישה ויותר מפחדת- צריכה יותר הכנה נפשית. החתן צריך יותר הכנה טכנית.
1262 ז שבוע 23	אני יותר הלכתי, היא יותר שלום בית וכו'.	הבן פוסק יותר הלכות. הבת יותר נפשי ורוחני.

1272 נ	בעלי קיבל הדרכה מרב הקרוב אליו כחבר. הרב דיבר איתו על הכל ופתח איתו את ה (פקק?) סוגר?) גם בצד ההלכתי וגם בצד המעשי. הרב דיבר איתו פחות על העניינים הרעיוניים-רוחניים בחיבור ובנישואין, אלא דיבר איתו יותר על פרקטיקה.	לא הייתה לי אף פעם מחשבה בנושא
1272 ז	99	ישנם דברים שחתן לא צריך ללמוד לפחות לא בהעמקה, ההכנות למקווה וכד'. ובוודאי שנפש האשה ונפש האיש שונים הם זה מזה.
1282 נ	בן זוגי למד כמה את ההלכה לקולא ולא רק לחומרא. ובנוסף, למד יותר לפרטי פרטים ממני. וגם למד מה קורה אם לא מצליחים... המדריכת כלות שלי לא דברה על כך בכלל.	צריך להיות אותו הדבר
1282 ז	לא דיברו איתה כלל על מיניות הגבר, אלא רק נושאים רוחניים והלכתיים נטו.	צרכיו המיניים של הגבר גופניים יותר מצרכיה של אשתו למגע וקרבה. אם כי לא בלבד כלל ועיקר.
1292 נ הריון ט. 2	איני יודעת לפרט, אך ברור לי שבעלי היה מוכן יותר והיה צריך פחות הדרכה	בתחום ההלכתי יש הדגשות שונות לבעל ולאשה וגם בתחום הזוגי והאישי וההדרכות וההדגשות שונות
1292 ז הריון ט. 2	היה לי רקע מוקדם בנושאים ההלכתיים ובוודאי היו גם שינויים אחרים	בתחום ההלכתי- מיקוד ב"תחומי האחריות" השונים. בתחום הזוגי- "נשים ממאדים..." בתחום המיני- הצורך של כל צד וכיצד מספקים אותו
1312 נ	בן זוגי קיבל הדרכה גם בקטע המיני. אני קיבלתי נטו על צבעים + 7 נקיים וכו'.	כן, כי אנחנו שונים בטבע, השוני מתבטא בדגש לכ אחד- לכלה נלמד על 7 נקיים והצבעים ברובה, איך לנסות לעסוק בשלום בית ובהדרכה מינית.
1312 ז	לא לימדו מעשי	99
1322 נ	בעלי קיבל יותר הלכה למעשה	99
1322 ז	אשתי יותר פתיחות הנובעת מכך שהמדריכה שלה הייתה חברה ושלי אברך שלא הכרתי לפני.	כל מין לפי הדברים הקשורים לו
1332 נ	לרב של בעלי היה קשר מדהים. אין לי ספק שהמפגשים ביניהם היו יותר משמעותיים מאשר אצלי. המפגשים ביני לבין הרבנית היו רק בגלל <u>החתונה</u> .	(הערה על שאלה מס' 40 חומרים כתובים בקשר לאינטימיות ומיניות- "נחשפתי לבד")
1342 נ	קיבל הדרכה על החלק הפיזי- של האשה והגבר, אינטימיות, יחס לאשה וכו'.	כמו מה שכתוב בשאלה קודמת לגבר, ולאשה גם לדעת איך להתנהג ביחסי אישות וביחסים זוגיים- שלום בית וכד'. הלכות- אותו דבר.
1342 ז	99	חתן צריך ללמוד כמה לכלה קשה להפתח ולקבל זאת וללכת איתה ועל הכלה ללמוד כמה קדושה ומצווה יש בהיפתחות אל בעלה כולל האינטימית והמינית

סיכום תשובות לשאלות מס' 50-48 בשאלון מס' 2

מספר נבדק	48- נושאים בהדרכה שרצו שידובר אך לא הועלו	49- האם להדרכה הייתה השפעה על תגובותיך ליחסי אישות?	50- נושאים חשובים להעביר לילד כשיתחתן
1012 נ	יחסי אישות	כן. הכניסה לחרדות ופחדים. למרות ידע קודם, הידע הטעה וגרם לאשליה ופנטזיות לא מציאותיות. נגרמה אכזבה רבה ועוגמת נפש בתחום יחסי אישות בתחילת הדרך והצריך למידה (מכאיבה) של הדברים לבד.	הרבה הכנה נפשית ופיזית של הנישואין וחיי אישות. השוני בין המינים. כבוד הדדי והכרת הטוב!!! פחות הלכה- ניתן לימוד עצמי/פחות מביך לשאול
1022 נ	בדיעבד אני יכולה לומר שהיה תורם לו דיברה על 7 נקיים מבחינה נפשית- התחושה שהאחריות מוטלת עליך, התסכול אם הבדיקות לא טובות וכו'.	99	שלא מתחננים כי רוצים כבר לקיים יחסי מין. שהדבר הכי חשוב בנישואין זה התקשורת והכבוד ההדדי ושצריך לדבר על ה-כל. לא להלחץ מהפחדות של מדריכות כלה ולעשות את הדברים מתוך אמונה ולא מתוך פחד והכי חשוב-לעמוד על שלך מול בלניות נדחפות
1022 ז	הכל כתוב בספר. ההדרכה עצמה (הפרונטלית) למעשה מיותרת לגמרי. ההדרכה עצמה לא חידשה לי דבר מעבר למה שכתוב בספר	99	כבוד הדדי והבנה בין בני הזוג. פתיחות מעל לכל.
1031 נ	נושאים של יחסי מין	99	אותם נושאים
1041 נ	99	99	מוסר ו-(?) ז/ו/דנות (וסובלנות?) וזוגיות? (וצדקנות?)
1051 נ	99	99	על אף שהכל נעשה כמו שצריך, זה גרם לי לדחייה
1061 נ טיפולי פוריות	99	99	כבוד הדדי, הבנה, הקשבה, וויתור + נושאים הלכתיים ופחות כניסה לפרטים של יחסי אישות שלדעתי הלמידה הטובה ביותר היא יחד עם בן/בת הזוג ולא דווקא ע"י הדרכה כזו/אחרת.
1072 נ	לגבי האישות עצמו	99	99

1072 ז	שידובר יותר על החלק של יחסי אישות ביתר פירוט בשביל לא להרגיש נבוך ומבולבל בפעמים הראשונות	מההדרכה למדתי איך להגיע ליחסים אלו בצורה טהורה ונכונה ולא לעשות את היחסים רק לשם הנאה	שלום בית ויחסי ידידות ואחוה בין איש לשאתו ויחסי אישות בטהרה.
1082 ז	99	99	בעיקר את כל מה שקשור לזוגיות ומשפחה
1082 נ	היו הרבה דברים שיכולנו להוסיף, אך בצורה כללית היה לי טוב בהדרכה כפי שהתנהלה- כמכלול, מההתחלה עד הסוף, דברים אחרים קבלתי במסגרות אחרות (למשל- בסדנאות של פוריות טבעית)	באתי עם מחסום לא מודע ליחסי אישות וליחס לגוף שלי, שהתגלה לי בלימוד, והתרכך לאט לאט. בלעדיו- הייתי מגיעה לנישואים עם כיווצים ופחדים סמויים ממגע עם גבר, עם עירום, ועם החיבור עצמו.	בעיקר לבנות- <u>חינוך מיני ואישות</u> . בחברה דתית יש לבנות נטייה לפתח ניתוק מהגוף, ניכור ותחושת גועל וטומאה. לשני המינים- זוגיות ומשפחה- קשר אישי, שוני, תקשורת זוגית וכו'...
1092 נ	עניין החיבור הראשון	99	כל מה שקבלתי+ נושאים שהיו חסרים
1092 ז	99	99	כבוד הדדי
1102 נ	הדרכה יותר פרקטית ומעשית	הפחיתה לי מעט את החששות, אך העלתה חששות שלא היו קודם	עדיין מוקדם לי מדי לבחור נושאים ספציפיים כרגע הכל חשוב לי.
1112 נ	לילה ראשון, ילדים, איך מקיימים יחסי מין, תנחות וכו'... כאבים ראשונים, מקוה, מה זה טבילה, הכנה רוחנית יותר.	מכיוון שבעלי בא מרקע טוב לכל נושא הלילה הראשון ויחסי מין בכלל וזה מה שעזר לנו להכיר את זה טוב.	טבילה, מקוה, לכוון להדרכה טובה ולמודעות הגוף הנשי והגברי.
1112 ז	זמן ההחלטה להיכנס להריון	יצר תחושה של פתיחות לנושא, פתח לשאילת שאלות. דיונים בנושאים הקשורים לכך וכו'... נתן לי את ההבנה הבסיסית שהאישה והגבר יכולים להנות באותה מידה.	פתיחות, משפחתיות, נושאים רבים ומגוונים הקשורים לאורח החיים הדתי אותו בעז"ה אנחיל במהלך שנותיו עד נישואיו, הקשבה, הבנה, קבלת האחר.
1142 נ	קיבלתי הדרכה הלכתית מקיפה על הלכות נידה, אך כמעט כלום בנוגע לחיי האישות עצמם. אני וגם בעלי נתקלנו בבעיות בקיום יחסים ולא היה לנו מושג אם אנחנו עושים את הדברים נכון או לא.	לא נגענו ביחסי אישות כמעט...	יכול להיות שלי אישית לא יהיה נעים להעביר בנושא אישות, אך אוודא שילדי יקבלו את ההדרכה הכי מקיפה, וידעו למי לפנות אם יתקלו בבעיות אחרי החתונה- משהו שלי מאד חסר... אני אישית אשמח לתת "טיפים" על יחס וכבוד ותקשורת עם בן הזוג.

1142 ז	מיניות מותרת, שלום בית, כלכלת בית, הבנה שוני באופי בין גבר לאשה ורבים אחרים.	99	היא די השפיעה לרעה לפני שיחות ארוכות עם רב שלי (לא הדריך אותי אישית) שנים אחרי חתונה	לבדוק אם הוא מבין צד מיני, כלכלי ופסיכולוגי של חיבור עם אשה לצורך הקמת משפחה.
1152 ג	כל הדברים שמעבר ל"הלכה פורמאלית". הכנה לחיי אישות ונישואין, מהצד המעשי והרגשי.	99		פתיחות- החשיבות של "לדבר" על הדברים, גם אם לא איתנו ההורים לא לפחד מלשאול ולדבר.
1152 ז	כל הנושאים מעבר להלכה (זוגיות ואישות) וגם בגדרי ההלכה הועברו דברים שמוגדרים כ"חסידות" ולא מה מותר ע"פ ההלכה ומה אסור באמת.	99		ליצור פתיחות בנושא אישות, ללמד שיש לפעול בהדרגה לאחר שבין לילה הכל מותר, ללמוד על החשיבות, להסביר וללמד על זוגיות, וכיצד לחיות לצד בן זוג, לדאוג שילמד את ההלכות בכללותן מבלי להחסיר פרטים שלא נעים לדבר עליהם.
1162 ג	תחום התקשורת המינית, הנאה מיחסי מין.	99		בתור אם יהיה לי חשוב להעביר לו נושאים כגון: תקשורת זוגית, דרכים לפתרון מחלוקות, שוני בין בני הזוג והגישור על פניו. הייתי שמחה שאת הנושא המיני ידריך אותו אדם המוכשר לכך.
1162 ז	קיום יחסי מין בפעם הראשונה	99	יותר תשומת לב לאשה ולתת מקום ופנאי לרגשות ולביישנות	
1182 ג	האפשרות ליטול גלולות למניעת הריון מבחינה הלכתית	99		תכנון משפחה, פתיחות בנושא האינטימיות ויחסי המין, לשאול כל דבר שרוצים, בלי להתבייש.
1182 ז	99	99	גרם לי להבין איך לפנות לבת הזוג	איך להתנהג לאשתו, מה חשוב בחיים ומה פחות, הבנת בת הזוג בעיקר.
1192 ג	נושא הרגש, מה עושים ואיך בליל הכלולות, תקשורת בין בני זוג, פחות הלכה ויותר רגש ומעשיות.	99		קשר בין בני זוג, הקשבה, תקשורת
1192 ז	99	99	מאד חשוב ה להתחלה טובה ויסודית של בניין הבית המשותף.	
1202 ג	כל נושאי ההנאה ממין, הגעה לאורגזמה, תקשורת מינית וכו' (כפי הטבלה הנ"ל)		רק ההדרכה המעשית ללילה הראשון (שלא הצליח), הרוב הגיע מספרים ומתקשורת בינינו	תקשורת זוגית, ויכוח בכבוד, פתרון בעיות בין בני הזוג ע"י שיחה, הבנת השוני בין גברים לנשים. תקשורת מינית, הכוונה להגעה לאורגזמה, הדרכה לפנות ליעוץ זוגי אם בני הזוג לא הצליחו לפתור משהו בעצמם.

מיניות, ואיך מדברים עם האשה ואיך רבים בכבוד.	הבנת השוני בינינו ומוכנות לעשות הכל למען הזוגיות ובעצם אין מריבות הכל פועל בשני ערוצים שונים של תקשורת	99	1202 ז
בתקווה שהילדים יספגו בבית זוגיות טובה ויחס נכון לגבי מיניות.	הביא את החיבור לרמות גבוהות של קשר בין אישי. איפשר להתגבר על מכשולים בקלות רבה יחסית (לדעת לקבל את העזרה הנכונה ולדעת לבקש אותה)	99	1222 נ שבו 12
עליו להבין, כי הנשים שונות מהותית מגברים וכי מילת המפתח הינה "לתת" ועליו לחשוב כל הזמן על טובת בת הזוג.	99	תקשורת זוגית, אוננות, כיצד לקיים יחסי אישות ע"פ ההלכה ובכלל.	1222 ז שבו 12
כל הנושאים שהעבירו לי	גרמה להיות יותר רגועים ולהבין יותר מה עושים	99	1232 נ
כל מה שהועבר לי	הכינה אותי והדריכה אותי איך להתמודד	99	1232 ז
הכל	הגעתי יותר רגועה	התייחסות רעיונית להלכות הרבות	1241 נ
על זוגיות, כבוד הדדי, אהבה ויחסים בין הזוג	99	99	1252 נ
כל מה שהועבר לי ועוד דברים רבים	כן, בכל רמה שהיא זה נושא מורכב וחדש	99	1252 ז
הבנת התהליכים הנפשיים/רגשיים, הבנת דרך המחשבה, רצונות של המין השני ביחס לאותם דברים אצל מין הילד/ה	הבנתי מה גורם הנאה לגבר, דבר ששונה מאד אצל האשה ולא הייתי חושבת שזה גורם לו הנאה (כי בדר"כ אני חושבת מה גורם לי? – בטח זה מה שגורם לו... וזה כ"כ שונה!)	99	1262 נ שבו 23
שייקחו מדריך טוב ושיהיו עם הרבה עדינות וסבלנות לזולת	הסבירה לי מה שהייתי צריך לדעת	99	1262 ז שבו 23
*התחום ההלכתי *שעבודה משותפת על המידות וההנהגות יכולים להשפיע ולשנות רבות לטובה* להתמקד תמיד בעשיית טוב לבן הזוג, ואז ממילא גם לך יהיה טוב.	99	לא זוכרת. קיבלתי תשובות במהלך הנישואין...	1272 נ
בדרכו של מדריך החתנים שלי, הקשב לחתן הוא העיקר. לכל חתן נפש אחרת, נטיות אחרות וחוסר ידיעה בנושאים אחרים, וכל אחד לפי שיעורו ומצבו. וחשוב שתהיה הבנה שהכל הוא מצווה ומתוך שמחה אמיתית ולא מתוך כפייה ומסכנות. כלומר, שמצוות עונה היא דבר קדוש ולא דבר טמא שבלית ברירה צריך	היה קשה לי להבין מתוך "צדיקות" את העניין הזה. ובפרט שחשבתני שהחיבור הוא רק למצוות פרייה ורבייה ולא ידעתי על כך שישנה מצווה נוספת, מצוות עונה, ללא שום קשר לפרייה ורבייה.	99	1272 ז

	לעשות.		
1282 נ	נושא יחסי-המין בפירוט: איך, הצלחה בזה, תנוחות, מה קורה לי, מה קורה לגבר, מה אני עושה והוא ועוד ועוד... (על "חוסר סיכוך" כתבה ש"אני לא יודעת מה זה"	ב"ה שאחרי כל מפגש בעלי ואני עשינו השוואה- מה אני למדתי ומה הוא, ואז למדתי ביחד איתו את כל מה שהיא לא למדה וגם למדנו ביחד את "איש אשה", בהמלצה של הרב שלו.	שלום בית, עבודת המידות, שינויים בין גבר לאשה, הכרת הגוף שלי-בתור אשה נגיד...-להתחבר, ובעז"ה כשיתחתנו-שילכו לרב או לרבנית (-) בנוגע ליחסי-מין).
1282 ז	יותר פרקטיקה: תנוחות וכד'... אחרי החתונה פנינו לרב גדול שיעץ לפרוטרוט	פוגג את הערפל במעט, אם כי בדורנו, לצערנו, רב הנגלה על הנסתר	אבא לא אמר להעביר לילדיו מיניות, אדאג שחבר בר סמכא יעשה זאת.
1292 נ הריון ט. 2.	99	אבל לא מהותית. עיקר הדבר בא מבעלי	99
1301 נ שבוע 19	99	99	החיבור הראשון, הכנה לתשמיש, תקשורת זוגית, רגשות ורוחניות בזוגיות
1312 נ	כל העניין של יחסי המין בעיקר בלילה הראשון	לא ידעת מזה- באתי חוששת ולאט לאט למדתי	ארצה להסביר להם על התפיסה השונה של גברים ונשים, לדעתי זה פותר הרבה ויכוחים והעלבות מיותרות
1312 ז	פתיחות בעניין היחסים, זאת אומרת- מה מותר ומה אסור ומה אפשר ובקיצור כל מה שלא הועבר לי עפ"י הטבלה הקודמת	מה שהודרכתי זה היה פשטני מאד כך שידעתי הכל	כל מה שלא העבירו לי
1322 נ	99	עזר להכנס לחשיבה שזה קדוש, איך לבנות את יחסי האישות נכון, לא לפחד, לפתור בעיות שצצות, לא לפחד מבעיות...	את כל הנושאים המוזכרים, אך בעיקר איך לבנות חיי זוגיות אינטימיים מבחינה גופנית ונפשית בצורה טובה.
1322 ז	מה שצוין קודם	עזר רבות	בניית משפחה, שלום בית בכל המובנים
206 נ	כל התחום של מיניות וחשיבותו הרבה בקשר זוגי ! בנוסף גם הייתי שמחה לשמוע הדרכה לשלום בית	לא הייתה כזאת הדרכה וחבל !!	לא יודעת אם אני בתור אמא צריכה להעביר להם אבל ללא ספק בע"ה אדאג שישמעו הדרכה טובה ומפורטת בכל התחומים הנ"ל הרלבנטיים !
207 נ	99	מוכנות ומודעות הורידו את הפחד וגרמו לדעת למה לצפות	כל מה שאפשר ע"מ שיהיה מוכן כראוי

כשרות, שבת, חינוך וטהרת המשפחה	99	כמו שכתבתי לעיל- נושאי הלכות טהרה וטבילה, ספירת שבעת נקיים והפסק טהרה, הבעיה בהדרכת הרבנות שהיא שטחית מדי ועכשיו אנחנו לומדים יותר באופן עצמאי	212 נ
דברים שאני מקווה שילמד במהלך החיים והתבוננות עלי ועל בן זוגי לגבי זוגיות ואהבה.	הרגיעה אותי לקראת קיום יחסי אישות ועזרה לי להבין שלא נורא אם לא אצליח על ההתחלה	99	213 נ
99	ההבנה שעכשיו זה מותר וזה בסדר. ולא כמו שחונכנו	99	215 נ
להיות פתוח עם בן הזוג. לקבל הדרכה טובה לפני וכן לקבל הדרכה מאדם עימו יוכל לדבר גם אחר-כך. למצוא אנשים איתם יוכל להתייעץ בעניינים אישיים (כנראה שהם לא ירצו להתייעץ עם הוריהם, אבל כמובן שהם ידעו שהם יכולים לבוא גם אלי). לדעת כיצד לשמור על שלום בית, ויתורים, צורת דיבור וכדומה	אני חושבת שבעיקר מן הפן הזה שבו את מבינה שאת לא לבד ולכולם יכולים להיות בעיות, וכן שניתן לפנות לאנשים. כמו כן ההבנה שיחסי אישות נבנים גם מן התקשורת הפתוחה יותר או פחות בין בני הזוג.	היום בראייה לאחור, אני יכולה להגיד שאולי הייתי שמחה לדון בנושאים כאלו כפי שנשאלו בשאלון האחרון ובדרכים לפיתרון, אך אני לא בטוחה כי הייתי מדברת עליהם עם הרבנית איתה למדתי, אלא יותר עם איש מקצוע (אולי כזה שהוא גם דתי, אם כי יכול להיות שהייתי מרגישה יותר בנוח לדבר עם מישהו לא דתי, שהנושא והפתיחות יותר טבעיים אולי לו...), כמו כן אני לא חושבת שחשבתי על חצי מהדברים שהועלו בשאלון האחרון לפני הנישואין ולפני המגע... למשל על נושא הסיכוך היה כתוב בספר והן הרבנית לימדה ונתנה פתרונות, אך זהו משהו מאוד פשוט לפיתרון...	2172 נ

2172 ז	99	כן, הבנתי את משמעות חיי האישות ומה מטרתם	99	
219 נ	99	כל עניין יחסי אישות	99	
220 נ	99	נושא ההבדלים הרגשיים בין גברים ונשים, שלום בית, פתרון מחלוקות וקשיים בקיום יחסים בהתחלה	כן. כל פעם כשהלכתי למקווה נזכרתי במדריכה שדיברה איתי על ההכנות ועל החשיבות להשקיע לקראת הבעל בבגד מיוחד וכו' ומצד שני, לא לצפות שבכל פעם שאשוב מהמקווה יחכה לי בית מלא נרות, מוזיקה, ארוחת ערב מושקעת וכו'. המדריכה גם המליצה לנו על ספר של הרב אלישיב קנוהל ובו חוברת הדרכה מעשית לליל הכלולות שמאוד הועילה, כולל ההדגשה על שימוש בחומר שיכול להקל בהתחלה. הרגיע אותי לדעת שבעלי קיבל הדרכה ולכן ידע מה לעשות כשלי אין מושג.	שבהתחלה קיום היחסים לא תמיד הולך חלק וצריך לא לפחד ולהילחץ מזה ולמרוח את הזמן אבל גם לתת איזה פרק זמן מוגדר להתנסות בו ואז אם יש בעיה לפנות לייעוץ, דגש על הבדלים בין גברים ונשים, שיום המקווה הוא יום לחוץ ולא יום קליל ונוח כמו שחושבים, חשיבות הפתיחות וההקשבה בזוגיות, שעל יחסי אישות כמו על קשר, צריך לעבוד ולתת לזמן לעשות את שלו ולאט לאט זה משתפר. דגש על הצורך לפנות לרב כשיש בעיה הלכתית ולא להתבייש או לפסוק הלכות לבד לכאן או לכאן.
221 נ	99	ההדרכה עזרה לי להתייחס אליהם בצורה נכונה ובריאה וכמובן שהעצות המעשיות הרגיעו וסייעו מאד בהתחלה...	לא יודעת מה תהיה מערכת היחסים בינינו, אבל אולי אשאיר את ההדרכה למדריך החתנים/הכלות... ככה לפחות היה עם ההורים שלי ולי זה היה טוב...	
223 נ		כל הנושאים הנ"ל	לצערי הרב, אני עדיין סובלת מזה שלא קיבלתי הדרכה טובה בעיקר על מיניות וכו'.	
226 נ	99	מה שסומן	99	
227 ז		כל מה שסימנתי לעיל, שלא דובר עליו	להצמיד לו מדריך חתנים טוב שילמדו את כל הנושאים הנ"ל	
2312 ז		מבחינה מינית, איך לקיים בפועל יחסי מין ברמה של נגיעות וגירויים.	הייתי רוצה אני ללמד אותו הכול	
2312 נ	99	עזרה לי מאד, גרמה לי לחשוב על הנושא ולדבר על הדברים באופן פתוח	חשיבות הטבילה, שגם לאשה מותר וצריך לשמח ולענג אותה. בעיקר שבת הזוג תהנה גם ולא תרגיש שהיא רק כלי בשביל ילדים או סיפוק בן הזוג	

<p>א. שעונה זו מצווה רצויה ב. המערכת הפיזיולוגית של האישה והאישה והחיבור שביניהם ג. הכיף של הלכות נידה למרות ועם כל הקושי שמלווה בקיומן ד. הקשיים שיכולים להתעורר ביחסים. ה. דרכי תיקשורת נכונה עם בן הזוג(פתיחות בהכל, שיתוף)</p>	<p>ההדרכה מאד הפנימה בי את ההרגשה שהיחסים עם כל הפיזי שבהם, הם בעצם קיום מצוה והם הנאה המותרת ורצויה בעיני ה' וזה עוזר ליחס חיובי כלפי הכל... שהכל מותר, כל התנהגות במהלך קיום היחסים היא לא "חילונית" או מכוערת, אלא הכל מותר(מלבד הדברים הבודדים שידענו שנינו) כמו כן ההדרכה הכינה אותי מאד ל"תקלים" שיכולים לקרות כגון שלא הלך בלילה הראשון, לא להיבהל, כי הרבה לא מצליחים...</p>	<p>99</p>	<p>232 נ</p>
<p>במהלך כל החיים זה פתיחות, תקשורת וכו'. אלו הכלים המרכזים לזוגיות טובה. לפני הנישואים אני חושבת שאולי הייתי רוצה לשתף אותה/ה בחוויות שלי ובעיקר לבדוק אם ומה מטריד אותה/ה</p>	<p>99</p>	<p>99</p>	<p>236 ז</p>
<p>הפתיחות שבין בני הזוג, הנחת, הרוגע, הטוב שביחסי אישות, ההתקדמות בקשר הגופני והבריאות שבחיי אישות</p>	<p>היה הרבה דיבור על משמעות חיי אישות ולא רק הכנה טכנית ללילה הראשון. יחד עם זאת, זה נעשה ברוגע ובעדינות. יש גבול לרמת האינפורמציה שאפשר להעמיס על כלה "דוסית" שגם ככה די מוהללת/מבועתת מהעניין.. לדוגמא, לדעתי פחות רלוונטי לדבר לפני החתונה על תנוחות באופן כללי או ל אורגזמה, שיא וכיוב.. יהיה נכון ליצור מפגשים לאחר החתונה בצורה מסודרת ולדון על הקשיים, האופציות וכיוב..</p>	<p>99</p>	<p>2352 נ</p>
<p>זה עלול להיות מביך שהאב ידבר עם ילדו על נושאים אינטימיים. הייתי יותר מתמקד בשוני כללי בין גברים לנשים, הקפיצות הרגשיות שיש לנשים (בניגוד לרוב הגברים). כמו כן הייתי מדגיש את חשיבות המעבר מחיים של רווק לחיים של משפחה - אתה כבר לא לבד, לטוב ולרע</p>	<p>לא ידעתי איך בכלל מתחילים לגשת לנושא - מה עושים, איך עושים. ואולי חשוב מאד - ההבדל בין גברים לנשים בתחום זה, שהאשה צריכה הרבה הכנה מוקדמת ושכל התהליך יהיה ארוך (בניגוד לגבר), וכמו כן חשיבות המשך התקשורת גם לאחר סיום המגע המיני.</p>	<p>99</p>	<p>237 ז</p>

<p>איני יודעת אם אנחנו (ההורים) נדבר איתו או מישהו אחר אבל בהחלט יהיה לי חשוב שהוא יבין שזה צריך להיות הדדי-הרצון להיות ביחד. ושצריך הרבה סבלנות והבנה. בלי להלחיץ או להילחץ.</p>	<p>הייתי לחוצה וקצת מפוחדת כי הייתי בטוחה שהכל יילך חלק ולכן לא העלתי יותר מדי שאלות-אבל בפועל לא הכל הלך חלק והיה לי מאד קשה עם זה.</p>	<p>נושא יחסי האישות וכל הסובב(בעיות, קשיים, חרדות, הגעה לפורקן....)הועבר בפגישה אחת בסוף. שזה לא משהו שצריך לדעת אולי מההתחלה, אבל בהחלט צריך לדבר על זה ולדעת שזה לא נורא אם לא הולך בהתחלה (גם לאישה...). כמו"כ לא דיברו איתי בכלל לגבי כאבים שיכולים להיות ועל האפשרות של סיכוך המקום במטרה להקל על הכל</p>	<p>228 נ</p>
<p>כיון שאני רואה בהדרכה שהועברה לי דגם מבורך לצורה שבה הדרכת חתנים צריכה להראות, אשתדל להעביר את אותם נושאים גם לבני. באופן ספציפי, יתכן שאת הנושא של חיי אישות אבחר שלא להעביר בעצמי, אך ודאי אדאג שהוא יקבל הדרכה בתחום זה</p>	<p>ההדרכה הכינה אותי לקשיים שעלולים להיות, ושאכן היו, בתחילה. אמנם כאשר נוצרו בעיות מורכבות יותר, ההדרכה עצמה לא כללה התייחסות אליהם, אך מכיוון ששמרתי על קשר עם המדריך, הוא סייע לי בהמשך (כאשר בחרתי להסתייע בו)</p>	<p>99</p>	<p>2382 ז</p>
<p>באופן אישי ארצה להעביר התחומים הבאים: נושאים רוחניים - משמעות הקמת בית, משמעות השלבים בחתונה וכד'. נושאים נפשיים - תהליכים נפשיים בין גבר לאשה, חשיבות הפתיחות, הסבלנות והדיבור. כמובן שאוודא שהוא מקבל הדרכה בתחום ההלכתי ובתחום חיי האישות</p>	<p>המידע המפורט (יחסית) שקיבלתי בהדרכה עזר להפחית את החרדה מפני הלא-יודע</p>	<p>99</p>	<p>2382 נ</p>
<p>אני לא בטוחה שאני כאמה, הכתובת הנכונה להדרכת חתנים/כלות. חשוב יהיה לי שהילדה תלמד מתוך הסתכלות והתבוננות בבית התנהלות טובה וחיובית של קשר זוגי, תקשורת פתוחה ובונה וכולי, שהיא לא תפחד לשאול שאלות ולברר דברים ואם היא תרצה לפתוח את הנושא מעצמה, אני אשמח לפתח אותו איתה</p>	<p>עורר רתיעה וחשש, כיוון שהמעט שהיא אמרה נאמר בחוסר נוחות רב מאוד מצידה, בלי פתיחות ומתוך עמדה של "אם יכאב לך תנשכי את השפתיים".</p>	<p>פיתוח המחשבה והרעיון מאחורי התחום ההלכתי הקשר הזוגי- כולל תקשורת, ניהול הקשר הזוגי וכולי הכנה רעיונית, רגשית ומעשית לקראת הקשר האינטימי</p>	<p>2392 נ</p>

2392 ז	פתיחות גדולה יותר וירידה לפרטים בהדרכה המינית תוך ליווי רציף ומתמשך	99	ההלכתי ברמה הגבוהה שאותה אני קיבלתי אך אבקש שיודרך ברמה הפרטנית ביותר בנושא המיני.
2402 נ	היום בפרספקטיבה של שנתיים- העניין של תהליך ההגעה לסיפוק המיני לא היה מספיק אך הגישה הייתה שזה יבוא עם הזמן בין בני הזוג. גם לדעתי זהו לא הזמן כאשר הכל עדיין ממש תיאורטי. יכול להיות שמפגש נוסף לאחר החתונה כאשר בני הזוג כבר מותרים לזמן יותר ארוך יש מקום לדבר ולהסביר זאת. בטיפול שעברתי-יצא לי לדבר על אוננות, קבלת הגוף וכו' אז היו מושגים שהיו לי קצת יותר מוכרים בעת ההדרכה לפני החתונה	99	כמובן שזה תלוי קשר עם ילדי. אני לא הייתי מעוניינת שהוריי ידברו איתי על שום דבר שקשור לנושא זה. אני חושבת שאם אדע שילדי (בנים ובנות)הולכים להדרכת כלות במקום שאני סומכת שיועברו להם כל הדברים הנחוצים, אשתדל להימנע מכך, אלא אם כן כמובן זה יבוא מהם.
2402 ז	היה הרבה דיבור על מיניות אבל הנושא די הביך אותי אז לא ניסיתי יותר מדי לפתח חלק מהנושאים. היו נושאים שאז לא חשבתי עליהם או לא ידעתי והיום אני כן מכיר אבל בזכות הקשר שלי עם אשתי הבנו וביררנו את הנושאים האלה ביחד.	יותר הבנה ופתיחות לנושא ולאשתי	יהיה לי קשה לדבר איתו על נושא המיניות ואעדיף שהמדריך חתנים שלו ידבר איתו-אני כן אשדל אותו לדבר על הנושא עם מדריך חתנים. בעיקר על נושא של הבנה וכיבוד האישה ובניית חיים משותפים
242 נ	כל המפורט לעיל	99	שלום בית, שוני בין גבר ואשה, פתיחות מינית בין בני הזוג
2432 נ	כל הנושאים הקשורים ביום יום בזוגיות. הדיבור המילולי, הכבוד הדדי. חיבור בין שני אנשים שהם בעצם גם אחד וגם שני אנשים כל אחד לחוד.	99	הייתי רוצה לדבר עם ילדי על זוגיות בגיל צעיר יחסית. כך ילדי יוכלו להתייעץ איתי כאם מי הוא האדם שמתאים להם. ולא יכירו לי את בן זוגם רק כאשר הם יבואו להודיע לי על חתונה.

<p>בעזרת ה' ילדי ילמדו מלראות את הוריהם חיים עם המון אהבה, דיבור, הקשבה אחד לשני וזה יהיה השיעור הטוב ביותר עבורם. אני חושב שכשצופים בבסיס טוב יש פחות צורך בדיבורים והסברים ואני מתפלל שאצליח להראות בסיס כזה טוב לילדיי.</p>	99	99	2432 ז
<p>להתעסק בעיקר בנישואים ולא לריב על הטפל</p>	99	99	1332 ז
<p>אני לא בטוחה שאדבר על יחסי אישות- אשמור זאת לרבנית. אך אדבר על חיים ביחד, שיתופיות. פשרות. ליהנות ביחד.</p>		99	1332 נ
<p>כמה קדושה יש בחיי אישות, ולהיות בריא וטבעי</p>		99	1342 ז
<p>סיכוך-והרבה. משחק מקדים להכנה פיזית טובה, תנוחות אפשריות, בעיות נפוצות ודרך לפתור אותם, והעיקר לתת הרגשה טובה לשאול ולהרגיש נורמאלי אם משהו לא הולך כמו שרוצים.</p>		99	1342 נ
			נאמר לי שזה לא כואב ואולי כואב מעט, ולי מאד כאב, נוצר מעגל אצלי, מעגל כאב- חוסר חשק שעבר עם הלידה הראשונה שכנראה פתח יותר את הקרום.

סיכום תשובות שאלה מס' 16 בשאלון מס' 3

מספר נבדק	16- שיתוף בהערות/הארות חשובות
1022 נ	בכל הקטע של יחסים זוגיים ומיניות לא רציתי שהמדריכה תדבר איתי בכלל. לא כי זה הביך אלא כי זה לא עניין אותי מה יש לה לומר. לא הייתי ילדה קטנה כשהתחנתי ואני גם לא מגיעה מסביבה שמרנית וכך גם בן זוגי. ומבחינתי ההדרכה הייתה עוד שלב שאני צריכה לעבור בגלל חוקי הרבנות ותו לא אפילו בנושא ההלכות הספר תרם לי יותר ממנה. זה נראה לי הכרחי יותר כשמתחננים מאוד צעירים וצדיקים. ההדרכה הזו מיותרת לאנשים בוגרים שמלכתחילה מתייחסים לנושא בצניות. מצידי אם כ"כ חשוב לרבנות ההדרכה הזו/ הידע הזה שיעשו לי מבחן בע"פ על ההלכות ויותר לי על העול הזה של ההדרכה שלי אישית לא תרמה במאום, כאמור.
1022 ז	כאמור, הדרכת חתנים מיותרת לחלוטין. אנשים נורמטיביים בעלי תואר אוניברסיטאי מסוגלים לקרוא בעצמם כמה מאות עמודים וללמוד בעצמם על הנושא.
1082 ז	זוגיות ומשפחה חשוב לקבל אך לא במסגרת ההדרכה. ב"סיפוק מחיי הנישואין": מושג לא מתאים לתיאור חיי נישואים- מלאים, חיים טובים, נותנים עוגן בעולם, קרובים קשים
1082 נ	הרבה מהנושאים בטבלה (חינוך טרום נישואין. ע.ר.) חשוב לי מאד ללמוד ולקבל, אך לא במהלך ההדרכה. זה לימוד ארוך בחיים. (החל מהבית בו גדלתי, והמשך בבית שאנו בונים יחד). מיד אחרי החתונה למדתי בסדנא של פוריות טבעית עם מיכל שונברון. מאחר שהגעתי מראש עם ידע בנושא, וידעתי שאלמד בסדנא- זה לא היה חסר לי. אך אם לא- הייתי מצטערת שלא עסקנו בכך. למה דווקא "הקלה"? (סיפוק מחיי הנישואין. ע.ר.)
1112 ז	משיחות רבות שקיימתי עם אשתי הגעתי להבנה שהנושא של הדרכות לחיי הנישואין בכלל והדרכת כלה בפרט הינו חשוב ביותר ומשליך ישירות על מהלך חיי הנישואין של הזוג, במיוחד במהלך השנה הראשונה לנישואיהם. כמו כן, ישנם זוגות רבים אשר מגיעים לחופה מתוך אי ודאות כמעט מוחלטת כתוצאה מחוסר הדרכה/ הדרכה לקויה שקדמה לה. שכוייח!
1142 ז	ההדרכה שעברתי היתה כשלוך חרוץ ואני מקווה בשביל זוגות אחרים שמאו זה משתפר.
1182 נ	לעיתים קרובות אנחנו לא מתואמים בנוגע לכמה חשק יש לכל אחד. קורה יותר שבן זוגי רוצה לקיים יחסי אישות ולי לא מתחשק ואני לא יודעת אם זה חריג או לא, אולי זה דבר נוסף שחשוב לדבר עליו בהדרכה שלפני החתונה.
1192 נ	אני חושבת שבהדרכה צריך להשקיע פחות בהלכה ויותר בקשר בינו לבינה- תקשורת, פתיחות, קשר וקיום יחסים. התעסקות עודפת בהלכה יוצרת רגש של אנטי ושליליות כלפי נושא קיום יחסים.
1192 ז	הדרכת כלות טובה היא אחד הדברים החשובים בבניית בית מאושר.
1202 נ	[הערה בשאלון "חינוך טרום נישואין"-2: ועוד משהו חיובי: המדריכה שלי הפנתה בשאלות הקשורות למנהגים, לשאול את אמא. דבר מעולה לדעתי, כי זה נתן אפשרות לפתוח את הנושא מול האם. המדריכה שלי היתה בדעה שהכל תיאוריה עד שמתחננים, ולכן רק הדגישה את העניין שזוג שהתחתן זה משמיימ, וצריך לעשות כל מאמץ כדי לשמור על הזוגיות הטובה. ואכן, באותו הזמן, עם כל ההכנות לחתונה, לא כ"כ רציתי להכניס עצמי לחששות ודיבורים האלו. וזה לא חסר לי ממש. אם כי קראתי ספרים הקשורים לזוגיות בלי קשר להלכה (הרב שמחה כהן ולהבדיל: ג'ון גריי)]. כיום, כשאני מדריכת כלות (בעיקר חילוניות, אבל מעט דתיות) אני משתדלת להדגיש (לדתיות בעיקר) את חשיבות התקשורת הזוגית בכל נושא ובאופן מכבד, כולל בתחום המיני. מכיוון שהכלות הדתיות שמגיעות אלי, הן בדר"כ בעלות תשובה או מרקע מאד מאד פתוח ואף מנוסות ביחסי מין מעברן, אני מתמקדת קצת פחות בהדרכה למיניות טובה, אבל כן מדריכה לתקשר ולהשתדל להנות ולהנות (לגרום הנאה, ע.ר.), אלו אם כן הבחורה מעוניינת. אבל אולי זו טעות וצריך להתמקד יותר?! אני רוצה לציין, שכל הנושאים המיניים, שאני לא קיבלתי עליהם הדרכה, הועברו ע"י אשה חרדית שהיא מדריכת כלות שלימדה אותי איך להדריך. כלומר: יש גם מדריכות מעולות! עידית- בהצלחה רבה!

1202 ז	הערה בתוך שאלון "חינוך טרום נישואין"-2: עיקר העבודה עשיתי לאחר הנישואין. קראנו הרבה חומר יחד וניסינו להפנים כמה שיותר. (בהדרכה, ע.ר.) ההדרכה, גם כשדיברנו על הזוגיות זה לא נקלט כי הכל תיאורטי
1222 נ שבוע 12	א. הערות לגישת המדריך, על שאלות " מה הייתה הרגשתך האישית לגבי המרכיב המיני/ ההלכתי בהדרכה שלך?" המדריכה אמרה שאפשר/ מתוכנן להיפגש אחרי החתונה להשלמת דברים. וזה מאד הרגיע. ב. הערות על שאלון "חינוך טרום נישואין": 1. מנהגי חופה+ מנהגי 7 ברכות, לא בקשתי לקבל הדרכה על כך בהדרכה, אך כן בקשתי לקבל הדרכה על כך מהרב שחיתן אותנו וקבלתי הדרכה על כך. 2. ניהול הבית מבחינה כספית, זה חשוב מאד, אך אי אפשר לדחוס הכל בפרק זמן קצר. 3. תכנון משפחה- מבחינה הלכתית, חשוב בעיקר אחרי החתונה 4. הבנת החשק המיני והגירוי הנשי, זכור לי שהיא דברה על הקריטיות שבתאום (שבתא? האשה, אך אני חושבת שהבנת העניין היתה יותר אחרי החתונה, ובקורסים נוספים שעברתי. ג. בהצלחה במחקר. לדעתי יש חשיבות רבה בלימוד נוסף אחרי החתונה.
1222 ז שבוע 12	לדעתי, יש לשלב בדחיפות בישיבות התיכונות שיעורים בנושא החינוך לזוגיות ומשפחה, ואם יטענו שמדובר בגיל צעיר מדי, הרי שחובה לדעתי כי נושאים חשובים אלו יועברו בישיבות ההסדר.
1232 ז	לדעתי, שאלון זה הוא חודרני יתר על המידה, ומצער לחשוב שנעשה איזשהו מחקר על נושאים שהם כה פרטיים וכה אינטימיים וחיי הזוגיות. זהו נושא יהודי שיש להשאירו בחדרי חדרים ולא להוציאו משם לעולם. מילאתי שאלון זה לבקשת גיסתי, אך אני מקווה שתוצאות המחקר יהיו- אל לו לאדם להיכנס לנושא זה אצל שכנו!
1262 נ שבוע 23	התכיפות של חיי האישות (מס' הפעמים כל שבוע) משפיעים מאד על ההנאה, השמחה והכיף. ככל שיש מרווחים יותר גדולים- ההנאה וההתרגשות, הרצון והכיף- גוברים.
1262 ז שבוע 23	היה לי אחלה מדריך ולמדתי לבד מהספר. לא רציתי לשמוע מהמדריך על שלום בית וכדומה ולמדתי מספרים שונים לזה (בגן השלום, ברית הנישואין, מחילה כ)
1272 נ	אני לא כ"כ חושבת שהדרכת כלות שעברתי השפיעה עלי, במיוחד בחיי האינטימיות. אלא מה שהשפיע עלי ביותר זה הדיבור והלימוד המשותף שלנו (בעלי ושלי) בנושאים הנ"ל. בתחילת נישואינו היו לי (וגם קצת לבעלי) מבוכה מעט וב"ה זה השתחרר, כי למדנו ודברנו הרבה על קדושת הזיווג. בהצלחה!
1272 ז	הערה לשאלון "חינוך טרום נישואין": לדעתי, חכמתו של מדריך החתנים שלי, שידע להלך לפי כל אדם. אני יודע בבירור שעם אחרים הוא שינה את ה"מינונים" לפי התאמה אישית וע"פ השאלות ורמת ההתעניינות של החתן בכל עניין, כאשר הכל מכוון עפ"י ההלכה ומתוך השתדלות שלא "להרוג". השאלות האחרונות, נותנות תחושה כאילו ההנאה האישית בחיי הנישואין ובפרט בצד המיני מאד חשובה והיא המרכז. וכן ישנן שאלות שמעלות לאדם לבטים או מחשבות שאולי לא חשב עליהן לפני כן. ידוע שהצבת שאלה בלבד מעצבת את דעת הקהל. אדם שמחפש מלוי הנאה וחשקים ותאוות גשמיות יכול להיות שימצא אותן בצורות אחרות מכוערות ואפשר שימצא אותן בביתו אך זה לא מרכז חיי הנישואין. לכן על השאלות האחרונות לא ענית.
1282 נ	חשוב מאד שזוג ידע שיש לו למי לפנות גם לאחר החתונה. חשוב שיהיה לו איזה רב שידריך ויסביר ותמיד יהיה את מי לשאול. חשוב מאד ללמוד ביחד עוד ועוד ולשתף אחד את השני בהכל!! – זה המפתח להצלחה.
1282 ז	הקשר עם מדריך חתנים שידוע להקל ושיש לו "כתפיים רחבות" לעשות כן, חשוב מאד במיוחד לאחר הנישואים עוד יותר מאשר לפני. הידע, הן ההלכתי והן המעשי, נרכש אצלנו לאחר הנישואין. חורה לי מאד, שמלמדים בהלכות אישות אך ורק על דרך החומרא.
1301 נ ש. 19	היה לי לעונג למלא את השאלון, זה נתן לי לראות את עצמי ובן זוגי מהצד. ישר כבוד
1312 נ	הדרכת כלות וחתנים חשובה מאד לדעתי. לי מאד היה חסר הדרכה טובה- המדריכה שלי פשוט הקריאה מהספר "קיצור דרכי טהרה"- דבר שאני יכולה גם לבד! וכל הנושאים שאין איפה כ"כ ללמוד לא היה לי. אני זוכרת אותי בשנה הראשונה נעלבת ובוכה המון מבעלי עד ששמעתי שיעורים של הרב אבנר קוואס והבנתי את ה"ראש" שלהם. וגם לקח לי זמן להבין את יחסי האישות. עבודתך מעניינת וחשובה. אשמח לקרוא את התוצאות...
1312 ז	חייבת להיות פתיחות מרובה בתחום יחסי המין בקרב הרבנים ואף המדריכים.

1322 נ	בהדרכת כלות שעברתי לא זכור לי הפן של בניית משפחה, השקר הרגשי וכו'. רוב ההדרכה הייתה סביב הצד ההלכתי, המעשי והרעיוני בהקשר לאינטימיות הגופנית ולכלל המשתמע מנושא זה.
206 נ	יש הבדל בתקופות בחיים בזמן הריון ולידה אין ספק שהדברים משתנים. באופן כללי ללא ספק חייבים הדרכה מסודרת בנושא! חבל לי שלא הייתה לי הדרכה מסודרת וקצת חסר את מי לשאול - תודה לאל שהמציאו את האינטרנט אך גם כלי זה לא תמיד מספק! חשוב חשוב להכשיר מדריכות כלה, אחיות, פיזיותרפיסטיות לדבר הזה! הוא אחד מהיסודות החשובים של הבית היהודי!
220 נ	אני בהריון אז לא תמיד קל לי ביחסי אישות (חוסר חשק, עייפות או כאבים ומגלות פיזיות). בעלי מאוד מרוצה. אני מרגישה שבנוגע לסיפוק שלי מהיחסים יש לי עוד לאן להתקדם אבל אופטימית ורואה התקדמות רבה
221 נ	כחודש לאחר החתונה נכנסתי ברוך ה' להריון ולכן כל יחסי האישות היו מורכבים מאד מאד... כיום אני מניקה באופן מלא וזה גם לא מאד מסייע... כמו כן יש לי איזשהו קושי פיזי אובייקטיבי ביחסי האישות שגם מקשה עלינו לפעמים. יש להבין את מה שכתבתי לעיל ביחס לדברים הללו. ברוך ה' אנחנו שמחים מאד ביחד. בהצלחה רבה!!!
2222 ז	לקח לנו כחודשיים שלושה להצליח בפעם הראשונה בגלל כאבים לאשתי ואח"כ היתה תקופה טובה מאד במשך כחודשים עד ההריון ומאז והלאה תמיד כואב לה ואנחנו לא מצליחים לקיים יחסים באופן סדיר. היא לא ממש מעוניינת ולכן גם אני לא נהנה. לאחרונה אמנם יש שיפור קל.
2222 נ	יש לי בעיה בחיי האישות וקשה לנו מאוד איתה. אין לזה קשר להדרכה כלשהי או אחרת (על אף שהיו לנו קשיים בהתחלה שהרגשתי שאולי הדרכה עם עוד כמה דגשים הייתה מונעת - הייתי מאוד מרוצה מההדרכה). אני מאוד אוהבת את בעלי והוא אותי, ב"ה. כדאי להוסיף שאלות "מה הדבר שהכי חסר לך בהדרכה/הכי עזר". בהצלחה
2312 ז	חשוב ליצור אווירה ביתית כדי להגיע לערב עם יחסים ששני הצדדים ייהנו בהם. הלימוד הכי טוב לגבי יחסים זה בני הזוג עצמם בצורה פתוחה ואמיתית(האמת העירומה...)
2312 נ	זה נושא מאוד משמעותי וחשוב שאנחנו בתור זוג משקיעים בו הרבה מאוד. התשובות רלוונטיות לחודשים הקודמים, אך לאחר שהתייעצנו עם זוג מוביל יש בהחלט שיפור מדהים. יש יותר הנאה, יותר רצון, פחות הרגשה של מבוכה ופחד. היינו בסדנא לזוגות מאורסים "פנים בפנים" של אילן והילה יפרח, גם לפני החתונה וגם אחרי. זו הזדמנות מצוינת לגעת בנושא האינטימי גם מהצד של האישה וגם מהצד של הגבר בצורה פתוחה, לא ביקורתית ועם המון מקום לשאלות ועצות מאוד מעשיות בצורה אמיתית ותורנית. לדעתנו כל זוג חייב להיות בזה! בעקבות השבת הזו, הזוג יפרח הם זוג מוביל שלנו. בכל נושא או קושי שיש לנו מתייעצים בצורה גלויה ופתוחה. לדעתנו, חשוב מאוד שיהיה לזוג צעיר זוג מוביל שיוכל להתייעץ ולשאול. לגבי השאלות של תקשורת- בסדנא עסקנו בהם מאוד ואנו משתדלים ליישם ביום יום, פחות חשוב לדעתי לעסוק בזה בהדרכת כלות אם באמת הולכים לסדנא הזאת
2352 ז	יש פה שאלות שבכלל לא הבנתי - למה שאני ארגיש אשם בעקבות יחסי אישות? ביחסי אישות אני לא מרגיש לא מועקה ולא הקלה. זה בכלל לא קשור.
2382 ז	הרבה מהתשובות כאן הם תוצאה של יחסי האישות שלאחר הלידה, שיש בהם קשיים מיוחדים מכמה גורמים: 1. ברמה הפיזית, אשתי יותר רגישה ולכן צריך להתנהל הרבה יותר באיטיות ועדינות. 2. מכיון שיש שימוש בנרות גלואן, ישנו סרבול מסוים בחיי האישות (צריך לשים את הנרות 15-30 דק' לפני חיי האישות, מה שמצריך הכנה ודיבור מראש), כך שמימד ההנאה שבהם נפגע. 3. מכיון שאשתי לא רוצה להיכנס להריון נוסף כרגע, הדבר משפיע על חיי האישות ועל ההנאה שבהם. ישנם גורמים נוספים שכרגע אינני מצליח להגדיר. בניגוד לכל האמור, לפני הלידה (מכחודש לאחר החתונה ובמהלך ההריון כולו), חיי האישות היו מצוינים ולא היו בהם קשיים.

2392 ז	<p>לצערי נראה שיש קושי גדול יותר בנושא המיני לאישתי מאשר לי. עם זאת מאחר וקיימנו יחסים לראשונה רק לאחר שנתיים וחצי הצטברו גם אצלי קשיים מסוימים. למרות זאת כשאנו לעיתים רחוקות מקיימים יחסים אשתי נענית לי בתחילה תוך כדי חוויה הדדית אך מהרה נהפך הדבר לארי זורס רחמנה לצלן.</p>
2402 נ	<p>מכיוון שההנאה היא יחסית מועטה זה כמובן גורם לחוסר חשק. אנו מוצאים הבדלים שקשורים גם לדרך ההגעה ליחסי אישות. בעלי מעדיף "משחק מקדים" ואני מעדיפה לעבור את החדירה שזהו מבחינתי עדיין חלק טכני שגורם לעיתים לכאבים. יש בי את ההבנה שגם אם אני לא רוצה (דבר שקורה לעיתים קרובות) מחשש מהכאב ומהידיעה שכנראה לא אגיע לסיפוק מלא) אני עושה את זה גם עבור בעלי ועבור טיב היחסים בינינו, ולפעמים אני אף מופתעת לטובה... בהצלחה במחקר!! זהו נושא חשוב מאין כמוהו שיש לו השפעה עצומה על חיי הזוגיות (הפיזיים והרגשיים) לטווח הארוך.</p>
242 נ	<p>חוסר סיפוק הנובע מכאבים והרגשת אשמה(אישית) מחוסר סיפוק לבן הזוג.</p>
2432 נ	<p>הזוגיות שלי נפלאה בזכות הלימוד המעמיק והעבודה הקשה שלמדנו אישי ואני עם הרב אילן והילה יפרח. דרכם אנחנו לומדים מהי זוגיות עובדים קשה ומאושרים מאוד, מאוד. השאלה המהותית שאני שואלת את עצמי לעיתים קרובות איך אפשר להמשיך לחיות עם מישהו כל כך הרבה שנים מבלי לדעת איך להקשיב לו באופן אמיתי. איך אחוזי הגירושין שלנו לא הרבה יותר גבוהים ממה שהם? איך אנשים מצליחים להחזיק מערכת יחסים בצורה כזאת?</p>

Abstract

Premarital education is an important component of health education and health promotion. Premarital education has been shown to provide information, promote mental and physical well-being, and increase a sense of marital satisfaction and marital life. Among the national religious Jewish population, premarital education is referred to as "Guidance Classes for Brides and Grooms." Research in this area of study and its implications does exist, though there is no found literature or research concerning this topic in terms of the national religious Jewish population. Cultural differences make it difficult to generalize from one population to another. The present research objectives include the degree of correlation between information received and perception of the importance of premarital education information to marital and sexual satisfaction in the national religious Jewish population. In addition, an examination of the gender differences concerning the received premarital education and its implications as a mediating factor to the correlation between premarital information and the perception of importance of premarital education and marital and sexual satisfaction. Premarital course content was examined as well. The study included a convenience sample of 119 subjects, 47 men and 72 women from the national religious Jewish population of Israel who had been married 5 years or less, and had participated in premarital education. The study instrument included a premarital education background information tool, a questionnaire concerning details of the premarital education, and a marital satisfaction questionnaire. Completion time was 25 minutes. The findings showed a positive correlation between the perception of importance of information in pre-marriage education and marital satisfaction, as well as in obtaining information in premarital education and sexual satisfaction for the Jewish national religious sector. No gender differences were found in information received in the premarital education. Gender was not found as a mediating factor

between information received and perception of importance of the premarital education information and sexual and marital satisfaction. Concurrently, it can be assumed by the findings that pre-marital education contributes positively to the individual from varying perspectives, from the physical –sexual angle/component to the emotional well being perspective. The findings of the present study have the potential to contribute to the development of a premarital core curriculum for the national religious Jewish sector in conjunction with the knowledge base of nursing which includes medical information, biology, physiology, pathology, and mental health in the area of sexual education. People are a holistic tapestry of different needs. The inclusion of sexual education as part of premarital education could increase both physical and emotional well being and improve the overall health of the individual and his family. In addition, nurses could serve as an independent professional source for issues of sexual dysfunction, as well as providing professional, evidence based sexual health information. Further research is necessary to study these important issues in other populations. Continued research of the present population concerning the details of the curricular content and teaching strategies is also necessary to develop and improve the premarital education of the national religious Jewish population.

Tel Aviv University
Sackler School Of Medicine
The Stanley Steyer School of Health Professions
Department of Nursing

**Information received in premarital education and its importance, gender,
and marital and sexual satisfaction
among the national religious Jewish population**

This thesis was submitted as a final assignment toward master's degree in nursing

By Idit Rais 060163995

The study was supervised by:

Prof. Tamar Krulik

Dr. Irit Bluvstein

Dr. Anna Woloski-Wruble

October 2011